

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

OSMANLI MEDRESE SİSTEMİ İÇERİSİNDE
ÇANKIRI MEDRESELERİ VE MÜDERRİSLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Murat TARHAN

Danışman
Doç. Dr. Ahmet OCAK

Bolu-2012

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE,

Murat TARHAN'a ait "Osmanlı Medrese Sistemi İçerisinde Çankırı Medreseleri ve Müderrisleri" adlı çalışma, jürimiz tarafından İlköğretim Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS YETERLİLİK TEZİ olarak kabul edilmiştir. 24/09/2012

Akademik Unvan, Ad ve Soyad

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Doç. Dr. Ahmet OCAK

Üye : Yrd. Doç. Dr. Oğuz KANTÜNER

Üye : Yrd. Doç. Dr. Meriç TUNCEL

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. Soner DURMUŐ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ABSTRACT**“Çankırı Madrasas and Instructors in the Ottoman Madrasa System”****TARHAN, Murat****Master of Science, Social Science Education****Advisor: Doç.Dr. Ahmet OCAK****June 2012, 183 pages**

With the aid of this study, the place and importance of the Madrasas obtaining the nature of higher education institution are investigated in the Ottoman education and teaching system. The aim of this study is to determine the Madrasas and instructors dwelling in Çankırı' (Kengırı) county located into the province Kastamonu in the duration from the beginning to collapse of the Ottoman Empire. The Madrasas of 31 and instructors of 53 were found in Çankırı. Among these instructors, it is possible to meet Dersiams. The information given for the Madrasas and instructors located into Çankırı is important (serves as important characteristics) for both the Ottoman education system and the history of Çankırı.

In this study, it is also identified that which staffs were in the madrasas located into Çankırı. It is specified that how much is charged for the staffs servicing in the madrasas, especially the instructors, and what period of time and which madrasas they work. Moreover, it is tried to determine the foundations connected to the madrasas, the trustees in charge of the madrasas and foundations, the structure of the madrasa buildings, the owner of the madrasa, the expenses of the madrasa, the commodities, lands, goods, shops and the other incomes dedicated by the charities to supply the expenses.

When the universities constitute the basis of the today's higher education system, the brains of the system consist of the university instructors. These concepts (university

and instructor) are related to the expressions of "Madrasa and Instructors" in the Ottoman Education System. This study is an important feature for the observation of the historical development of today's higher education system and the contributions to nowadays. Hence, based on the finds obtained, it is considered that this study clarifies the certain issues related to the today's history of education and thought.

Key Words: Çankırı Madrasas, Çankırı Instructors, Madrasa Education, Madrasa Incomes and expenses, Madrasa staffs

ÖZET

“OSMANLI MEDRESE SİSTEMİ İÇERİSİNDE, ÇANKIRI MEDRESELERİ VE MÜDERRİSLERİ”

TARHAN, Murat

Yüksek Lisans, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ahmet OCAK

Haziran 2012, 183 Sayfa

Bu araştırma ile yükseköğretim kurumu niteliği taşıyan medreselerin, Osmanlı eğitim öğretimindeki yeri ve önemine değinilmiştir. Bu çalışmada amaç Osmanlı Devletinde, Kastamonu Vilayetine bağlı bir sancak olan Çankırı' (Kengiri)da Osmanlı Devleti'nin başlangıcından yıkılışına kadar geçen zaman içerisinde yer alan medreselerin ve müderrislerin tespit edilmesi olmuştur. Çankırı'da otuz bir adet medrese ve elli üç tane müderris bulunmuştur. Bu müderrisler arasında Dersîâm'lara da rastlamak mümkündür. Çankırı'da yer alan medrese ve müderrislerle ilgili verilen bilgiler hem Osmanlı Eğitim Sistemi'nin tarihi hem de Çankırı'nın tarihi açısından önem arz etmektedir.

Bu çalışmada, Çankırı'da yer alan bu medreselerin bünyesinde hangi görevlilerin bulunduğu tespit edilmiştir. Başta müderris olmak üzere medrese içerisinde görev yapan kişilerin ne kadar ücret aldığı ve hangi zaman zarfı içerisinde hangi medresede görev yaptığı belirtilmiştir. Diğer taraftan medreselerin bağlı olduğu vakıflar, medrese ve vakıflardan sorumlu mütevelliler, medrese binasının yapısı, medreseyi yaptıran kişi, medresenin giderleri, giderlerin karşılaması için hayır sahiplerinin vakfettiği mal, arsa, eşya, dükkân vs. akarlar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bugünün yükseköğretim sisteminde, “Üniversite ve Akademisyen” olmak üzere iki ana kavram bulunmaktadır. Bu kavramların Osmanlı Eğitim Sistemi'ndeki

karşılığını ise “Medrese ve Müderris” ifadeleri oluşturmaktadır. İlköğretimde “Sosyal Bilgiler”, ortaöğretimde “Tarih”, yükseköğretimde “Osmanlı Tarihi” vs diğer isimlerle, Osmanlı Eğitimi’ne değinilerek bu kavramlar anlatılmaktadır. Bu çalışmada elde edilen bilgilerden yola çıkılarak ilgili kişilerin, geçmişte uygulanan eğitim yapılanmasıyla, zamanının eğitim sistemini karşılaştırabileceği düşünülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Çankırı Medreseleri, Çankırı Müderrisleri, Medrese Eğitimi, Medrese Giderleri.

**Bu tezi, aileme ve çok sevdiğim
nişanlım Amine'ye adıyorum.**

TEŞEKKÜR

Lisans ve yüksek lisans eğitimim esnasında yardımlarını esirgemeyen, araştırmalarımnda bana yol gösteren, yetersiz bilgi ve tecrübeyle çıktığım bu yolda bana destek olan, bilgi, tecrübe ve davranışlarını örnek aldığım, saygı değer danışmanım Doç.Dr. Ahmet OCAK'a, değerli hocalarım Doç.Dr. Cemal AVCI ve Yrd. Doç.Dr. Oğuz KANTURER'e teşekkür eder saygı ve hürmetlerimi sunarım.

Çalışmalarımnda yardımlarına başvurduğum Çankırı Belediye Başkanı İrfan DİNÇ ve Çankırı'nın Çerkeş İlçesi Belediye Başkan Yrd. Hamdi Emir ULUÇAY'a, Çankırı Doktor Rıfki Urgan Araştırma Merkezi'nde çalışmış olan, tarih ve araştırmacı İsmail KARADENİZ ve Halit ATLI'ya, değerli hocam Gürcan YILDIRIM'a, sevgili arkadaşlarım Musa DOĞRUER ve Hasan TEMEL'e, araştırma esnasında ulaşım rehberliği yapan Ahmet GÜRLÜ'ye teşekkür ederim.

Bu süreç içerisinde maddi ve manevi yardımlarını eksik etmeyen ailem ve nişanlım Âmine'ye minnettarım.

İÇİNDEKİLER

ABSTRACT	iii
ÖZET	v
TEŞEKKÜR	viii
TABLolar DİZİNİ	xiv
RESİMLER DİZİNİ	xvi
KISALTMALAR	xvii
BÖLÜM I	1
1. GİRİŞ	1
1.1 Problem Durumu	1
1.2 Araştırmanın Amacı ve Önemi	1
1.3 Problem Cümlesi	3
1.4 Araştırmanın Sınırları	3
1.5 Araştırmanın Yöntem	4
1.6 Araştırmada Kullanılan Kaynaklar	6
BÖLÜM II	9
2. BİR EĞİTİM KURUMU OLARAK OSMANLI MEDRESELERİ	9
2.1 Medrese Tarihine Genel Bakış	9
2.2 Medrese ve Eğitim	18
2.2.1 Medrese Eğitim Sistemi ve Öğretim Teknikleri	22
2.3 Medrese Görevlileri	26
2.3.1 Müderris	26
2.3.2 Muid	29
2.3.3 Diğer Görevliler	32
2.3.3.1 Müteveli	32
2.3.3.2 Kütüphane Görevlisi	33
2.3.3.3 Ferraş	33

2.3.3.4 Bevvab	34
2.3.3.5 İmam, Müezzın, Hatıp ve Şeyh	34
2.4 Medreselerin Sınıflandırılması	35
2.4.1 Umumi Medreseler	35
2.4.1.1 Yirmili Medreseler	36
2.4.1.2 Otuzlu Medreseler	36
2.4.1.3 Kırklı Medreseler	37
2.4.1.4 Ellili Medreseler	37
2.4.1.5 Sahn-ı Semân Medreseleri	38
2.4.1.6 Altmışlı Medreseler	38
2.4.2 İhtisas Medreseleri	39
2.4.2.1 Dar'ül Hadisler	40
2.4.2.2 Dariüşşifalar (Tıp Medreseleri)	40
2.4.2.3 Darül Kurra'lar	41
2.5 Medreselerde Okutulan Dersler	42
2.5.1 Gramer	42
2.5.2 Mantık	42
2.5.3 Feraiz	43
2.5.4 Kelâm	43
2.5.5 Fıkıh ve Usul-ü Fıkıh	43
2.5.6 Hadis ve Usul-ü Hadis	43
2.5.7 Tefsir ve Usul-ü Tefsir	44
2.5.8 Sarf	44
2.5.9 Nahiv	44
2.5.10 Belagat	44
2.5.11 Hesap ve Hendese	45
BÖLÜM III	47
3. ÇANKIRI MEDRESELERİ	47
3.1 Ak Medrese	47
3.2 Ali Ağa Medresesi	48
3.3 Ayşe Kadın Medresesi	49

3.4 Basmul Medresesi	49
3.5 Camii Kebir Medresesi	50
3.6 Civencizade Medresesi	51
3.7 Çivitçioğlu Medresesi	51
3.8 Eşrefiye –Hacı Mustafa Efendi Medresesi	54
3.9 Fethiye Medresesi	57
3.10 Hamidiye Medresesi	59
3.11 Hazımıye (Buğday Pazarı) Medresesi	59
3.12 İsfendiyarzade (İmaret) Medresesi	63
3.13 Kirmanzade Medresesi	66
3.14 Mehmet Emin Medresesi	70
3.15 Mehmet Emin Medresesi (Rahtuvanzade)	71
3.16 Mehmet Sait Medresesi	75
3.17 Meryem Hatun Medresesi	76
3.18 Muradiye Medresesi	77
3.19 Müftüzade Medresesi	79
3.20 Nasırıyye Medresesi	80
3.21 Niyaziye Medresesi	80
3.22 Nusret Paşa Medresesi	80
3.23 Rüstem Çelebi Medresesi	81
3.24 Saatli Medrese	83
3.25 Sabriyye Medresesi	83
3.26 Şahin Mehmet Ağa Medresesi	83
3.27 Şakir Efendi Medresesi	84
3.28 Şetrevan Medresesi	84
3.29 Şeyhoğlu Medresesi	84
3.30 Şeyh Cemalettin Medresesi(Taş Medrese)	85
3.31 Toprak Medrese	88
BÖLÜM VI	89
4. ÇANKIRI MEDRESELERİNDE GÖREV YAPAN MÜDERRİSLER	89
4.1 Ahmet Hamdi Efendi Bin İbrahim Edhem	89

4.2 Ahmed Hilmi Efendi	90
4.3 Ali Efendi Bin Abdurrahman Bin Namıyla Sağır Osman Efendi	91
4.4 Belcî Hocasâde Esad Efendi	92
4.5 Dersiam Ebû Bekir Efendi	92
4.6 Dersiam Mahmut Efendi	93
4.7 Edhem Efendi	94
4.8 El-Hac Ali Efendi	94
4.9 El-Hac Ali Efendi ibn-i El-Hac Hüseyin	94
4.10 El-Hac Mehmet Efendi	95
4.11 Esad Efendi	96
4.12 Es-Seyit Abdullah Şükrü İbni İsmail	96
4.13 Es-Seyit Ahmet Efendi	97
4.14 Es-Seyit Ahmet İbni Es-Seyit El-Hac Muhammed	97
4.15 Es-Seyit El-Hac Mehmet Şakir	97
4.16 Es-Seyit İbrahim Haram Efendi	98
4.17 Es-Seyit Muhammed İbni Es-Seyit El-Hac Muhammed	99
4.18 Es-Seyit Mustafa İbni Es-Seyit El-Hac Muhammed	99
4.19 Es-Seyit Ömer Lütfü Efendi İbni Es-Seyit El-Hac Mehmet Şakir	99
4.20 Hacı Ali Efendi	100
4.21 Hacı Ali Efendi	100
4.22 Hacı Bostanzâde Es-Seyit Ahmed Efendi	100
4.23 Hacı Hafız Hasan Efendi	101
4.24 Hacı Hâfız Mehmed Tevfik Efendi	102
4.25 Hacı Hasanzâde Hamdi Efendi	104
4.26 Hacı Mehmet Efendi	104
4.27 Hacı Mustafa Efendi	105
4.28 Hafız Abdulkadir Efendi	106
4.29 Hâfız Ahmed Efendi İbn-i Hasan	107
4.30 Hâfız Mehmed Fahreddin Efendi bin Mehmed	107
4.31 Hasan Efendi	108
4.32 Hocasade Ali Efendi	108
4.33 Hürrem Efendi	109

4.34 İbrahim Efendi Bin Mustafa	109
4.35 İbrahim Edhem Efendi	110
4.36 İsmail Efendi Bin Mustafa	111
4.37 İsmail Hakkı Efendi	111
4.38 Kavaklızâde El-Hâc Muhammed Efendi	111
4.39 Mehmed Ata Efendi Bin Salih	112
4.40 Mehmet Efendi	112
4.41 Mehmed Efendi İbn-i Mehmed	112
4.42 Memiş Efendi	113
4.43 Mevlana Nurettin	113
4.44 Mustafa Efendi	114
4.45 Mustafa Efendi	114
4.46 Mustafa Efendi ibn-i İsmail	114
4.47 Mustafa Hazım Efendi (Sofuzade)	115
4.48 Osman Efendi	116
4.49 Raşit Efendi	116
4.50 Saadeddin Efendi	116
4.51 Sagır Mehmed Efendi	117
4.52 Seyit Osman Bin Necip	117
4.53 Şakir Efendi	118
SONUÇ	119
KAYNAKÇA	121
EKLER	132

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1: Medresede okutulan dersler, kitaplar ve öğrenim süreleri	46
Tablo 2:Çivitçioğlu Medresesi'ne ait bilgiler	52
Tablo 3:Hazımıye Medresesine ait genel bilgiler	60
Tablo 4:İsfendiyarzade Medresesine ait genel bilgiler	64
Tablo 5:Kirmanzade Medresesi'nin genel bilgileri	67
Tablo 6:Mehmet Emin Medresesi genel bilgileri	70
Tablo 7:Mehmet Emin (Rahtuvanzade) Medresesine ait genel bilgiler	71
Tablo 8:Mehmet Sait Medresesi'nin genel bilgileri	75
Tablo 9:Ahmet Hamdi Efendi'ye genel bilgiler	89
Tablo 10: Ahmet Hilmi Efendi'ye ait genel bilgiler	90
Tablo 11: Ali Efendi Bin Abdullah Bin Namıyla Sağır Osman Efendi'ye ait genel bilgiler	91
Tablo 12: Belcı Hocasade Esad Efendi'ye ait genel bilgiler	92
Tablo 13: Dersiam Muahmut Efendi'ye ait genel bilgiler	93
Tablo 14: El Hac Ali İbn-i El Hac Hüseyin Efendi'ye ait genel bilgiler	94
Tablo 15: El Hac Mehmet Efendi'ye ait genel bilgiler	95
Tablo 16: Es Seyit Abdullah Şükrü İbn-i İsmail Efendi'ye ait genel bilgiler	96
Tablo 17: Es Seyit Ahmet Efendi'ye ait genel bilgiler	97
Tablo 18: Es Seyit El Hac Mehmet Şakir Efendi'ye ait genel bilgiler	98
Tablo 19: Es seyit Ömer Lütfü Efendi'ye ait genel bilgiler	99
Tablo 20: Hacı Ali Efendi'ye ait genel bilgiler	100
Tablo 21: Hacı Hafız Mehmet Tevfik Efendi'ye ait genel bilgiler	103
Tablo 22: Hacı Hasanzade Hamdi Efendi'ye ait genel bilgiler	104
Tablo 23: Hacı Mehmet Efendi'ye ait genel bilgiler	104
Tablo 24: Hafız Abdülkadir Efendi'ye ait genel bilgiler	106
Tablo 25: Hafız Ahmet Efendi Efendi'ye ait genel bilgiler	107
Tablo 26: Hafız Mehmet Fahrettin Efendi'ye ait genel bilgiler	108
Tablo 27: Hasan Efendi'ye ait genel bilgiler	108

Tablo 28: İbrahim Efendi'ye ait genel bilgiler	109
Tablo 29: İbrahim Edhem Efendi'ye ait genel bilgiler	110
Tablo 30: İsmail Efendi'ye ait genel bilgiler	111
Tablo 31: Mehmet Ata Efendi'ye ait genel bilgiler	112
Tablo 32: Mehmet Efendi'ye ait genel bilgiler	113
Tablo 33: Mustafa Efendi İbn-i İsmail Efendi'ye ait genel bilgiler	115
Tablo 34: (Sofuzade) Mustafa Hazım Efendi'ye ait genel bilgiler	115
Tablo 35: Sağır Mehmet Efendi'ye ait genel bilgiler	117
Tablo 36: Seyit Osman Efendi'ye ait genel bilgiler	117
Tablo 37: Şakir Efendi'ye ait genel bilgiler	118

RESİMLER DİZİNİ

Resim 1: Basmul Köyü ve Medresesinin günümüzde tahmin edilen yeri	50
Resim 2: Camii Kebir Medresesinin bulunduğu camii bahçesinden bir görünüm	51
Resim 3: Çivitçioğlu Medresesi	53
Resim 4: Hacı Mustafa Efendi Külliyesi'nin ön cepheden görünüşü	56
Resim 5: Birinci kat salon	56
Resim 6: Külliyyede yer alan derslikler birinci kat	57
Resim 7: Darüs Siyade olarak kullanıldığı kuvvetle muhtemel olan bina	58
Resim 8: Hazımıyye Medresesi	61
Resim 9: Medresenin tuz işçiliği için ayrılan odası	62
Resim 10: Medresenin hat sanatı için ayrılan odası.	62
Resim 11: İsfendiyarzade Külliyesi	66
Resim 12: Külliye'de bulunan kitabe	66
Resim 13: Çankırı Ali Bey Camisi (Bey Camii)	74
Resim 14: Çerkeş Muradiye Camii ve Medresesinin 1939 yılı öncesine ait bir resmi	78
Resim 15: Çerkeş Muradiye Camii ve Medresesi'nin yıkılmadan önce 1939 yılı sonrasına ait bir resmi	79
Resim 16: Çankırı Şeyhoğlu Camii	85
Resim 17: Çankırı Taş Medrese	87
Resim 18: Hacı Hafız Efendi'nin Kabri (Yapraklı)	102
Resim 19: Çankırı Mezarlığı Hacı Hafız Efendi'nin Kabri	103
Resim 20: Hacı Mustafa Efendi'nin kabrinin giriş kısmı	105
Resim 21: Hacı Mustafa Efendi'nin Kabri	106

KISALTMALAR

- A.g.e.** : Adı Geçen Eser.
A.g.m. : Adı Geçen Makale.
Bkz. : Bakınız.
C. : Cilt.
Çev. : Çeviren.
D.İ.A. : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
S. : Sayı.
s. : Sayfa.

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, “**Osmanlı Eğitim Sistemi İçerisinde, Çankırı Medreseleri ve Müderrisleri**”, başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim. 24/09/2012

Murat TARHAN

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

1.1 Problem Durumu

XIV. yüzyılın başlarında göçer bir toplum olarak Bizans'la sınır komşusu olarak tarih sahnesine çıkan Osmanlılar, tarihsel konjonktürün elverişli olması ve iç dinamiklerinin de elvermesiyle kısa zamanda bir devlet hüviyetine kavuştular. Elbette ki bir sosyal yapının evrilerek devlet karakterini kazanması birçok zorunluluğu beraberinde getirmektedir. Bu zorunlulukların belki de en önemlisi eğitimidir. Osmanlı eğitim sistemine anahtarıyla baktığımızda yükseköğretim seviyesinde eğitim veren medreseler uzun yıllar boyunca varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Osmanlı eğitim sisteminin vazgeçilmez bir parçası olan medreselerin ve müderrislerin tespiti edilmesi ve bunlarla ilgili bilgilerin gün yüzüne çıkarılması bugünkü Türk eğitim sisteminin anlaşılması açısından da önemli bir işleve sahiptir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun her vilayet, sancak, kazalarında medreseler bulunmaktadır. Osmanlı Dönemi'nde bir sancak şehri olan Çankırı'da ne kadar medresenin ve müderrisin bulunduğu dair yeterli çalışma yapılmamıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Geçmişten bugüne devlet kurup, istikrarlı bir sosyal hayata sahip olan toplumlar, bir millet olarak geleceğe yönelme düşüncesiyle, eğitim ve öğretime önem

vermişlerdir. Milletler için eğitim ihtiyacı bir zorunluluk halini almıştır. Gelecekte varlığını göstermek isteyen her millet eğitim ile ilgilenme zorunluluğu hissetmiştir. Eğitim insanın varlığıyla başlamış ve bu varlığın sonuna kadar da devam edecektir. İnsanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahip olan eğitim, vazgeçilmez bir özelliğe sahiptir.

1924 öncesi Osmanlı Devleti zamanının temel eğitim kurumları medreselerdir. Medreseler kurum olarak yükseköğretim düzeyinde eğitim veren müesseselerdir. Medreselerin kökeni İslamiyet'in ilk zamanlarında toplu eğitim öğretim yapılan Erkam Bin Ebu'l Erkem Bin Esed'in evine kadar uzanmaktadır. Hz. Peygamber (S.A.V), Müslümanlara orada Kur'an öğretiyor yeni Müslüman olanların din hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlıyordu. Daha sonraları cami ve mescitler de(özellikle Mescidi Nebevi-Suffa Ehli) geniş anlamda okul olarak kullanılmaya başlanılmıştır. Nüfus unsuruna bağlı olarak ilme talebin artması sebebiyle eğitim, cami ve mescitlerden ayrı mekânlara taşınmıştır. Türkler müslüman olduktan sonra İslam toplumlarının yaptıkları gibi eğitimi ele almışlar, camilerin dışında mektep ve medreseler açmışlardır. Özellikle Mısır'da Fatimi devletinin, Şii mezhebi öğretisini yayma konusunda sistemli ve metotlu çalışmalarını hızlandırması Selçukluları harekete geçirmiştir. Şiiilerin amacı, İslam dünyasında Şii'lerin çoğunlukta olmasını sağlamak ve İslam ülkelerini elde etmektir. Bunun üzerine Selçuklu Türkleri, Şii mezhebine karşı uyanık, bilgili ve Şii propagandasını etkisiz kılabilen, Sünni inancın savunucularını yetiştirmeyi bir kamu hizmeti saymışlar ve bu maksatla "Nizamiye Medreseleri" açmışlardır.¹

Büyük Selçuklu Devleti'nin ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin geliştirerek daha itibarlı hale getirdiği medrese teşkilatının, Osmanlılar zamanında geliştirilerek daha da ileri götürüldüğü görülmektedir. Kendi fetih politikasına göre Osmanlı Devleti'nin fethettiği yere önce bir cami ve yanına da medrese inşa ettirmesi, bu cihan devletinin eğitime verdiği önemi bize açıkça göstermektedir. Osmanlı Devleti'nin bir cihan devleti olma özelliğinin altında eğitim kurumlarından yetişen liyakatli devlet adamlarının etkin rolü olmuştur.

¹Ahmet OCAK, Nizamiye Medreseleri, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Malatya,1993,s:16

Bu noktadan hareketle yönetim, ilim ve kültürel değerlerin gelişip yaygınlaşmasında, eğitim birimlerinin ne derece önemli olduğu görülmektedir. Bu çalışmada, Osmanlı Eğitim Sistemi içerisinde yüksek eğitim müesseseleri konumunda olan medreselerin önemi ele alınmış olup Çankırı vilayeti günümüz sınırları içerisinde Osmanlı zamanı medreseleri ve müderrisleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çankırı’da var olan medreseler ve bu medreselerde görev yapan müderrislerin tespiti amacıyla hazırlanan çalışma, bu alanda şu ana kadar detaylı ve bütünü içeren bir çalışmanın yapılmadığı düşünüldüğünde, Çankırı İli ve eğitim tarihimiz açısından önem arz etmektedir.

Çalışmanın diğer bir amacı, özellikle küçük yaştan itibaren Osmanlı eğitimi konusunda tarih dersi alan bireylerin, bugünün eğitim tarihine temel oluşturan Osmanlı eğitim yapılanmasını anlamalarına yardımcı olmaktır. Çünkü Osmanlı Eğitimi, Selçuklu Eğitim Sistemi üzerine kurulduğu gibi, Türkiye’nin Eğitim Sistemi’de başlangıç itibariyle Osmanlı Eğitim Sistemi üzerine kurulmuştur. Osmanlı Eğitimi açısından Nizamiye Medreseleri ne derece öneme sahipse, bugün Osmanlı’nın son zamanlarında kurulan İstanbul Üniversitesi’de o derece Türkiye Eğitimi adına önem arz etmektedir.. Dolayısıyla Osmanlı eğitim yapılanmasının anlaşılmasının geçmiş ve bugünün eğitiminin karşılaştırılabilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.3 Problem Cümlesi

Ana hatlarıyla Osmanlı Dönemi medrese yapılanması nasıldır, Çankırı’da bulunan medrese ve müderris sayısı nedir? Osmanlı Dönemi Çankırı Medrese ve müderrisleri hakkında yeterli bilgi mevcut mudur?

1.4 Araştırmanın Sınırları

“Osmanlı Medrese Sistemi İçerisinde, Çankırı Medreseleri ve Müderrisleri”

başlığı altında yapılan çalışma, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan son dönemlerine kadar, günümüz Çankırı İli sınırları içerisinde kurulan medrese ve görevlileri kapsar nitelikte oluşturulmuştur.

1.5 Araştırmanın Yöntemi

Yapılan çalışma Nitel Araştırma Yöntemleri kullanılarak hazırlanmış bir çalışmadır. Kullanılan yöntemler:

Arşiv Belgeleri ve Araştırma Eserlerin İncelemesi: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi ve Osmanlı Arşivi'den yararlanılarak elde edilen yetmiş yakın arşiv belgesinin incelenmesiyle ve alanında bilgi sahibi olan akademisyenlerin veya şahısların kitap, makale ve tezlerinden elde edilen bilgilerin aktarılmasıyla çalışma yapılmıştır. Belirtilen arşiv belgelerinin hepsinin verilmesinin tez bütünlüğünü bozacağı ve görsel olarak hoş olmayacağı kanaatiyle önemli olanları ekler kısmında verilmiştir.

Gözlem: Çalışma süresi boyunca yerleri belgelerle tespit edilen medreselerin buldukları yerlere gidilerek, orada elde edilen bilgi ve gözlem sonuçları, gerek bilgi ve yorum gerekse resimlerle aktarılmıştır.

Görüşme: Çalışma sürecinde konuyla ilgili olarak belediye başkanları, il kültür müdürleri, kültür varlığı olarak koruma altına alınan bazı medreselerde bulunan görevliler, o alanda çalışma yapmış araştırmacılar ve yerel halk ile görüşmeler yapılarak elde edilen bilgiler aktarılmıştır.

Yapılan çalışmada aşağıdaki sorulara cevap verilmeye çalışılmıştır:

Osmanlı devleti, kurmuş olduğu medrese teşkilatıyla nasıl bir fonksiyon icrâ ediyordu?

Osmanlı Devleti zamanında kurulan bu medreselerde eğitim- öğretim düzeni ve teşkilat yapısı nasıldı?

Medreselerde kimler görev alıyordu?

Medreselerin gelir ve giderleri nelerdi?

Medrese giderleri nasıl karşılanıyordu?

Bir Osmanlı Sancağı olan Çankırı'da günümüz il sınırları içerisinde hangi

medreseler bulunuyordu?

Çankırı medreselerinde görev yapan müderrisler kimlerdir?

Çankırı’da bulunan bu medreselerde kaç öğrenci eğitim görüyordu?

Bu noktadan hareketle çalışma üç bölümden oluşturulmuştur.

Çalışmanın birinci bölümünde, bir eğitim ve öğretim kurumu olarak medresenin tanımı ve tarihî gelişimi üzerinde durulmuş, medreselerin Osmanlılar’a ve Osmanlılar’ın son dönemlerine kadarki gelişme safhalarına değinilmiştir. Medreselerin eğitim-öğretim yapılanması, eğitim faaliyetleri ve hizmet personeli başlıklarda ele alınmıştır.

İkinci bölümde Çankırı’da Osmanlı Devleti zamanı medreseleri tespit edilmiş olup bu medreseler hakkında detaylı bilgiler sunulmaya çalışılmıştır.

Son bölümde Çankırı medreselerinde görev yapan müderrisler tespit edilmiş ve bu müderrislerin hayatları hakkında bilgiler verilmiştir.

Yapılan çalışmada medreselerin tarihi gelişimine değinilmiş olup medreselerin kurumsallaşma süreci ortaya konarak buradan Osmanlı Dönemi’ne geçiş gösterilmeye çalışılmıştır. Diğer taraftan bu çalışma ile Osmanlı Devleti’nde türk nüfusunu en çok barındıran şehirlerden birisi olan Çankırı’nın eğitim ve öğretim alanında tarihi zenginlikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Devleti’de eğitim faaliyetlerinin yürütüldüğü müesseseler olan medreseler, kimilerinin halen ayakta olduğu kimilerinin ise sadece belgelerde karşımıza çıktığı medreselerin tespit edilmesi bu çalışmayla mümkün olmuştur. Yapılan çalışmada Çankırı İli’nde Osmanlı zamanı, medreselerde görev yapan müderris, müteveli, bevvab, ferraş vb görevliler tespit edilmiş ve bunlar hakkında önemli bilgiler verilerek Çankırı ve genel eğitim tarihinde bir boşluk doldurulmaya çalışılmıştır. Çankırı bölgesinde Osmanlı zamanına ait otuz bir adet medrese ve elli üç tane müderris tespit edilmiştir. Bu medreselerin bağlı olduğu vakıf, mütevellisi, müderrisleri, binanın yapısı, gelir ve giderleri, aynı zamanda müderrislerin görev yaptığı medreseler, aldıkları ücretler, ünvanları, hayatları hakkında dikkate değer

bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler anlaşılmanın kolaylığı açısından tablolar halinde sunulmuştur.

1.6 Araştırmada Kullanılan Kaynaklar

Osmanlı medreseleri ile alakalı geçmişten günümüze birçok eser kaleme alınmıştır. Çalışmamız Osmanlı medrese eğitimi ve Çankırı ile ilgili olduğu için önce Osmanlı medrese eğitimi ile alakalı eserler tespit edilmeye çalışılmıştır. Sonrasında ise Çankırı da bulunan medreselerle ilgili kaynaklar taranmıştır. Tabiatıyla Osmanlı medreseleri, kendilerinden önce kurulan Selçuklu dönemi medreselerinin bir devamı olup ondan etkilenmişlerdir. Bu açıdan çalışmamızda, Osmanlı öncesi medreseleri ele alan kaynaklara da yer verilmiştir. Osmanlı öncesi medreseleri konu alan kaynaklara, Ahmet OCAK'ın çalışmalarından olan Selçuklu medreselerini de konu alan ve müstakil bir eser olan “ Selçukluların Dini Siyaseti”, yine OCAK'a ait “Nizamiye Medreseleri” isimli yüksek lisans tezi ve “Selçuklu Medreselerinin Mağrip ve Endülüs Üzerindeki Etkileri”, isimli makalesi, Selçuklu medreseleri ve görevli kadrolar hakkında İbrahim BALIK, “Anadolu Selçuklu Medreselerinin İdareci ve Hizmetli Kadrosu” isimiyile kaleme alınan makale, Selçuklu zamanı eğitim ve öğretimi hakkında yine İsmail GÜVEN'in, “Büyük Selçuklu Devletinde Eğitim ve Öğretime Genel Bir Bakış” ve “Türkiye Selçukluları'nda Medreseler,” isimleriyle kaleme aldığı makaleleri örnek gösterilebilir.

Osmanlı medreselerinde eğitim öğretim faaliyetleri ile ilgili olarak yararlanılan kaynaklara Cahit BALTACI'ya ait, “XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri,” isimli eser, yine İ.Hakkı UZUNÇARŞILI'ya ait “Osmanlı Tarihi” isimli eserler örnek olarak gösterilebilir. Bu alanda yararlanılan diğer bir eser ise Hasan AKGÜNDÜZ'e ait, “Klasik Dönem Osmanlı Medrese Sistemi” isimli eser, Cevdet İZGİ'ye ait “Osmanlı Medreselerinde İlim” isimli eser i ile Hüseyin ATAY'a ait “Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi” isimli eserdir. Medrese ve eğitim bilimleri ile ilgili olarak bilinmeyen terimlerin anlamlarının bulunmasında Mehmet Zeki PAKALIN'ın “Tarih Terimleri Sözlüğü” isimli eserinden yararlanılmıştır.

Yukarıda yararlanılan kaynak eserlerden yanı sıra konu ile ilgili olarak yararlanılan yüksek lisans ve doktora tezlerini örnek bir şekilde yazacak olursak: Figen AYDINGÖR, “*Tanzimat Döneminde Kadın Yaşamındaki Modernleşme*”, Nuri ÇELEBCAN, “*16.Yüzyıl Tezkirelerinde Bilgi Akışı*”, İsmail DEDE, “*Sebilürreşat Dergisinde Medrese Öğrencilerinin Medreseyi Değerlendirmeleri*”, Yekta DEMİRALP, “*Erken Dönem Osmanlı Medreseleri*”, Seher ERDOĞAN ÇELTİK, “*Ali Emiri’nin Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası Üzerine Bir İnceleme*”, Şerafettin GÖLCÜK, “*Ebu-Cafer Et-Tehavi’nin El-akidetü’t Tahaviyye’deki Bazı Kelami Meselelerin Değerlendirilmesi*”, Deniz İLDİZ, “*Gökdere Medresesi Örneğinde Osmanlı Klasik Dönem Öncesi Bursa Medreseleri*”, Hamza KANCURA, “*Türkiye Selçuklu Devletinde Siyasi ve Ticari Gelişmeler*”, Serap KÖLEMEN, “*19.yy Sonu ve 20.yy Başlarında Kütahya Sancağında Eğitim*” isimli eserler yararlanılan kaynaklar arasındadır.

Yapılan çalışmada yararlanılan makalelere; Mefail HIZLI, “*Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler*”, “*Osmanlı Klasik Döneminde Medrese*”, Mustafa ERGÜN, “*Medreselerde Okutulan Dersler ve Ders Kitapları*”, Ünal TAŞKIN, “*Klasik Dönem Osmanlı Eğitim Kurumları*”, Ersoy TAŞDEMİRCİ, “*Medreselerin Doğu Kaynakları ve İlk Zamanları*”, Recep ŞENTÜRK, “*Fıkıh ve Sosyal Bilimler Arasında Son Dönem Osmanlı Aydını*”, Mustafa ŞANAL, “*Osmanlı Devleti’nde Medreselerde Ders Programları...*”, “*Eşref Efendizade Mehmet Şevketi’nin Medreselere İlişkin Islahat Düşünceleri ve Çözüm Önerileri*”, Salih PAY, “*Klasik Dönem Osmanlı Külliyyelerinde Personel Sistemi*”, Tahsin ÖZCAN, “*Osmanlı Devleti’nde Eğitim Hizmetlerinin Finansmanı*”, Raşit ÖYMEN, “*İslamiyet’te Eğitim ve Öğretim Hareketleri*”, Ülker ÖKTEM, “*Osmanlı Medreselerinde Felsefe*”, Ahmet GÜL, “*Osmanlı Medreselerinde Eğitim-Öğretim ve Bunların Arasında Dâru’l-Hadislerin Yeri*”, Recai DOĞAN, “*Osmanlı Eğitim Kurumları ve Eğitimde İlk Yenileşme Hareketlerinin Batılılaşma Açısından Tahlili*”, İbrahim BALIK, “*Anadolu Selçuklu Medreselerinin İdareci ve Hizmetli Kadrosu*”, Fahri UNAN, “*Bir XIV. Yüzyıl Yazarının Kaleminden Çağının İlim ve Âlim Anlayışı*” ismiyle kaleme alınan eserler örnek gösterilebilir.

Diğer taraftan çalışmamızın ana temasını oluşturan Çankırı ile ilgili olan kısımlarda, öncelikle Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Osmanlı Arşivleri'nde yer alan vakfiye kayıtları, şahıs kayıtları, muhasebe kayıtları ve zabıt kayıtlarının yanı sıra, Mehmet SÜREYYA, "*Sicilli-i Osmani*", Ömer TÜRKÖĞLU, "*Salnamelerde Çankırı*", Ahmet KANKAL, "*XVI Yüzyılda Çankırı*", Talip BAŞER, "*Düinkü ve Bugünkü Çankırı*", A. Ali BAYHAN, vd., "*Tarih ve Kültürel Değerleri ile Yapraklı*" Ahmet ELİBOL, "*19. yy da Çankırı*" isimli kitaplarla, Yüksel ASLAN, "*Çankırı Darüs-Siyade Zaviyesi*", Yüksel ARSLAN, "*Tebberrukat Vakfiye Defteri*" ismiyle kaleme alınan belge, kitap ve makaleler yararlanılan kaynaklara örnek olarak gösterilebilir.

BÖLÜM II

2. BİR EĞİTİM KURUMU OLARAK OSMANLI MEDRESELERİ

2.1 Medrese Tarihine Genel Bakış

Geçmişten günümüze farklı zamanlarda ve mekânlarda olsa bile eğitim sistemlerinin temel varlık nedeni; hangi topluma ait iseler buldukları toplumların beklentilerini karşılayacak şekilde eğitim hizmeti vermek olmuştur. Eğitim, bilim ve öğretim şu ana kadar hiçbir toplumun vazgeçemediği ve vazgeçemeyeceği en önemli unsurlardan bazılarıdır. Devletler için bu bir zorunluluktur. Çünkü her bir devlet geleceği için ihtiyaç duyduğu yönetim, eğitim ve nitelikli iş gücü elemanlarını yetiştirmeye çalışmaktadır. Günümüzde de bunların birçok örneklerini görmek mümkündür. Örneğin; günümüzdeki siyaset fakülteleri, hukuk fakülteleri, eğitim ve mühendislik fakülteleri bunlardan bazılarıdır.

İslam tarihinde bu eğitim sistemi içerisinde yer alan kurumlardan bir tanesi de medreselerdir. İslam toplumlarında medrese, orta ve yüksek seviyede eğitim ve öğretim veren müesseselerin genel adıdır. Medrese sözcüğü Arapça kökenli bir sözcük olup Arapçada “d-r-s” kökünden türetilmiştir. Medrese İslam ülkelerinde dini ve ilmi derslerin okutulduğu yer olarak tanımlanmaktadır.² Baltacı'ya göre medrese “*talep edenin kendisinde ilim öğrendiği yer*” olarak tabir edilmektedir.³ Medreseler, kendi zamanlarında ait olduğu toplumun ihtiyaç duyduğu nitelikler doğrultusunda vatandaşlarını yetiştiren eğitim kurumlarından birisidir.

² Türk Dil Kurumu Büyük Sözlük, Mehmet Altay KÖYMEN, Alp Aslan Zamanı Selçuklu Kültür Müesseseleri, Selçuklu Araştırmaları Dergisi, Ankara,1977

³ Cahit BALTACI, XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri, İrfan Matbaası, İstanbul,1976,s:25

Medreselerin çekirdeği hükmünde olan ilkokulun Tahran'da Hatimi ismiyle açıldığını belirten araştırmacılar bulunmaktadır. Sonrasında yaptırılan ikinci okulun ise Bağdat'ta El İsmail isimli bir kişi tarafından yaptırıldığı bilinmektedir.⁴

İslam tarihinde ilk inşa edilen medreselerden bazıları şunlardır:

- 1.349/960 tarihinde Ebu'l-Velid Hasan b. Muhammed Emevî'nin Nişabur'da yaptırdığı medrese,
- 2.354/965'ten önce İbn Hibban Teymî'nin Nişabur'da inşa ettirdiği medrese,
- 3.402/1011'den önce Nişabur'da yapılan es-Saidiye Medresesi,
- 4.405/1014'den önce Nişabur'da yapılan Ebu Osman Sabunî Medresesi,
- 5.405/1015'den önce Nişabur'da yapılan İbn Furek Medresesi,
- 6.450/1058'den önce Buşih'te yapılan İbn Gadiret Esedî Medresesi
- 7.349/960 Ebu'l-Velid Hasan b. Muhammed el-Ümevî'nin Nişabur'da yaptırdığı medrese.
- 8.Nişabur'da Şafîî fâkihi es-Saig en-Neysaburî (ö. 349/960) için yaptırılan özel mektep: Bu, fıkıh, kelam, hadis, tefsir, Kur'an ve diğer İslamî ilimlerin okutulduğu ilk müstakil medresedir (Gül,1997:10).
- 9.Ebû Hâtim el-Bustî (ö. 353/965)'nin özel medresesi.
10. Ebu Ali el-Huseynî (ö. 392/1002)'nin hadis mektebi. Bu mektebin 1000 öğrencisi vardı.
11. Nişabur'da Beyhakiyye Medresesi: Şafîî fakihi Ebu Bekr el-Beyhakî 441/1050'de yaptırdı.
12. Gazneli Mahmud (389-421/999-1030)'un Gazne'de, kardeşi Nasır b. Sebüktekin (ö. 424/1033)'in Nişabur'da 437/1046'da yaptırdığı medrese.
13. Tuğrul Bey (428-55/1037-63)'in Nişabur'da 437/1046'da yaptırdığı medrese.
14. Taberan ve Bağdat'ta açılan medreseler: Bunlar da daha ziyade fıkıh (İslam Hukuku) öğretimi yapıyordu.
15. Nişabur'da Ebu Ali el-Huseynî ve Ebu'l-Kasım el-Kureyşî (ö.464/1072)

⁴İsmail GÜVEN, "Türkiye Selçukluları'nda Medreseler,"A.Ü Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt:31,S:1,Ankara,1998,s:126

tarafından açılan öğretim müesseseleridir⁵

Bu eğitim kurumlarında hem İslami ilimler hem de kendi zamanlarının müspet ilimleri okutuluyordu.⁶ Aynı zamanda ilim tahsis etmek için buraya gelen öğrencilerin iâşe giderleri de medrese tarafından karşılanmaktaydı. Ancak bu iâşe giderlerinin karşılanmasında finansman problemi ortaya çıkıyordu. Nitekim IX. yüzyıldan itibaren kurumsal bir yapı olarak görülmeye başlayan medreselerin zamanla değişerek gelişmelerini sürdürmekteydiler. Başlangıçta bazı hayırsever vatandaş ve ilim adamlarının faaliyetleri ile medrese giderlerinin finansmanı sağlanmaya çalışılıyordu.

İlme değer veren devlet adamlarının desteğiyle medreseler yaygınlaşmaya başlamıştır. Buna rağmen medreselerin kurumsallaşması ve yaygınlaşması zaman almıştır. Bu kurumların başlangıçtaki en önemli eksikleri, nitelikli müderristen ziyade kurumun iâşe giderlerini karşılayacak bir vakıf usulünün olmayışı idi. Ocak'a göre bu bağlamda giderleri devlet tarafından karşılanan ilk medrese Fatımilerin Şii propagandası yapmak için 972 senesinde yaptırdığı El-Ezher Medresesi'dir. Bu medresenin en önemli amaçlarından birisi Sünnilere karşı Şii düşünceli bireyler yetiştirerek Şiiliği yaygınlaştırmaktır.⁷

Diğer taraftan medrese giderlerinin devlet tarafından karşılanması Selçuklular'da da uygulamaya konulmuştur. Medrese giderleri vakıflar tarafından finanse edilmeye başlanmıştır. Devlet adamlarının da bu husustaki eğilimleri ve verdikleri önem hiç şüphesiz göz ardı edilemeyecek kadardır. Örneğin; Selçuklular zamanında Sultan Alparslan, medreselerin ülke topraklarında yaygınlaşmasına büyük önem vermiş, eğitim ve öğretimi ücretsiz hale getirmekle kalmamış öğrencilere maaş bağlamıştır.⁸ Hakeza büyük devlet adamlarından olan Nizamül Mülk kendi ismi ile anılan medreseyi

⁵Hüseyin ATAY, Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi (1457-1924), Dergâh Yayınları, İstanbul,1983,s:31, AHMET GÜL, Osmanlı Medreselerinde Eğitim-Öğretim ve Bunların Arasında Dâru'l-Hadislerin Yeri, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1997,s: 10, 11

⁷Ahmet OCAK, Selçuklu Medreselerinin Mağrip ve Endülüs Üzerindeki Etkileri, Turkish Studies, Volume 4/3 Spring 2009

⁸ İsmail GÜVEN, Büyük Selçuklu Devletinde Eğitim ve Öğretime Genel Bir Bakış, A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Yıl 1992:Cilt, 25: Sayı:2 s:834

kurdukmakla kalmayıp büyük bir kütüphanenin kurulmasını da istemiştir. Bu durum toplumun en âvam tabakasından hâvasına kadar, eğitim-öğretim konusunda bir yardımlaşma ve birliktelik oluştuğunun önemli bir göstergesi olmuştur.⁹

Nitekim medreselerin kökeni, ortaya çıkış yeri ve zamanı konusunda tarihçiler arasında tam bir birliğin sağlandığı söylenemez. Ancak çoğu tarihçi bir cami çevresinde meydana gelen yapılanma olduğunu belirtmektedir.¹⁰ Nitekim İslam tarihinde ilk mescitlerden birisi olma özelliği taşıyan Mescidi Nebevi'nin bir kısmı eğitim-öğretim faaliyetleri için ayrılmış ve bu kısımda eğitim-öğretim gören sahabeye de Ashabı Suffa ismi verilmiştir.¹¹ Zamanın şartları düşünüldüğünde mescit yapıldıktan sonra hemen bir kısmının da eğitim faaliyetleri için tahsis edilmesi İslam dininin, eğitime ve bilme verdiği önemden kaynaklanmaktadır. Nitekim Kuran'da ilk emir olarak “*yaratan rabbin adıyla oku*”¹² buyrulmaktadır. Diğer bir ayette ise “*Hiç bilenle bilmeyen bir olur mu? Ancak akl-ı selim sahipleri bunları hakkı ile düşünüp ibret alır*”¹³ buyrularak bilme ve öğrenmeye verilen önem belirtilmiştir. Hiç şüphesiz medreselerin ilerlemesinde ve gelişmesinde etkili olan sebeplerin başında dinin, ilmi ve öğrenmeyi önemsemesi gelmektedir.

Diğer taraftan Taşdemir “Medreselerin Doğuş Kaynakları ve İlk Zamanları” isimli makalesinde medrese müderrislerinin çeşitli nedenlerden dolayı içerisinde görev yapmakta oldukları merkezlerden ayrılıp kendi evlerinde özel olarak açtıkları medreselerin olduğunu da belirtmektedir.¹⁴

Medreselerin kökeni hakkındaki görüşleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Cami-mescit geleneği olarak medreseler
- Hıristiyan dünyasından etkilenecek oluşturulan eğitim kurumları olarak medreseler

⁹ A.g.m

¹⁰ Ersoy TAŞDEMİRCİ, “Medreselerin Doğuş Kaynakları ve İlk Zamanları” (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi), Sayı:2, Kayseri 1988,s:269

¹¹ Hakan ÖZTÜRK, *Cumhuriyet Dönemi Tarih Çalışmalarında Hz. Muhammed Tasavvuru* ,(Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi),Ankara,2011,s:203

¹² Alak/1

¹³ Zümer/9

¹⁴ TAŞDEMİRCİ, A.g.m

- Medreselerde zaviyelerin etkisi
- Medreselerin oluşmasında Ribatların etkisi
- Medreselerin oluşmasında Türk-Budist manastırlarının etkili olduğunu da düşünen araştırmacılar bulunmaktadır.¹⁵

Ancak üzerinde durulması gereken nokta medreselerin kökeninin nereden ve nasıl geldiğinden ziyade işlevleridir. Nitekim toplumların birbirlerinden etkilemesi kadar doğal bir şey yoktur. Medreselerin amacının ve işlevlerinin ne olduğunu Akgündüz, şu ifadeler ile belirtmektedir:

“Genel olarak inanç sistemlerinin insan ve toplum projesinin belirli işlevler çerçevesinde beşeri oluşuma sirayet ettiği söylenebilir. Değerler-ideolojiler-sosyal pratik formülünün işlemlerini yansıtan söz konusu işlevler(faaliyetler);zihniyet kazandırma, birleştirme, toplumu düzenleme, sosyal yapıyı koruma, meşrulaştırma ve kültür aktarma şeklinde kavramlaştırılabilir.”¹⁶

Din eksenli kurumlaşmalardan birisi olan medreselerin programı hakkında iki ana konu üzerinde yoğunlaşmak mümkündür. Birincisi bu kurumlarda verilen din temelli eğitimidir. Bu eğitimle dinin emrettiği yaşam tarzı ve prensiplerin taliplilere öğretilmesi amaçlanmaktadır. İkinci ana konu ise sosyal ve pozitif ilimlerin eğitiminin verilmesidir. Bunda amaç ise toplumun sosyal düzeninin sağlanması, teknik ve bilim açısından topluma faydalı işler yapılmasıdır. Medreseler asıl itibari ile bu iki muhteva üzerine eğitim programlarını düzenlemiş ve uygulamaya çalışmıştır.¹⁷

Türk-İslam medeniyetinin önemli parçalarından birisi olan medreselerin yaygınlaşmasında Selçuklular’ın büyük etkisi olmuştur. Nitekim Osmanlı medrese faaliyetleri Selçuklu medrese sisteminin devamı niteliğindedir. Batı tarih araştırmacılarından Jean Paul Roux dönemin Selçuklu medreselerini şöyle anlatmaktadır:

“Bu daha çok İngiliz koleji tipindeki bir eğitim kurumuydu.

¹⁵ A.g.m

¹⁶ Hasan Akgündüz, Klasik Dönem Osmanlı Medrese Sistemi, Ulusal Yayınlar, s:37

¹⁷ A.g.e, s:38

Kurucusunun adından dolayı 'Nizamiye' adı ile anılan ilk medreseler; Bağdat, Nişabur, İsfahan, Belh, Herat ve Merv'de kuruldu. Oralardan da tüm Yakın Doğu'ya, ardından Mısır'a ve Kuzey Afrika'ya yayıldı. Medreselerde ders vermiş ilk kişilerden biri olan büyük filozof Gazali gibi seçkin bir usta ya da bilim adamları topluluğu için düşünülmüş olan medreseler, İslam bilimleri ya da astronomi, tıp, kimya öğretimi yapılan merkezlerdi... ”¹⁸

Medreselerin açılıp genişlemesinde ve yaygınlaşmasında zamanın şartlarına göre siyasi ve sosyal hâkimiyetin etkisi de göz ardı edilemez bir gerçektir. Nitekim Selçuklular'ın Nizamiye medreselerini kurmalarının önemli sebeplerinden biriside İslam dünyasının liderliğini üstlenmiş olmalarıdır. Bu yükümlülüğün oluşturduğu dezavantajları ya da tehditleri, üstesinden gelebilmek ve buralardan gelecek zararı en aza indirip kendi hâkimiyetlerini kurabilmek için böyle bir yapılanmaya ihtiyaç duymuşlardır. Bu maksatla Nizamiye medreseleri kurularak bu kurumlar Sünni düşüncenin öğretildiği merkezler haline getirilmiştir.¹⁹ Bu kurumların yüksek ilmi seviyesi bütün İslam dünyasından bir cazibe yaratmış ve değişik yerlerden gelen insanlar buralarda okuyup, sonrada bu misyonu memleketlerine taşımışlardır. Sonuç olarak buralarda yetişip başka memleket ve devletlere dağılan bireyler Selçuklu ideolojisi ile yetişmiş kişilerdi.²⁰ Burada belirtilmesi gereken nokta, bir devletin hâkimiyetinin göstergesi, eğitim alanında cazibe noktası haline gelmesidir. Diğer taraftan her devlet, kendi varlığının devamı için kaliteli bireyler yetiştirme ihtiyacını bir zorunluluk olarak görmektedir. Selçuklu medrese anlayışı, Osmanlı ilim anlayışının çekirdeğini oluşturur niteliktedir.²¹

Osmanlı Devleti'nde kuruluşun XIX. yüzyıla gelinceye kadar medreseler ilmi ve fikri hayatta etkili olan, devleti, milleti belirli seviyelerde yönlendiren bir kurumdur. Osmanlı devletinde medrese yapılanmaları ilk defa Osmanlı padişahlarından Orhan

¹⁸ Jean-Paul ROUX, Türklere Tarihi, Çevri: Aykut KAZANCIGİL vd., Kabalacı Yayınevi, İstanbul, 2004, s:261

¹⁹ Ocak, A.g.m

²⁰ A.g.m

²¹ Serap KÖLEMEN, 19.yy Sonu ve 20.yy Başlarında Kütahya Sancağında Eğitim, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon, 2007, s:15

Gazi zamanında başlatılmıştır. Osmanlıların ilk medresesi, İznik'teki Orhan Gâzî Medresesi olup, İznik'in fethinden sonra inşa edilmiştir.²² Orhan Gazi Medresesi, Bursa fethedilip diğer medreseler faaliyetlerine başlayana kadar önemini korumuştur. Osmanlı Devletinin teşkilatlanmasında ilk sıralarda yer alan medreselerin sayıları kısa zamanda çoğalmaya başlamıştır. Bursa'nın fethinden sonra burada yapılan Manastır Medresesi, Çekirge Medresesi, Ulu Cami Medresesi, Yeşil Cami Medresesi gibi farklı zamanlarda ve farklı padişahlar tarafından yapılan bu medreseler İznik medreselerinin ikinci plana düşmesine sebep olmuş ve zamanlarının en önemli medreseleri konumuna gelmiştir.²³ Edirne'nin fethedilmesi ile birlikte burada açılan medreseler Bursa medreselerinin önemini azaltmıştır. Edirne Darül Hadisi ve Edirne Üç Şerefeli Medresesi bunların en önemlileridir.²⁴

İstanbul'un fethedilmesi ile birlikte yeni bir dönem başlamıştır. Bu yeni dönem, Osmanlı devletinde ilmi teşkilatlanma adına da yeniliklerin ve gelişmelerin hızlandığı, önemli uygulamaların olduğu süreçtir. Fetihden sonra İstanbul imar edilirken şehirdeki sekiz kilisenin medreseye çevrildiği bilinmektedir. Bu medreselerden birisi önceleri manastır olan ve sonrasında Camiye çevrilen Zeyrek Camii mevkisinde yer alan medresenin eğitim görevini Alâeddin Tusî'nin yaptığı belirtilmekle birlikte bu medresede, hücre denem kırk odada kırk medrese talebesinin olduğu bilinmektedir.²⁵ 1470 yılında tamamlanan Fatih Külliyesi içinde sekiz medreseden oluşan Sahn-ı Seman ve bunların arkalarında yer alan sekiz Tetimme medresesi kurulmuştur. Burada ki medrese talebelerinin farklı isimleri vardır. Bu medreselerden Sahnı Seman öğrencilerine "Danışmend" Tetimme medresesi öğrencilerine ise "Softa" deniliyordu.²⁶

Medreselerin gelişmesindeki en yüksek seviye ise Kanuni Süleyman zamanında küçükten büyük sınıflara doğru yükselen, on iki kademeli bir sistemle teşkilatlanan yapının zirvesinde olan "Süleymaniye Medresesi"dir. Bu medresenin kendinden öncekilerde bulunmayan özelliği, ordunun hekim ihtiyacını karşılamak için

²² İsmail DEDE, "Sebilürreşat Dergisinde Medrese Öğrencilerinin Medreseyi Değerlendirmeleri", Çanakkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale,2006,s:

²³ Baltacı, A.g.e

²⁴ Baltacı, A.g.e

²⁵ Ahmet ULUSOY, Kuruluşundan 17. Yüzyıla Kadar Osmanlı Medreselerinde Eğitim Öğretim Faliyetleri, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya,2007,s:48

²⁶ A.g.e

eklenmiş olan Tıp Medresesi, darü'ş şifa ve riyaziyat öğrenimine mahsus dört medrese ile din dışı alanlara da kalifiye eleman yetiştiren bir kurum olmasındır.²⁷

Halil İnalçık ve Günsel Randa'nın Osmanlı Uygarlığı ismi ile kaleme aldıkları eserlerinde, İlk dönem Osmanlı medreselerinin gelişmesi ve yaygınlaşmasının temelindeki ana unsurlar ve sonuçları şu dört ana başlık altında ele alınmaktadır:

- 1- Osmanlı topraklarında kurulmuş olan medreselerin sayısının artması.
- 2- Osmanlı Devletinde eğitim geleneğinin oluşması ve yaygınlaşması.
- 3- Osmanlı toplumunun yapısının ve fikri hayatının gelişmesi.
- 4- Osmanlı Devlet mekanizmasının daha iyi ve teşkilatlı olarak çalışmaya başlaması.²⁸

Osmanlı Devleti'nde bir eğitim kurumları olan medreseler, Osmanlı devleti kuruluşundan, büyük bir cihan devleti olana değin eğitime önem vermiş ve bu alanda büyük bir başarı sağlayarak zamanın en ileri seviyedeki ilim merkezi haline gelmiştir. Bu eğitim kurumları zamanla gelişme göstermişlerdir. Medreseler ayrı ve müstakil bir mekâna sahip olmuşlar, mescitlerin ve çeşmelerin yakınında bazen ona mülhak bazen ayrı bir şekilde bulunmuşlardır. Medreselerin ana bölümlerini avlu ve eyvan oluşturmakla beraber, Selçuklu ve Osmanlı devrinde görüldüğü gibi kütüphanesi, dershaneleri ve ikamet yerleri ile ayrı bir bölüm olarak üst dereceli eğitim kuruluşlarını oluşturmuşlardır.²⁹

Ancak, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde, diğer kurumlar gibi eğitim kurumları da büyük bir çöküntü içerisine girmiştir. 16. Yüzyılın başlarından itibaren medreselerde bozulmalar başlamıştır. Bu bozulmanın nedenleri arasında akli ilimlerin terk edilerek nakli ilimlere ağırlık verilmesi, medreselerde kanunlara karşı yapılan

²⁷ Recai DOĞAN, “Osmanlı Eğitim Kurumları ve Eğitimde İlk Yenileşme Hareketlerinin Batılılaşma Açısından Tahlili”, A.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:37,s:409.Tarihimizin önemli şairlerinden Baki'nin Süleymaniye'de görev yaptığı ve sonrasında bu görevinden azledildiği bilinmektedir. (Nuri ÇELEBCAN,16.Yüzyıl Tezkirelerinde Bilgi Akışı, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale,2006,s:76)

²⁸ Deniz İLDİZ, Gökdere Medresesi Örneğinde Osmanlı Klasik Dönem Öncesi Bursa Medreseleri, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi YL Tezi.

²⁹ Raşit ÖYMEN, “İslamiyet'te Eğitim ve Öğretim Hareketleri”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 11, 1963,s:67,Esra Yıldız, Konya'daki Medrese Yapılarının Yeniden Kullanım Koşullarına Göre Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, S.Ü,Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya,2003,s:47

usülsüzlüklerin başlaması, rüşvet, ilim ehline kıymet verilmemesi vs gibi durumlar gösterilmektedir.³⁰ 17. yüzyıldan itibaren, devletin diğer kurumlarındaki gerilemeye paralel olarak eğitim kurumları da gerilemiştir. Devletin yıkılışını önlemek amacıyla yapılmaya başlanan yenilikler çerçevesinde, eğitim kurumları da yeniden düzenlenmiştir.³¹ 18. yüzyılın sonlarında ordunun subay, teknik eleman ve doktor ihtiyacını karşılamak üzere, çağın gereklerine uygun okulların açılmasına başlandığı görülmektedir. Tanzimat Dönemi'nde, askerî okullardan başka, Avrupa'dakilere benzer modern eğitim kurumları açılmıştır. Medrese ve modern devlet okulları dışında, kendi dillerinde eğitim yapan azınlık ve yabancı okulları da vardı.³² Bu okullarda okutulan farklı dersler sebebiyle ayrı duygu ve düşünce, değişik kültür ve davranışa sahip insanlar yetişti. Bu uygulama, ülkede millî kültürün gelişmesine büyük ölçüde engel olmaktadır. Bu sebeple millî bir kültür oluşturulamıyordu.

Sonuç olarak Büyük Osmanlı Devletinin yıkılmasından sonra yine bu devlet toprakları üzerinde kurulan ve yeni bir Türk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti devleti askeri, siyasi, hukuki ve eğitim alanlarında kökten bir değişikliğe gitmiştir. Bu değişiklikler çerçevesine eğitimde birliğin oluşması adına yani bir kanun düzenlemesi gündeme gelmiştir. Netice olarak Tevhidi Tedrisat Kanunu ile bütün eğitim kurumları tek bir merkezde toplanmıştır. Bu kanunun hükümleri şunlardır:

Madde 1: Türkiye'deki bütün bilim ve öğretim kurumları Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlıdır.

Madde 2: Şer'îye ve Evkaf Bakanlığı veya özel vakıflarca yönetilen bütün medrese ve okullar Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilerek bağlanmıştır.

Madde 3: Şer'îye ve Evkaf Bakanlığı bütçesinde mekatip ve medreseye ayrılan para, eğitim bütçesine nakledilecektir.

Madde 4: Eğitim Bakanlığı yüksek din uzmanları yetiştirmek üzere Üniversitede (Darülfünun) bir ilahiyat fakültesi kurulacak ve imamat ve hutubat gibi dini hizmetlerin uygulanması ile yükümlü memurların yetişmesi için ayrı okullar

³⁰ Yaşar SARIKAYA, Osmanlı Medreselerinin Gerilemesi Meselesi, Eleştirel Bir Değerlendirme Denemesi, İslam Araştırmaları Dergisi, S:3,1999,s:24, Mustafa ŞANAL, Eşref Efendizade Mehmet Şevketi'nin Medreselere İlişkin Islahat Düşünceleri ve Çözüm Önerileri, OTAM(Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi) S: 10, 1999,s:193

³¹ A.g.e, s:193

³² Ersoy TAŞDEMİRCİ, Türk Eğitim Tarihinde Azınlık Okulları ve Yabancı Okullar, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Kayseri,2001,s:3

kuracaktır.³³

Yukarıda ki maddelere bakıldığında medreselerin kapatılması ile ilgili açık bir ifade olmamasına rağmen uygulama sırasında çağdaş ve bilimsel eğitime geçilince medrese eğitimi de kendiliğinden son bulmuştur. Daha sonra açılan İmam Hatip okulları ve İlahiyat fakülteleri ile toplumun ihtiyaç duyduğu din adamlarını yetiştirmek hedeflenmiştir. Halende bu amaç doğrultusunda İmam Hatip Liseleri ve İlahiyat fakülteleri eğitimlerine devam etmektedirler.

Ancak şu bir gerçektir ki bir eğitim sistemiği olarak medreseler kendi zamanlarının ileri düzey eğitim kurumlarını oluşturmuşlar ve birçok bilim adamının yetişmesine vesile olmuşlardır. Orta çağın batı için karanlık hükmünü taşıdığı bir zamanda şarkın meşalesi olmuşlardır. Bu durumu bir araştırmacı olan Emanuel Düeş şu şekilde ifade etmektedir:

*“Gerçekte Müslümanlar Batılılara ve Doğululara felsefe, tıp, astronomi ve şiir öğretmişlerdi. Yunanlıların ölü vücuduna ve irfanına hayat vermişlerdi. Bütün dünya cehalet bulutları ile kaplı iken her tarafa ışık saçmışlardı. Yeni ilimlerin temellerini atmışlardı.”*³⁴

Diğer bir araştırmacı George Sarton ise Ortaçağın ilim alanındaki başarılarından bahsederken bu başarılarından öne çıkan en önemlisinin deney ruhunun ortaya çıkması olduğunu belirterek bu başarının Müslümanlara ait olduğunu da açıkça ifade etmiştir.³⁵

2.2 Medrese ve Eğitim

Bilindiği üzere Osmanlı medrese eğitimi, hemen hemen devletin kuruluşu ile

³³ Mustafa GENCER, Osmanlı-Türk Modernleşme Sürecinde Kültür, Din ve Siyaset İlişkisi, Turkish Studies, Volume 3/2 Spring 2008,s:363

³⁴ “Gerilik Kimdedir” Sebülürreşad, Mart 1953, Akt: Şaban DÖĞEN, İslam’da İlim, Gençlik Yayınları, s:20

³⁵ Dr.Abdüselam, İdealler ve Gerçekler, Çeviri: Senai Demirci-Mesut Toplayıcı, Yeni Asya Yayınları, İstanbul 1987, s:81

baslamıştır. Osmanlı Devleti'nde sistemli bir eğitim sınıflandırması mevcuttu. Bu eğitim yapılanması içerisinde medreselerin önemli bir yeri bulunmaktadır. Medrese eğitim sistemi ve öğretimi hakkında Osmanlı Devleti'nin basite indirgenemeyecek düzenli ve sağlam bir temele sahip olduğu görülmektedir. Osmanlı yüksek eğitimi, genel eğitim veren medreseler ile özel eğitim ve öğretim veren ihtisas medreseleri üzerine kuruludur. Umumî eğitim veren medreselerde "ulûm-i âliye" denilen kelimeler, mantık, belagat, lügat, nahiv, matematik, astronomi, felsefe, tarih ve coğrafya gibi "âlet ilimleri" denilen ilimlerin yanında, "ulûm-i âliye" denilen Kur'an ilimleri ile hadis ve İslâm hukuku (fıkıh) gibi ilimler okutulurdu. Bu ilimlerin okutulma sebepleri tarih boyunca bilim adamları tarafından tartışılmış ve sınıflandırmalar yapılmıştır.

2.2.1. İslam eğitiminde ilimlerin sınıflandırılması

Medrese eğitim programı ve faaliyetlerinin anlaşılabilmesi için hiç şüphesiz İslam ilim anlayışının ve İslam âlimlerinin ilimleri nasıl sınıflandırdığını belirtmenin faydası olacaktır. Çünkü İslam âlimlerinin ilimlere bakış açısı İslam eğitim kültürünün en önemli unsuru olan medreselerin eğitim faaliyet ve programları hakkında bizlere önemli fayda sağlayacaktır.

İslam kültüründe bilimlerin yaygın bir şekilde sınıflandırıldığını görülmektedir. Genel olarak İslam eğitim tarihinde bilimlerin iki tür sınıflandırmasından bahsedilebilir. Bu iki grup "ulûm-u âliye" ve "ulûm-u âliyedir." Ulum-u âliye âlet ilimleri yani pozitif ilimler olarak kabul görmeye birlikte içerisinde sarf, nahiv, lügat, hesap, hendese, mantık, belâgat, tarih, coğrafya, felsefe v.s. gibi bilimlere içermektedir. Yüksek ilimler anlamına gelen, diğer bir grup olan ulum-u âliye ise dini ilimlerdir. Bu ilimlerin içerisinde ise Kurân, hadis, fıkıh ve bunlarla ilgili diğer bilimlere yer almakta idi. Bu bahsedilen sınıflama İslam eğitim sisteminde yer alan genel bir sınıflamadır. Ancak bazı İslam âlimleri kendi yetişme tarzına ve fikri prensiplerine göre de sınıflamalarda bulunmuştur. Bu sınıflamalardan bazılarının belirtilmesinde fayda vardır:

Ünlü İslam bilginlerinden Farabi kendi çağında bilim üzerine kaleme aldığı İlimlerin İhsanı "İhsanul'ı Ulüm" adlı eserinde bilimlerin sınıflandırmasından

bahsederek kendi eğitim felsefesine göre ilimlerin nasıl öğretilmesi gerektiği konusunda önerilerde bulunmuştur. Farabî ilk olarak bilimleri teorik ve pratik olmak üzere yukarıda belirtilen genel sınıflama gibi iki alana ayırmış ve bu iki sınıfa ayırdığı bilimleri beş farklı kategori ile incelemiştir:³⁶

- Dil bilimleri,
- Mantık bilimi,
- Matematik (burada geometri, optik, astronomi, müzik, mekanik ve makine bilimleri sayılmaktadır),
- Fizik-metafizik bilimi
- İdare, siyaset, fıkıh ve kalam bilimleri.

Farabi yukarıda belirtilen ilimler arasında özellikle şu veya bu bilimler ilk olarak öğretilmeli diğerleri ikinci planda kalmalı gibi yaklaşımına fazla ehemmiyet vermemiştir.³⁷

Diğer bir İslam âlimi Ebu Abdullah Muhammed bin Yusuf Harezmi de “Mefâ-tihu'l-Ulûm” (Bilimlerin Anahtarları) adlı eserinde bilimleri iki gruba ayırarak; İslâm’ın veya Arapların bilimleri diğeri ise Yabancıların bilimleri olmak üzere bu iki isim altında incelemiştir. İslam İlimleri içerisinde Fıkıh, Kelâm, Nahiv, İdare, Şiir ve Aruz bilimleriyle Tarih Bilimi almıştır. Felsefe, Mantık, Tıp, Aritmetik, Geometri, Astronomi, Müzik, Mekanik ve Kimya bilimlerini yabancıların bilimi olarak nitelemiş ve sınıflandırmıştır.

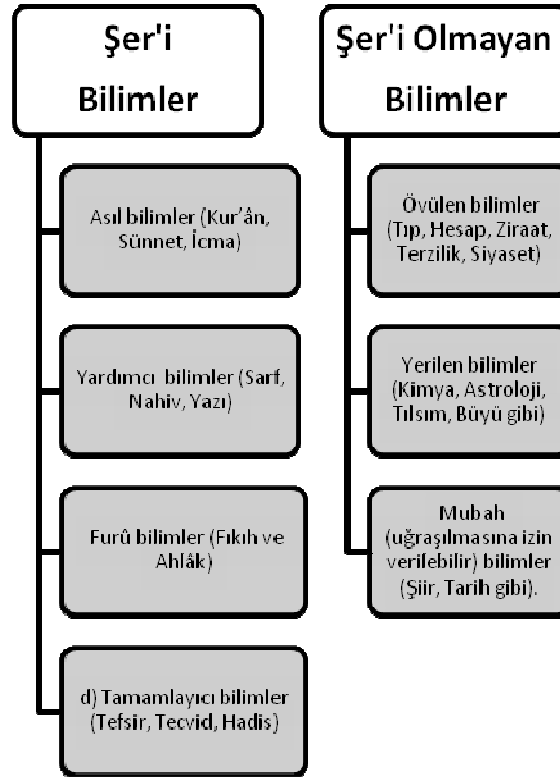
Yine ünlü İslam bilginlerinden İbni Haldun ise bilimleri; yardımcı bilimler (Arapça, mantık, aritmetik gibi) ve aslî bilimler (tefsir, hadis, fıkıh, kalam gibi) olarak ikiye ayırıyordu.

İslam dünyasında ismini fazlaca duyduğumuz ve İslam tarihçilerinin araştırmalarında ana kaynak niteliği taşıyan eser ve kişilerden birisi olan ünlü bilgin İmam Gazâlî’dir. Sünni-İslam düşünürlerin başında gelen Gazali döneminde ilimin

³⁶ Cevher ŞULUL, İslam Felsefesinde İlimlerin Sınıflandırılması Geleneği, D.E.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi Sayı XVI, İzmir, 2002,s:232

³⁷ A.g.m

zirvelerini yakalamış Şii düşüncelere karşı Sünni düşüncelerin yayılmasında önemli bir katkı sağlamıştır. Gazali dinin şerî ve tasavvufî hükümleri birbirine yaklaştırarak zamanının önemli tartışmalarının son bulmasına katkı sağlamıştır. Osmanlı medrese sistemini önemli bir şekilde etkileyen Nizamiye Medresesi'nin müderrislerinden olan Gazalî eserleri ile hâlâ etkinliğini devam ettirmektedir.³⁸ Gazali ilimleri şer'i ve şer'i olmayan olmak üzere iki gurupta sınıflandırmıştır. Gazalinin bu sınıflandırmadaki maksadı dini yönünden hangi bilimlerin öğrenilmesinin daha gerekli ve farz olduğunu anlatabilmektir. İmam Gazali iki guruba ayırdığı bu ilimleri de kendi aralarında sınıflandırarak şer'i ilimleri dört, şer'i olmayan ilimleri ise üç guruba ayırmıştır. Aşağıda hazırlanan tabloda bu ayırım gösterilmeye çalışılmıştır:

Şekil 1: Gazalinin ilimleri sınıflandırması

Osmanlı eğitim sistemi içerisinde bilimlerin sınıflandırılması ile ilgili bizlere bilgi aktaracak olan eserlerden birisi de Taşköprülüzade'nin "Miftahu's-Saade" adlı

³⁸ Ahmet OCAK, Selçukluların Dini Siyaseti 1040-1092, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2002, s:138

eseridir. Taşkörolüzade ilimleri altı ana bölüme ayırmıştır³⁹:

1. Yazı ile ilgili
2. Sözle ilgili (sarf, lügat, nahiv, belagat, tarih v.s.)
3. Mantıkla ilgili bilimler
4. Felsefe (metafizik, ilâhiyat, fizik, tabiat bilimleri, astroloji, kimya v.s.)
5. Pratik felsefe (ahlâk, ev idaresi, siyaset)
6. Dinî bilimler (Kur'ân, Hadis, Tefsir, Fıkıh)

Genel olarak ele alınan sınıflandırmaları gözden geçirecek olduğumuzda İslam dünyasındaki sınıflama dini ilimler ve pozitif ilimler olmak üzere iki ana guruba ayrılmıştır. Özellikle Nizamiye medreselerinin en önemli hocalarından olan İmam Gazalinin ilimlere bakış açısı ve ilimleri sınıflandırması Selçuklular zamanında Nizamiye medreselerinde öğrencilerin nasıl yetiştirildiği ve ne şekilde eğitim gördüğü konusunda bize önemli bilgiler vermektedir. Diğer taraftan Taşkörolüzade'nin ilim anlayışı ve sınıflandırması Osmanlılar zamanındaki medrese eğitimi konusunda bize zamanının medreselerinin eğitim anlayışı hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır. Aslına bakıldığında kayda değer önemli farklılıkların bulunduğu da söylenememektedir. Bu sınıflandırmalar içinde özellikle dinî bilimler merkezde alınarak, ona hazırlayıcı ve yardımcı bilimlerin öğretilmesinin tavsiye edildiği görülmektedir.⁴⁰

2.2.2 Medrese Eğitim Sistemi ve Öğretim Teknikleri

Osmanlı medreselerinin temel olarak etkilendiği Selçuklu medreselerinde, eğitimin daha iyi ve iştiyaklı yapılması için uygulanan bazı yöntem ve tekniklerin belirtilmesinde fayda vardır. Medreselerde tümdengelim, kitap bitirme metodu ile dersler işlenmekte, genellikle klasik yöntemler uygulanmaktaydı. Konularda bütünden parçaya yönelik bir eğitim stratejisi uygulanmaktaydı.⁴¹ Öğrenciler arası rekabetin artırılması adına bazı uygulamalarda yapıyordu. Bu uygulamalardan bir tanesi

³⁹ Mustafa ERGÜN, Medreselerde Okutulan Dersler ve Ders Kitapları, A.K.Ü, Anadolu Dil Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi, Afyon, 1996 (<http://www.egitim.aku.edu.tr/moders.htm>)

⁴⁰ ERGÜN, A.g.m

⁴¹ Hakan ANAMERİÇ, Fatih RUKANCI, XI ve XVI Yüzyıllarda Medrese ve Üniversitelerde Eğitim, Tarih İncelemeleri Dergisi, C:13,S:2,Aralık,2008,s:49, Mustafa ŞANAL, Osmanlı Devleti'nde Medreselerde Ders Programları... Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi S: 14, 2003,s:119

öğrencilerin ödüllendirilmesidir. Medreselerde yüksek seviyeli üç öğrencilerin her birerlerine aylık on beşer dinar, orta seviyeli on beş öğrenciye, kişi başı on dinar, ilk seviyede yer alan yirmi öğrenciye kişi başı beş dinar verilmekteydi.⁴²

Osmanlı devletinde eğitimin tepe noktasında iki önemli medrese yer almakta idi bu medreselerden birisi Fatih Sultan Mehmet Han'ın yaptırdığı Sahn-ı Seman Medresesi diğeri ise Kanuni Sultan Süleyman zamanında yapılmış olan Süleymaniye Medresesi'ydi.⁴³ Bu iki medrese, gerek yapı, gerekse işlevi ve öğretimi bakımından birbirlerinden bazı farklılıklar gösteriyordu. Sahn-ı Seman Medreseleri'nde daha çok edebiyat, hukuk, ilahiyat gibi yönetim, edebi ve dini alanlar ön planda tutulurken, Süleymaniye Medresesi'nde fen ve tıp ilimlerine ağırlık verilmekteydi. Felsefe ve mantık dersleri de verilen dersler arasında yer almaktaydı.⁴⁴ Neticede Osmanlı medrese eğitimini bu şekilde iki gurup altında ele almak mümkündür. Bu medreselerin açılmasında sınırların genişlemesi ve eğitilmiş eleman ihtiyacının karşılanmasının önemli bir etkisi bulunmaktadır. Dolayısı ile devletin ihtiyaç duyduğu müderris, doktor, mühendis, kadı gibi kadroları dolduracak elemanlar yetiştirmek hedeflenmiştir.⁴⁵ Diğer yandan dini görevlerin ihyası içinde Darül Kurra ve Darül Hadisler kurularak dini anlamda ihtiyaç duyulan elemanların yetiştirilmesi sağlanmıştır.

Osmanlı Devleti'nde medreselerde ders veren müderrislerin terfisi ve aldığı derecelerde Osmanlı Eğitim sisteminin önemli parçalarından birisini teşkil etmekteydi. Medreseler, Hariç, Dâhil ve Altmışlı olmak üzere ilk etapta üç dereceden oluşuyordu. Sonrasında bu dereceler İbtidai ve Hafreket isimleri ile iki gurup altında ikiye ayrılmaktadır. İptida-i Hariç, Hareket-i Hariç, İptida-i Dâhil, Hareket-i Dâhil gibi, bu dört derece Hariç ve Dâhil medreseleri oluşturmaktadır. İptida-i Altmışlı, Hareket-i Altmışlı dereceleri de sonradan bu derecelere dâhil olmuş rütbelerdir. Yüksek öğrenim kademesinin başlangıcını Musıla-ı Salın ile Sahn-ı Seman dereceleri teşkil ediyordu. Müderrisler için en yüksek dereceler Musıla-ı Süleymaniye ile başlar, Süleymaniye,

⁴² Hamza KANCURA, Türkiye Selçuklu Devletinde Siyasi ve Ticari Gelişmeler, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncüyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van,2006,s:44

⁴³ Ramazan BOYACIOĞLU, Beyan'ül Hak'ta Ulema, Siyaset ve Medrese, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Dergisi II, Sivas,1998,s:16

⁴⁴ Ülker ÖKTEM, Osmanlı Medreselerinde Felsefe, OTAM, S:15,İstanbul,2004,s:279

⁴⁵ A.g.m, s:179

Harnise-i Süleymaniye ve Daru 'I Hadis'te son bulurdu.

Osmanlı eğitim sisteminde medrese öğreticileri farklı isimlerle anılmaktadır. Müderris, Mülazım, Molla, Fakkaha, Allame, Kari, Muhaddis, Fakih isimler en çok kullanılan isimler arasında yer almaktadır. Medreselerde okuyan öğrenciler ise öğrenimlerine göre üç kısımdan meydana gelmekteydi; Suhte (Softa), Danişmend ve Muid. Genellikle yatılı olan öğrenciler bir miktar harçlık alırlar, mezun olanlar ise bir bekleme döneminden sonra müderris veya bir başka görevle tayin edilirdi. Medresede dersler müderrisler tarafından verilirdi.

Medreselerde ders esnasında kullanılan yöntem ve teknikler ele alındığında, Takrir (Anlatım) Yolu, uygulanan teknik ve yöntemlerin başında yer almaktaydı. Bu yöntem müderrisin konuya hâkim olup dersini anlatarak uyguladığı bir yöntemdir. Diğer taraftan Soru-Cevap Tekniklerine de yer verilerek geleneksel usulün hâkim olduğu bir anlatım şekli ile dersler işlenmekte idi. Benzetme, müzakere(tartışma),not alma, ezber medreselerde uygulanan diğer öğrenme teknikleri arasında yer almaktadır.⁴⁶

Medreselerin idari olarak yönetilmesinden sorumlu olan en üst makamdaki görevli kişi şeyhülislamdır. Ancak Şeyhülislamın Anadolu'da bulunan medreselerin hepsini birden yönetmesi mümkün olmadığında her medresenin başına Şeyhülislamın vekili olarak "Ders Vekili" unvanı ile bir baş müderris atanmaktadır. Bu sayede yönetimin kolaylaştırılması amaçlanmıştır.

Geçmiş hakkında biraz düşünüldüğünde merak edilen konulardan biri de müderrislerin hayatıdır. Bir müderrisin gününü nasıl ve ne şekilde geçirdiği hemen hemen her araştırmacı veya tarihle ilgi duyan kişilerin akıllarının bir köşesinde kalan kırpıntıdır. Fahri Unan'ın kaleme aldığı "Bir XIV. yy Yazarının Kaleminden Çağının İlim ve Âlim Anlayışı" isimli makalesinde, bir âlimin günlük etkinlikleri ve yaptıkları hakkında bilgi sahibi olunmaktadır.

Burada bir âlim olan Şeyhoğlu'nun âlimlere tavsiyeleri görülmektedir.

⁴⁶ Doğan, A.g.m

Şeyhoğluna göre âlimler Zahiri ve Bâtini ilimlere hâkim olmalı. Yaşantılarını bir program üzere ikame etmelidir. Bu programa da azim ve kararlılıkla uymalı. Şeyhoğluna göre âlim bidatlerden sakınmalı şeriat ve sünnetten sapmamalıdır. Kendisinden önceki âlimler nasıl yaşamış ise o doğrultuda yaşayarak Salihleri, Amil ve Arifleri örnek almalıdır. İtikadı sağlam olmalı. Ehli Sünnet mezheplerine dahil olup istikametle yürümeli. Kendi şahsına ait vakitlerini boş değil bir vazife ile meşgul olarak geçirmeli. Tan yerinin ağarmasından kuşluk vaktine, kuşluktan öğleye, öğleden ikindiye, ikindiden gece vaktine ve gece vaktinden ertesi güne kadar bir hayır işinde bulunmalı ve hayatını bu şekilde geçirmeli. Değerli ömrünün bir saatini veya bir anını heba etmemelidir. Sabah namazından sonra zikir ve Kuran ile meşgul olmalı. Güneş doğunca tekrar iki rekât namaz kılmalı. Kuşluk vaktine kadar eğitim ve öğretimle ilgilenmeli. Öğretmeye ehemmiyet göstermeli. Kuşluk vaktinden öğle vaktine kadar ailesi ile ilgilenmeli. Geçimini sağlayacak işlerle meşgul olmalıdır. Öğle namazını kıldıktan sonra, ikindi vaktine kadar mütalaa ve ilim ile meşgul olmalıdır. İkinci namazını kıldıktan sonra sabah ve akşamları Rabbinin adını an (Kur’ân-ı Kerîm, İnsân:25) emrine uyarak tekrar Kurân okumalı ve zikirle meşgul olmalıdır. Akşam ile yatsı namazı arasında tefekkür ve Kuran ile meşgul olup yatsı namazını kıldıktan sonra ilmi tekrarlarını yapmalıdır. Sonrasında uyku geldiğinde kibleye yönelerek; sünnet olan “Allahım seni özleyerek ve senden korkarak kendimi sana teslim ettim, yüzümü sana çevirdim, sırtımı sana verdim, işlerimi sana havale ettim, senden başka sığınak, emin ve kaçacak (gidecek) kimse yoktur. İndirdiğin kitaba ve gönderdiğin peygambere inandım.” duasını okuyup zikrederek uykuya varmalıdır. Haber verilmiştir ki, abdestli olarak zikirle uyuyan kişinin ruhu, ibadetine devam edebilmesi için, arşa çıkarılır; o kişinin gördüğü her rüya gerçek olur. “Âlimin uykusu ibadettir” sözü de esasen bu şekilde yaşayan ve uyuyan âlimler içindir. Bu şekilde yaşayan yani gündüzünü ve gecesini ibadet ve ilimle geçirerek hayatını idame ettirerek yaşayan âlimin gönlünün gaybalemine açılacağı, hakikatler ve sırların kendisine keşfolunacağı belirtilmiştir.⁴⁷

Yukarıda ki metinden de anlaşılacağı üzere bir eğitimcinin yaşantısının basite indirgenemeyeceği kolay olmadığı anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti esasında ilime ve ilim sahiplerine değer vermiş onların en güzel şekilde yetişmeleri için olanaklar

⁴⁷ Fahri UNAN, Bir XIV. yy Yazarının Kaleminden Çağının İlim ve Âlim Anlayışı Sosyal Bilimler Dergisi, s:375s

sağlamışlardır. Ancak devletin son zamanlarında ki olumsuz gidişat eğitim sistemini de kötü yönde etkilemiş bu gerileme ve kısır döngüden Osmanlı Eğitimi de derin yara almıştır.

2.3 Medrese Görevlileri

2.3.1. Müderris

Müderris, yani eğitimcinin bazı özellikler taşıması gerekmektedir. Bu özelliklerin başında her şeyden evvel erdemli ve takva sahibi bir insan olması gerekiyordu. Zeki ve karakter sahibi olmalıydı. Diğer taraftan bu ahlaki erdemlerin dışında tefsir, hadis, usul, fıkıh gibi dini ilimlere, diğer taraftan lügat, sarf, nahiv, beyan gibi edebi ilimlere en az bu bilgileri aktaracak kadar bilgisinin olması gerekmektedir.⁴⁸ Öğretimin, en önemli dinî faaliyetlerden biri olmasına bağlı olarak müderrisin otoriter, erdemli, dindar, akıllı, karizmatik, âlicenap, dürüst ve adaletli olması; erdem sahiplerine sevgi, zayıflara şefkat beslemesi, ilgilileri teşvik etmesi ve araştırmacıları sürekli olumlu şeylere yönlendirmesi gerekirdi.⁴⁹

Bilindiği üzere medreseler Fatih ve Kanunî'den sonra yeniden sistemleştirilmiştir. Bu düzenlemeden sonra bir müderris olabilmek için belirli kriterlerden geçmek gerekiyordu. Osmanlı medreselerinde hariç ve dâhil medrese eğitim sisteminden geçen öğrenci o zamanın üst düzey eğitim kurumlarından olan Sahn-ı Seman, Süleymaniye ya da bunların denginde bir diğer medreseden mezun olduktan sonra müderrislik yapabilir anlamına gelen icazetnamelerini alırlardı.⁵⁰ Danışmentliğin son kademelerinde mu'edlikten sonra sıkı bir imtihandan geçen talebelere, icazetname ve temessük denilen diploma verilirdi. Bu belgelerde öğrencinin okuduğu dersler ve hocaları yazılır, sonra da icazetnameyi veren hocanın adı kaydedilir ve onunda hocalarının silsilesi sayılarak meşhur bir âlime dayandırılırdı. Henüz mu'edliğe kadar

⁴⁸Salih PAY, "Klasik Dönem Osmanlı Külliyyelerinde Personel Sistemi", Türkler, X, 2002, s. 494

⁴⁹Abdulhamîd El-ALEVÇİ, "Medârisu'l-muduni'l- Irâkıyye hârice Bağdâd fi'l-asri'l-'Abbâsiyyi", el-Mevrid: Mecelletun turâsiyyetun fasliyyetun, cilt IX, sayı II, Vizâretu's-sekâfeti ve'l-i'lâm, Bağdat 1980, s. 27-38. ,Çeviren, Eyyüp TANRIVERDİ

⁵⁰ İcazetname günümüz diplomalarına karşılık gelen bir mezuniyet belgesidir.

çıkmamış öğrencilerin de bir hocanın dersini bitirdikten sonra diğer bir hocaya devam edebilmeleri için mutlaka ellerinde temessük bulunması şarttı.⁵¹ Müderris adayı Anadolu'da vazife alacaksa Anadolu, Rumeli'de görev istiyorsa Rumeli kazaskerine müracaat ederdi⁵².Mülazim olarak kaydedilenler, göreve başlamak için sırası gelinceye kadar beklerdi. Bu bekleme dönemine nöbet denirdi. İlk dönemlerde belli bir süre olmadan mülazemete geçilirken Ebussuud Efendi'den sonra bu süre yedi yıl olarak belirlenmiştir⁵³

Kazaskerin atadığı müderris, elindeki beratla medresede görev almaktaydı. Kazaskerin yanında bulunan ruznamede yazılı olmayan ve belli bir süre mülazemet etmeyen kişilerin müderrislik almaları mümkün değildi. Müderrisler, mülazemetlerinden hemen sonra yirmi akçeli medreselerde görev alıyor ve müderrislerin yükselmeleri Fatih devrinde beşer akçeyle sağlanıyordu. XVI. yüzyılda otuzlu medreselere kadar yine beşer akçelik terakki, otuzdan fazla yevmiye alan müderrisler ise onar akçelik terakki sağlanmaktaydı.⁵⁴ Özellikle Fatih devrinde müderrisler, medreselerde genellikle üç yıl görev yaptıktan sonra bir üst dereceye yükselebilirlerdi. Ancak bu süre daha sonraki dönemlerde değişikliklere uğramış ve önce iki yılda, sonraları ise daha kısa süre içerisinde terakki imkânı elde edilmiştir⁵⁵. XVI. asra kadar müderrislik tevcihi kazaskerlerin yetki alanı içerisindeyken, bu dönemde şeyhülislamlık ilmiye sınıfının en üst mertebesine çıkarıldığından, kırk akçeli medreselere müderris tayini kazaskerlerin, Haric medreselerinden itibaren yukarı sınıf müderrislerinin tayinleri de şeyhülislamın idaresi dâhilinde gerçekleşmiştir.⁵⁶ Müderrisler, beklemeleri gereken sürenin dolmasıyla eski görevlerinden alınarak bir üst dereceye yükseltilebildikleri gibi (ma'zuliyet), kendi istekleriyle müderrislikten (infisal) ayrılabilirlerdi. Ancak kendi isteğiyle müderrislikten ayrılan kimse, tekrar müderrisliğe dönmek isterse, açık yer bulunduğu usulüne uygun olarak atamaları yapılırdı. Bazen de bu usulün dışına çıkılarak terakki sağlanır, hatta birkaç payeye bedel olarak yüksek

⁵¹Baltacı A.g.e, s: 34

⁵² A.g.e, s:35

⁵³ İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Cilt: I,Ankara,1988 45-46

⁵⁴ Baltacı, A.g.e, s:27

⁵⁵ Mefail HIZLI, U.Ü. Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler, İlaıyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 17, Sayı: 1, 2008, s: 28,29

⁵⁶ Uzunçarşılı, A.g.e, s: 77

bir payeye tayin edilirdi ki buna tahille tarîki denirdi⁵⁷. Bir müderris, bulunduğu seviyeden üst payedeki bir medreseye terakki ederken, münhal bir medrese mevcut ve başka istekli yoksa hemen tayin edilir, birden fazla istekli olursa aralarında imtihan yapılırdı. Bu imtihanlar daha çok Hâric'e talip olanlar arasında görülmekle beraber, Rumeli ve Anadolu Kazaskerleri huzurunda, İstanbul'da, Zeyrek, Ayasofya ve Vefa camilerinde yazılı ve sözlü olarak iki aşamada yapılırdı.⁵⁸

Müderrisler, istedikleri takdirde müderrislikten kadılığa geçebiliyorlardı. Ancak bu konum değişmelerinde denklik prensibine dikkat edilerek belirli düzenlemelere tabi tutulmaktaydı. Müderrisler, hangi konumda olursa olsun yevmiyesine ve derecesine uygun bir kadılığa geçebilirdi. Yirmi ila otuz akçe yevmi yeli bir müderris kaza kadılıklarına, elli akçe yevmiyeli müderris, yüz elli akçelik sancak kadılıklarına ve sahn müderrisleriyle altmışlı müderrisler mevleviyet tabir olunan beş yüz akçeli eyalet kadılıklarına tayin olunurlardı.⁵⁹

Osmanlı devletinde zamanla öğrencilerin sayılarının artması ile eğitimde müderrislerin farklı bir görevle karşımıza çıktığı görülmektedir. Bu eğitim görevlisi geniş bir guruba veya kitleye ders vermekle görevlendirilen kimselerdi. Bu müderrisler "Dersiam" ismi ile isimlendirilmekteydi.⁶⁰ Dersiam olarak görev yapabilmek için o dönemin şartlarında gereken ilimlerin eğitimini alarak icazetnameye sahip olmaları gerekmektedir. Hatta icazetname yeterli olmamakta icazetnameyi hak edip etmediği ve gerekli bilgiye sahip olup olmadığının kontrolü için sınava tabi tululurlardı. Yeterliliğin ispatı önemliydi.⁶¹ XVI. Yüzyıla gelindiğinde özellikle camii medreselerindeki "dersiye" isimli eğitim hizmetlerinin dersiamlar tarafından verildiği gözlemlenmektedir. XVIII. Yüzyıla gelindiğinde ise cami medreselerinin yanı sıra vakıf medreselerinde de dersiamların etkinliğinin arttığı görülmektedir.⁶² Müderrislere aylık veya yıllık olarak aldığı ders ücretlerinin yanı sıra taamiye ismi altında, pişmiş yiyecekler ve miktarlarının

⁵⁷ Baltacı, A.g.e, s:28

⁵⁸ Uzunçarşılı, A.g.e, s: 63-64

⁵⁹ A.g.e, s:66

⁶⁰ Pay, A.g.e, s:494

⁶¹ Mehmet PAKALIN Zeki, Tarih Terimleri Sözlüğü, Milli Eğitim Yayınları, Cilt I, İstanbul, 1983, s: 427

⁶² Mehmet İPŞİRLİ, "Dersiâm", DİA, IX, İstanbul, 1994, s: 185

yıllık olarak belirlendiği kadar da hububatlar verilmekteydi.⁶³

Müdürrisler, yaşları kemâle erip emeklilik vakitleri geldiğinde almakta oldukları en son ücret ne ise onun üzerinden emekli edilirdi. Hukuki bir özür olmaksızın bir müdürrisin görevi terk etmesi, kendini yönetenlere karşı kötü davranışlarda bulunması, içerisinde bulunduğu konumu kötüye kullanması müdürrislerin görevlerinden atılmasına sebep etkenlerden bazılarıydı.⁶⁴

Osmanlı Devleti'nde bayan medreselerinin bulunduğu bilinmekle beraber dikkate alınması gereken önemli bir nokta var ki o da erkek medreselerinde bayan müdürrislerin ders verdiği.⁶⁵

2.3.2. Muid

Muid medresede öğrencilerin derslerine yardım eden onlarla müzakere eden, müdürrislere yardımcı olan ders işlendikten sonra öğrencilere dersin tekrarını yapan görevlidir. Kısacası müdürris ile talebe arasındaki bağlantıyı kuran kişidir. İlk defa Selçuklu medreselerinde ortaya çıkan “muid”lik bugünkü asistanın karşılığıdır.⁶⁶ Muidler öğrenciler yani Danişmenler arasındaki in bilgili ve bu işe liyakatli olan kişilerden seçilmektedir. Muidler aynı zamanda sınıfın ve öğrencilerin düzenleri ile de ilgilenen kimselerdi. Aynı zamanda Sahn-ı semân muidleri, Tetimme medreselerinin suhtelerine yani öğrencilerine de ders verirlerdi.⁶⁷ Muidler eser yazabilecek seviyede yeteneğe sahip kişiler arasından seçilerek öğretime birinci dereceden katkı sağlayan elemanlardı.⁶⁸ Muidin salih, takva sahibi, zeki ve dersleri müzakere edebilecek yeteneğe sahip olması gerekmektedir.⁶⁹

Osmanlı medreselerinde ders gören öğrenciler farklı isimlerle

⁶³ Mefail HIZLI, , “Osmanlı Klasik Döneminde Medrese”, Türkler, Cilt: XI, 2002,s: 429

⁶⁴ Baltacı, A.g.e, s:30-31

⁶⁵ Figen AYDINGÖR, Tanzimat Döneminde Kadın Yaşamındaki Modernleşme, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir,2006,s:94

⁶⁶ Ocak, A.g.e,1993,s:90

⁶⁷ A.g.e, s:33

⁶⁸ Hızlı,2002,A.g.e, s: 430

⁶⁹ Pay, A.g.e, s: 494

zikredilmekteydi. Bunlardan en yaygın olanı talebedir. Bu kelimenin yanı sıra “suhte, danışment, müstaid, talib-i ilim” gibi kelimelerde öğrenciler için kullanılan diğer isimlerdendir.⁷⁰ Ancak bunlar arasında bir takım anlam farklılıkları vardır. Mesela suhte (softa), medreselerde eğitim gören öğrencilerden ilk seviyedekilere verilen isimken, danışment, muhtasarat eğitimini bitiren suhteye verilen addır.⁷¹

Medresede dersler sabah ve ikindi olmak üzere iki devre olurdu. Fakat icazete esas olan dersler sabah dersleriydi. Hücre denilen medrese odaları genellikle icazet alma seviyesine gelmiş, danışment denilen öğrencilere verilirdi.⁷² Ortalama bir medresede 10-15 oda bulunurdu. Medrese odalarında kalmak için her öğrenci barındığı medrese içerisinden, başka medreseden veya benzer kurumlarda görevli güvenilir birini kefil göstermek zorundaydı. Bir öğrencinin, medresede oda sahibi olması için kefilli olması yeterli değildi. Öğrencinin aynı zamanda kurallara uyan, derslerini takip eden, iffet ve namusuna düşkün biri olması gerekiyordu.⁷³ Medrese hücreleri aslında bir talebe için olmakla beraber zorunluluklar sebebiyle bazı hücrelerde üç dört talebenin kaldığı da oluyordu. Oda sahibinin rızasıyla refik denilen ikinci bir talebe bulunurdu. Ayrıca kıdem sahibi talebenin yemeğini pişirmek, mangalını yakmak, odasını temizlemek, çamaşırını yıkamak, suyunu getirmek üzere çömez veya sarf mollası adı verilen bir talebe aynı odada kalırdı.⁷⁴

İhtiyaç sahibi talebeler üç aylarda ve özellikle ramazanlarda medresenin tatil olmasından faydalanıp, kasaba ve köylere dağılırlar, buralarda imam-hatiplik, vaizlik yaparlar, soruları cevaplandırıp çocukların yetişmesine yardımcı olurlar ve diğer din hizmetleriyle halkı irşad ederek elde ettikleri parayla geçinmeye çalışırlardı.⁷⁵ Cerre çıkma denilen bu uygulamaya üç aylar dışındaki haftalık tatillerde de çıktıkları görülmektedir. Zira Kanunname-i Ehl-i Hiref'te, mollalar ve diğer cerciler Salı ve Perşembe günlerinden başka günlerde dolaşamaz ve camilerde cer yapamaz kaydından

⁷⁰ Hızlı,2002,A.g.e, s: 430

⁷¹ Cevdet İZGİ, Osmanlı Medreselerinde İlim, İz Yayıncılık, İstanbul 1997,s: 50,53

⁷² Mehmet İŞİRLİ, “Cer”, DİA, VII, İstanbul 1993,s: 464

⁷³ Ahmet CİHAN, Osmanlı Medrese Sosyal Hayatı, Osmanlı, Cilt:5,Ankara, 1999,s: 178

⁷⁴ Mehmet İŞİRLİ, “Medrese” ,DİA,İstanbul2003,s: 331

⁷⁵ İŞİRLİ, A.g.e, 1993,s: 388

bu anlaşılmaktadır.⁷⁶ İstanbul'dan taşraya giden öğrencilerin yol masrafları hazine tarafından karşılanmakta, kıyı bölgelerine gideceklerin güvenliği gemi kaptanlarına, iç bölgelere gidecek olanların ise yol üzerindeki kadılarca sağlanmaktaydı.⁷⁷

Osmanlı Devleti'nde eğitim hizmetleri parasızdı. Vakıflar eğitim ve öğretimin yanında öğrencilerin iâşe ve ibate ihtiyaçlarını da karşılıyordu. Bunların yanı sıra öğrencilerin günlük ihtiyaçları için belli bir miktar ücrette tayin edilirdi. Mesela Süleymaniye Medresesi öğrencileri günlük iki akçe ücret alıyordu.⁷⁸

Vakıflar öğrencilere düzenli olarak verdikleri yardımlar dışında, medreselerde sakin oldukları zaman karşılığında yevmiyeler, hücre akçesi ya da hakk-ı sükna adıyla ödemeler yapıyorlardı. Öğrenciler ayrıca aldıkları yevmiyeye ek olarak pişmiş ve hazır şekilde sunulan iki öğünlük yemekleri içinde, eğer et bulunmuyorsa, imarette etin verilmediği zamanlarda et akçesini isteme hakkına sahiptiler. Bunların dışında müteveli ve nazırın gözetiminde öğrencilere yaylakıye, bahariye ve nehariye adı verilen yan ödemeler de yapılabiliyordu.⁷⁹ İlim taliplerine destek verilmesi bir gelenek olduğundan medrese civarındaki yerlerden, medreselere giyecek, yiyecek, kışlık odun gönderiliyordu. Hatta bazen cizyeden muaf tutulmak şartıyla, çeşitli gruplar tarafından medresenin temizlik malzemeleri karşılanıyordu.⁸⁰

Diğer taraftan medreseye kabul edilen öğrenciler yaşla ilgili herhangi bir sınırlamaya tabi değillerdi. Her yaş grubundan insan medreselerde eğitim görebiliyordu. Öğrencilerin tahsil süresi önceleri 8-9 yıl civarındayken, Kanuni devrinin ortalarında 5, 1576'da ise, medrese öğrencilerinin Sahn-ı Seman'a kadar olan öğrenim süreleri 3 yıl ile sınırlandırılmıştır.⁸¹

⁷⁶Ünal TAŞKIN, Klasik Dönem Osmanlı eğitim Kurumları, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Volume 1/3 Spring 2008, S:355

⁷⁷ Cihan, A.g.e, s: 179

⁷⁸Tahsin ÖZCANÖZCAN, " Osmanlı Devleti'nde Eğitim Hizmetlerinin Finansmanı", Türkler Ansk.,Cilt: X, 2002,s. 875

⁷⁹ Hızlı,2002,A.g.e, s:431

⁸⁰ Cihan, A.g.e, s: 180

⁸¹ Hızlı, 2002,A.g.e, s: 431

2.3.3 Diğer görevliler

Medreseler de eğitim kadrosu haricinde görev yapan personeller bulunmaktaydı. Biz bu personellerin varlıklarına V.G.M. A,vakfiyelerde ve şahıs kayıtlarında rastlanılmaktadır. Bu personeller şunlardır:

Mütevelli

Genel anlamdan vakfın yönetilmelerinden sorumlu olan kişilerdir. Mütevelliler ya vakfın şartıyla yada kadı efendinin nasbiyle tayin olunurlar. Vakıfta tasarruf hakkı mütevelliyeye aittir. Mütevelli mevcut iken kadı efendinin tasarruf hakkı olmadığı gibi malını vakfeden kişinin de vakfettikten sonra müdahale etme hakkı yoktur. Ancak mütevellilerin amiri kadı efendilerdir.⁸²Vakfiye ve şahıs kayıtlarında mütevelliler sıkça yer almakla beraber medreselerde mütevelli heyetinin genellikle yedi kişiden oluştuğu görülmektedir. V.G.M. A 3. Kutu içerisinde yer alan 666.3 numaralı zabıt kutusu içerisinde yer alan 291 sayılı vakfiyede yer alan “Çankırı’da Çivitçi El-Hac Mehmedin 10 Muharrem 1167 tarihli mukayyet vakfiyesinde altı bin beş yüz kuruluşunu şöyle şart eyledim ki meblağı mevcut yedi mütevelli merhum ile...”⁸³ ibareden de anlaşılacağı üzere yedi mütevelli heyetten bahsedilmektedir.

Diğer taraftan mütevelliler sorumlu oldukları vakıftan belirlenen miktar kadar ücret almakta olup, ücretler vakıfların durumuna göre değişme göstermektedir. Örneğin: Çankırı’da yer alan medreselerde mütevelliyeye verilen ücretler seneleri farklı olmakla beraber, Hazımıyye Medresesinde elli kuruluş, Kirmanzade Medresesi’nde seksen kuruluş, Mehmet Emin Medresesi’nde ise elli kuruluşur.⁸⁴

Mütevellinin çeşitli görevleri bulunmaktadır. Mütevelli, vakfın paralarının toplanıp gerekli yerlere harcanmasından, vakıfta medrese var ise medrese giderlerinin karşılanmasından, müderris ile beraber vakıf gelirlerinin bir miktarının öğrencilere verilmesinden, öğrencilerin ihtiyaçlarının temin edilmesinden sorumlu olmaktadır.

⁸² Pakalın, A.g.e, s:640

⁸³ Bkz Belge için Ek:3

⁸⁴ Bkz ikinci bölüm, Hazımıyye, Kirmanzade, Mehmet Emin Medreseleri

Mütevelli medreseye personel alımında kurulda yer alarak komisyon üyeliği yapıyordu. Teftiş ve medresede yapılan organizasyondan sorumlu olmak ta mütevellinin görevleri arasında yer almaktaydı.⁸⁵

Kütüphane görevlisi

Medreselerde görevli olarak çalışanlarda biriside kütüphane sorumlusudur. Kurulan medreselerin genellikle hepsinde bir adet oda dersane olarak ayrılmaktadır. Örneğin: Çankırı da bulunan Hazımıyye, İsfendiyarzade, Mehmet Emin Medreseleri'nde birer bab dersane mevcuttur⁸⁶. Diğer taraftan kütüphane görevlilerinin belirli bir rehin karşılığında medrese dışında yer alan halkada kitap verebildiği edindiğimiz bilgiler arasında olup ne kadar ücret aldıklarına dair elimizde bilgi bulunmamaktadır.⁸⁷Kütüphane görevlisinin bütün medreselerde var olduğu söylenilememektedir.

Hafızı Kutüb te denilen kütüphane görevlisinin görevi medresede alınan kurallara göre kütüphanenin güvenliğini sağlamaktır. Yılda bir kez olmak üzere yapılan kitap sayımında eksik çıkan kitapların ücreti kütüphane görevlisi tarafından karşılanmaktaydı. Herkes kütüphaneye gelip kitap alabilir, eğer kütüphanenin kitap verme gibi bir hizmeti yoksa burada çalışma veya okuma yapabilirlerdi.⁸⁸Diğer taraftan medrese kütüphanelerinin gezilip tahkikat yapıldığı dönemin yazar, şair ve alimlerinin bu kütüphanelerden yararlandığı da görülmektedir.⁸⁹

Ferraş

Medreselerde görev yapan çalışanlardan bir tanesinde ferraştır. Medrese vakfiyelerinde sıkça karşılaştığımız ferraş, Arapça bir kelime olup yayıcı döşeyici ve

⁸⁵ İbrahim Balık, Anadolu Selçuklu Medreselerinin İdareci ve Hizmetli Kadrosu, A.K.Ü Sosyal Bilimler Dergisi,2002

⁸⁶ Bkz ikinci bölüm, Hazımıyye, Kirmanzade, Mehmet Emin Medreseleri

⁸⁷ Balık, A.g.m

⁸⁸ Yekta Demiralp, Erken Dönem Osmanlı Medreseleri, E.Ü,Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İzmir,1997,s:8

⁸⁹Seher ERDOĞAN ÇELTİK, Ali Emiri'nin Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası Üzerine Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara,2007,s:157

temizlikçi anlamları bulunmaktadır. Cami, imaret, medrese vs. alanların temizliği ve halı, kilim vs malzemelerin serilip kaldırılması, medreselerde genel alanların temizliği gibi görevleri bulunan ferraş medreselerde yer alan önemli görevlilerden birisidir.⁹⁰ Ferraşların aldıkları ücretler vakıf özelliklerine göre değişmektedir. Örneğin: 19. ve 20 yy da Çankırı’da bulunan Mehmet Sait Medresesi ferraşı yirmi beş kuruş alırken, Kirmanzade Medresesi ferraşı otuz kuruş ücret almaktadır.⁹¹

Bevvab

Medrese çalışanlarından bir diğer personel ise bevvaplardır. Ferraşlar gibi bevvaplarda vakfiyelerde sıkça rastladığımız görevliler arasında yer almaktadır. Arapça bir kelime olan bevvabın anlamı, kapıcı, kapı bekçisidir.⁹² Medreselerde gece ve gündüz güvenlikten sorumlu giriş ve çıkışları kontrol eden bevvapların kendilerine ait bir odaları bulunmaktadır. Çankırı medreselerinden 1753 senesinde Çivitçioğlu Medresesi’ne ait vakfiyede yer alan “Medresenin kapısı ittisalinde hücrelerinde sakın olan bevvap ve ferraşa da yevmi 5 akçe verile.”⁹³ İbareden anlaşılacağı üzere bevvap ve ferraşın kendilerine ait bir hücre yani odalarının olduğu görülmektedir. Diğer taraftan bevvaba ve ferraşın aldığı ücretle ilgili bilgi sahibi olmakta mümkündür. 18.yy da beş akçe alan bevvap ve ferraşın, 19 ve 20 yy da yirmi ile otuz kuruş arasında bir ücret aldığı görülmektedir. Medrese eğitimi sistemlerinde medreselerde öğrencilerin yatılı olarak kaldığı düşünüldüğünde, öğrencilerin ders dışı meselelerle ilgilenmemeleri, medresede eğitim ortamını bozacak olumsuz davranışların olmaması, medreseye düzensiz giriş çıkışların engellenmesi gibi durumlar düşünüldüğünde bevvabın görevinin ve medresedeki konumunun ne olduğu öğrenilmiş olacaktır.

İmam, müezzin, hatip ve şeyh

Şimdiye kadar karşılaştığımız medrese yapılarında kesinlikle bir mescit ya da cami yapısıyla karşılaşılmaktadır. Bu yapılarda imam, müezzin, hatip(vaiz), şeyh gibi

⁹⁰ Pakalın, A.g.e, s:608

⁹¹ Bkz Kirmanzade Medresesi, Mehmet Sait Medresesi

⁹² Pakalın, A.g.e, s:212

⁹³ Bkz Çivitçioğlu Medresesi

kişilerle karşılaşmaktadır. Örneğin: Çankırı Kirmanzade Medresesi vakfiyesinde yer alan “Hâsıl olan gallâtdan medîne-i mezbûrede müceddeden binâ ve ihyâ eyledigim câmi‘-i şerîfde be-her sene imâm olanlara altmış kuruş, Hatib olanlara kırk kuruş, Vâiz ve nâsîh olan şeyhine kırk kuruş, Müezzin olanlara kırk kuruş, Ferraşına otuz kuruş” ibarede Kirmanzade Medresesi yanında yer alan ve halen günümüzde Kirmanoğlu Camii diye anılan cami görevlilerinin aldığı ücretler belirtmiştir. Görüldüğü üzere camide bir imam, müezzin, hatip, şeyh gibi çalışanlar bulunmaktadır. Ayrıca bu ibareden imamın altmış diğer görevlilerin kırk kuruşla ücretlendirildiğini görmekteyiz.

Sonuç olarak bir medrese yapısı ve yanındaki cami düşünüldüğünde aslında bu durumun hiçte basit bir düzen olmadığı görülecektir. Genellikle iki kattan oluşan bir medrese, cami, varsa ders ve sohbetler için kullanılan ek bir bina ve bu kompleks yapıda görev olan müderris, mütevellî, öğrenciler, imam, müezzin, hatip, şeyh, ferraş, bevrap vs. Bunların hepsinin bir arada hizmet ettiği bir ortam. Diğer taraftan aynı ortamdaki oluşan yirminin üzerinde günümüz yüksek öğretim kurumlarına denk bir eğitim müessesesi. Çankırı 19.yy sonu ve 20.yy başlarında 16600⁹⁴ civarında nüfusa sahipti. Diğer taraftan yine bu zaman içerisinde Çankırı’da yirmiden fazla yüksek öğretim düzeyinde eğitim veren medreselerin bulunduğunu görmekteyiz.

2.4 Medreselerin Sınıflandırılması

Osmanlı Devleti zamanının yüksek öğretim hizmeti veren, eğitim kurumu olan medreseler de kendi aralarına çeşitli statülerde yer almaktaydılar. İçerisinde bulunduğu statüye göre hizmet veren bu medreseleri Sayın Baltacı, Umumi(Genel) Medreseler ve İhtisas Medreseleri olmak üzere iki guruba ayırmıştır.

2.4.1 Umumi medreseler

Umumi Medreseler de genellikle İslami ilimler ve bu ilimlerin yanında pozitif ilimler okutulmaktaydı. Genellikle kadı, müftü, müderris yetiştirmek üzere kurulmuş

⁹⁴ Ömer TÜRKOĞLU, Salnamelerde Çankırı, Çankırı Valiliği Yayını, s:19

medreseler olup Osmanlı toprakları içerisinde köylere kadar açılmış medreselerdi. Bu medreselerin kendi aralarında sınıflara ayrılmasında oluşturulan ölçüt medrese müderrislerine verilen ücret ve medresede okutulan derslerdi. Bu ölçüt Fatih Sultan Mehmet zamanında uygulamaya konmuş bir ölçüttür. Bu uygulama sadece Osmanlılarda görülmekle beraber bu medreselerin açılmasında belirli bir kısıtlama yoktur. Umum Medreseler kendi aralarında yirmili, otuzlu, kırklı, ellili(ellili dâhil, ellili hariç),sahhi seman ve altmışlı medreseler olmak üzere altı gurup sınıflamaya tabi tutulmaktadır.⁹⁵

Yirmili medreseler

Fatih dönemi medrese derecelendirilmesine göre müderrisine yirmi akçe verilen medreselere yirmili medreseler denilmektedir. Bu medreselere Haşiy-e Tecrit Medreseleride denilmektedir. Bu ismin verilmesinin sebebi Seyit Cürcani'nin, Nasuriddin Tusi'nin Tecridül İtikat isimli eserine yazdığı Haşiy-e Tecrit isimli haşiyesinin bu medreselerde okutulmasıdır. Yirmili Medreselerde eğitim süresi ilk başlarda iki yıl iken sonrasında üç ay olmuştur. Okutulan dersler Kelam, Fıkıh ve Belağat, okutulan kitapların ise Haşiy-e Tecrit, Mutavvel, Şerhi Feraiz olduğu bilinmektedir.⁹⁶

Otuzlu medreseler

Medreselerde yapılan derecelendirilmeye göre müderrisine otuz akçe verilen medreselerdir. Bu medreselere Miftah Medreseleride denilmektedir. Bu ismin verilmesinin sebebi medreselerde Belağat dersinde Şerhi Miftah'ın okutulmasıdır. Otuzlu Medreselerin eğitim süreleri 1529-30 sıralarında iki sene bundan sonraki 1597-98 zamanlarında ise üç ay olarak belirlenmiştir. Bu medreselerde, okutulan dersler, Fıkıh, Belâgat, Kelâm ve Hadîs olmakla beraber bu derslerde okutulan kitaplar Tenkih ve Tavzih, Şerhi Miftah, Haşiy-e Tecrit ve Mesabih olarak belirlenmiştir.⁹⁷

⁹⁵ Baltacı, A.g.e., Taşkın, A.g.m

⁹⁷ Baltacı, A.g.e. Taşkın, A.g.m

Kırkli medreseler

Müdürlere verilen ücret değerlendirmesinde müdürlisine kırk akçe verilen medreselere kırkli medreseler denilmektedir. Telvih ismi de denilen kırkli medreselere bu ismin verilmesinin sebebi Teftezani'nin Fıkıh dersiyle ilişkili olarak kaleme aldığı Telvih adlı eserinin bu medreselerde okutulmasıdır. Eğitim süreleri 1535-36 senelerinde iki veya üç yıl civarında iken, 1575-76 tarihinde az üç az üç ay olarak belirlenmiştir. Bu medreselerde Belağat, Kelam, Fıkıh ve Hadis gibi derslerin yanı sıra Miftahül Ulum ile Meani, Şerhi Miftah, Şerhi Mevakıf, Sadrüşşeria ve Mesabih'dir.⁹⁸

Ellili medreseler

Müdürlisinin aynı kırkli medreseler gibi günlük 40 akçe aldığı medreselerdir. Bu medreseler ellili dâhil ve ellili hriç olmak üzere iki guruba ayrılmaktadır. Haric Medreselerin eğitim süreleri 1538-39 sıralarında bir yıl iken, 1575-76 ve 1597-98 tarihlerinde beş ay olarak bilinmektedir. Haric Medreselerinde Fıkıh, Kelâm ve Hadis gibi dersler bulunurken, Hidaye, Şerhi Mevakıf ve Mesabih kitaplarının okutulduğu da bilinmektedir. Dâhil Medreselerinin ise eğitim sürelerinin, 1539-40 sıralarında bir yıl, 1597-98 tarihinde ise altı ay olduğu bilinmekle birlikte, Fıkıh, Usûl-ı Fıkıh, Hadîs ve Tefsîr gibi derslerin bulunduğu, Hidâye, Telvîh, Buhârî, Keşşâf ve Beyzâvî gibi ders kitaplarının okutulduğu bilinmektedir.⁹⁹

Elli Hariç Medreseleri'nin Osmanlı Devletinden önce hüküm süren hükümdarların, oğulları, kızları veya devlet erkânı tarafından yaptırılmaları söz konusu iken Osmanlı devlet adamlarının yaptırdıkları medreselerde bu sınıf içerisinde yer alıyordu. Ellili Dâhil Medreselerin Osmanlı padişahları, şehzadeler, valide ve hanım sultanlar tarafından yaptırıldığı bilinmektedir. Diğer taraftan Elli Dahil ve Ellili Hariç Medreseleri arasındaki fark sadece itibari bir fark olup eğitim statüsü bakımından aynı konumda yer almaktaydılar. Öyle ki müdürliler bakımında Osmanlı padişah ve şehzadeleri tarafından yaptırılan medreselerde ders vermek, görev yapmak bir itibar

⁹⁸ Baltacı, A.g.e. Taşkın, A.g.m

⁹⁹ Baltacı, A.g.e. Taşkın, A.g.m

meselesiydi.¹⁰⁰

Sahn-ı semân medreseleri

Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'da kurduğu sekiz medreseye verilen isimdir. Bu medreseler Osmanlı eğitiminde önemli bir noktayı teşkil etmektedirler. Sahn-ı Seman medreseleri bu önemlerini Süleymaniye Medreseleri kurulana kadar devam ettirmiştir. 1540-41 ve 1556-57 sıralarında tahsil süreleri birer sene, 1597-98 tarihinde ise en az altı ay olarak tespit bilinmektedir. Sahn-ı Semân medreselerinde okutulan dersler Fıkıh, Usûl-ı Fıkıh, Akaid, Hadîs ve Tefsîr, bu derslerde okutulan kitaplar ise Hidâye, Telvîh ve Şerh-i Adûd, Şerhu Akaidi'n-Nesafiyye ve Şerhu Akaidu'l-Adûdiyye Devvânî, Buhârî, Keşşaf ve Beyzâvî olarak bilinmektedir.¹⁰¹

Altmışlı medreseler

Bu medreseler müderrislerin derecelendirilmelerine göre altmış akçe alan müderrislerdir. Eğitim seviyesi olarak Sahn-ı Seman'dan yüksek olmalarına karşın öğrencilerin gördüğü eğitim süresi olarak Sahn-ı Seman Medreseleriyle aynı zaman süresinde eğitim vermektedirler. Bu Medreselerde okutulan dersler Fıkıh, Kelâm, Hadis, Usûl-ı Fıkıh ve Tefsir, bu derslerde okutulan kitaplar ise sırasıyla Hidâye ve Şerh-i Ferâiz, Şerh-i Mevâkîf, Buhârî, Telvîh ve Keşşaf olduğunu bilmekteyiz.¹⁰² Diğer taraftan II. Beyazîd'in başta İstanbul olmak üzere çeşitli illerde medrese kurdurduğu ve İstanbul'daki bu medreselere Şeyhülislamın müderrislik yaptığını görülmektedir. Ancak şeyhülislamlar yoğun işlerinden dolayı, medresedeki eğitimin aksamaması için yerlerine vekiller göndermişlerdir.¹⁰³

Padişahlar tarafından yaptırılan medreseler şüphesiz ki medrese sınıflamasında ilk safta yer alan medreselerdir. Fatih'in yaptırmış olduğu Sahn'ı Seman Medreseleri zamanın eğitim sistematığı ile gelen medreseler olu bu sistem Kanuni zamanında,

¹⁰⁰ Hızlı,2008,A.g.m, s. 27

¹⁰¹ Baltacı, A.g.e. s: 41)

¹⁰² A.g.e,

¹⁰³ İpşirli,A.g.e,2003,s:328

Süleymaniye Medreseleriyle değişmiştir.¹⁰⁴Diğer taraftan Sayın Taşkın Fatih döneminden sonra eğitim alanında en büyük yeniliğin Kanuni zamanında gerçekleştiğini ve bu yeniliğin Osmanlı'nın son zamanlarına kadar devam ettiğini söylemiştir. Yeni oluşturulan bu sistemde medreselerin sınıflandırılmasının küçükten büyüğe doğru on iki kademeli olarak yapılmış olduğunu belirtmiştir. Kanuni zamanında yapılan bu sistem değişikliğinde önceki eğitim sistemi içerisinde yer almayan, Tıp Medresesi, Darüşşifa ile matematik öğretimi için kurulan dört medreseyi görülmektedir. Ordunun hekim ihtiyacını karşılamak amacıyla açılan bu medreseler dini içerik dışında eleman yetiştiren medreseler olma özelliğine sahip medreseler olmuştur.¹⁰⁵Taşkın'ın belirttiği on iki sınıflama aşağıdaki gibidir:

1. İbtida-i Hâriç
2. Hareket-i Hâriç
3. İbtida-i Dâhil
4. Hareket-i Dâhil
5. Musıla-ı Sahn
6. Sahn-ı Seman
7. İbtida-i Altmışlı
8. Hareket-i Altmışlı
9. Musıla-ı Süleymaniye
10. Hâmise-i Süleymaniye
11. Süleymaniye
12. Dârülhadis

2.4.2 İhtisas medreseleri

Osmanlı eğitim sistemi içerisinde yer alan ihtisas medreseleri genel medreselerin dışında, alanda uzmanlaşmayı gerektiren medreselerden olup, bu uzmanlaşma İslami ilimlerde olduğu gibi pozitif ilimlerde de olabiliyordu. Baltacı ihtisas medreselerini, Darülhadis, Darüşşifa ve Darülkurra olmak üzere üç grupta sınıflandırmıştır.

¹⁰⁴ İ. Hakkı Uzuncarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları: 1,Cilt:1,s.461

¹⁰⁵ Taşkın, A.g.m

Dar'ül hadisler

Osmanlı ihtisas medreselerinde Darül Hadis'ler, Hz. Peygamber'in söz, fiil ve davranışlarını esas olan hadis ilminin öğretilmesi üzerine kurulmuş eğitim müesseseleridir. Hadisler için usul, ahkâm, kavait ve ıstılah mevcut olacağından hadis ilmini öğretmek isteyenlerde veya hadis öğretecek müderrislerin sarf ve nahiv gibi lisan kaidelerine hâkim olmaları gerekmektedir.¹⁰⁶ Diğer taraftan bu müderrislerin lügat ilmine de hâkim olmalarının yanı sıra, hadislerin rivayet edileceği dile ilgili olarak Arapça kelimeleri ezberlemeleri gerekmektedir. Darül Hadislerde hadis ağırlıklı ders işlenmekte olup dikkate alınan en meşhur ve en makbul olanlar olmuştur. Bunlar Kütüb-ü Sitte denilen, Buhari, Müslim, Ebu Davut, Tirmizi, Nesei ve İbni Mace'dir. Buhari ve Müslim güvenilir olduklarından dolayı "sahih" unvanını almıştır. Kanuni Sultan Süleyman zamanında, Süleymaniye Camisi'nin karşısına yaptırılan Darül Hadis bu medreselerin önemli yapılarından bir tanesidir.¹⁰⁷

Dâru'l-Hadîs Medreselerinde hadis ilminden rivayet, dirayet, isnat, terâcim-i ahval ve tenkid-i ahvâli rivayete dair mevzular okutulmakla beraber bu meseleler rivayetleriyle birlikte ezberlettirilirdi. Medreselerde okutulan Hadis kitapları genellikle Sahîh-i Buhârî, Sahîh-i Müslim gibi hadis kitaplarıydı. Diğer taraftan bunların şerhleri ve usûl-i hadise dair eserler takip edilir, müderrislerine, hadisle meşguliyetlerinden dolayı "muhaddis" denilirdi. Darül Hadis Medreselerinde talebe olabilmek için umum yani genel medreselerde eğitimin tamamlanması ya da Darül Hadis seviyesinde eğitime sahip olmak gerekiyordu.¹⁰⁸

Darüşşifalar (Tıp medreseleri)

Osmanlı ihtisas medreselerden birisi de Darüşşifa olarak isimlendirilen Tıp Medreseleri'dir. Darüşşifa örneklerine Anadolu Selçukluları zamanında rastlamakta mümkündür. Bunlara örnek olarak Çankırı da yer alan Alaattin Keykubat'ın Atabeyi Cemalettin Ferruh tarafından Darüşşifa olarak yaptırılan Taş Mescit'tir. Bu yapı

¹⁰⁶ Pakalın, A.g.e, s.398

¹⁰⁷ A.g.e, s:398

¹⁰⁸ Baltacı, A.g.e,s.20.21

sonrasında Osmanlı Devleti tarafından, Osmanlı'nın son zamanlarına kadar Darüşşifa ve Darül Hadis olarak kullanılmıştır.¹⁰⁹ Osmanlı Devleti zamanında ilk Darüşşifa'nın Bursa'da Yıldırım Beyazıt zamanında (Hicri 802) yaptırıldığı bilinmektedir. Diğer medreselerde olduğu gibi Osmanlı Darüşşifaları da İslâm dünyasında daha önce kurulmuş olan Darüşşifalar ve özellikle Anadolu Selçukluları Darüşşifaları örnek alınarak tesis edilmişlerdir. Yukarıda yer alan Taş Medrese örneği bunun en güzel örneklerinden birisidir. Diğer taraftan bu medreselerdeki öğrencilerin hem görerek hem de uygulama yaparak eğitim aldıkları bilinmektedir.¹¹⁰

Darüşşifalar Osmanlı eğitiminin ihtisas alanını oluşturduğu gibi sağlık alanında da önemli değişme ve gelişmelerin yaşanmasına vesile olmuştur. Örneğin; Darüşşifa'ların XIX asrın ortalarına, modern hastaneler açılana kadar varlıklarını devam ettirdikleri bilinmektedir. Tıp Medreseleri'nin baş müderrisi olan hekimbaşılardan Osmanlı İmparatorluğu'nda modern tıp eğitiminin başlamasında ve yeni tarz tıbbî müesseselerin kurulmasında da önemli roller üstlenmiş oldukları bilinmektedir. Özellikle bu konuda ilk sırada Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi (ö. 1835) ve çocukları Hayrullah Efendi ve Hekimbaşı Abdülhak Molla gelir. Behçet Efendi, hem Çiçek Aşısı Risalesi ve Risâle-i İlet-i Efrenc gibi küçük fakat önemli risaleleri ile hem de yeni Tıbbiye'nin açılmasındaki önderliği ile Osmanlılarda modern tıp eğitiminin kurucusu olarak tanınmıştır.¹¹¹

Darül kurra'lar

Osmanlı eğitim sistemi içerisinde ihtisas medreseleri arasında olan bir diğer medrese gurubu ise Darül Kurra'lardır. Hafızların Kıraat ilmini aldıkları medreseler olup hafız yetiştiren Darül Huffaz'lardan daha yüksek bir konumdaydı. Buradan mezun olanlara "Kurra" denilmekteydi.¹¹² Osmanlı zamanında Darül Kura'larda ders kitabı olarak Şemseddin Muhammed b. Muhammedü'l Cezeri'nin bizde Cezerî diye isimlendirilen eseri, ilmi kıraatten Ebû Muhammed Şatıbî'nin "Şâtıbî" diye

¹⁰⁹ Bkz, Taş Medrese(Cemalettin Ferruh Medresesi)

¹¹⁰ Pakalın, A.g.e, s.404

¹¹¹ Ekmeleddin İhsanoğlu - Doç. Dr. Mustafa Kaçar, Osmanlı İmparatorluğu'nda Klasik Bilim Geleneğinin Tarihçesi, Türkler Ansiklopedisi, cilt 11,s: 155-174

¹¹² Pakalın, A.g.e, s:399

isimlendirilen Kaside-i Lâmiye adlı eseri okutulmaktaydı. Sıbyan mektebini bitiren veya o seviyede eğitim almış olan bir talebe düşük sınıflı bir Darül Kurra'da ezberinin tamamladıktan sonra yüksek seviyeli Darül Kurra'lara geçebilirdi. Özellikle cami görevlileri Darül Kurra'larda yetişirdi¹¹³

2.5 Medreselerde Okutulan Dersler

Osmanlı Medreselerinde ihtisas medreseleri de dâhil olmak üzere en aşağı sınıfta yer alan medreseden başlayarak gramer, mantık, ferâiz, kelâm, belagat, usûl-i fıkıh, fıkıh, usûl-i hadîs ve hadîs ile tefsirden başlayarak dersler verilmekte olup bu derslere ait kitapların evvela muhtasarı, şerh ve haşiyeleri, yüksek dereceli medreselerde ise mufassalı okutulurdu.¹¹⁴

Aşağıda yer alan ilimlerin açıklamasında sayın Uzunçarşılı'nın ismi verilen eserinin 463 sayfasından ve sayın Pakalın'ın sözlüğünden yararlanılmıştır.

2.5.1 Gramer

Çoğu kelimesi Arapça ve Farsça olarak kaleme alınan eserlerin anlaşılabilmesi için yazılan dile hâkimiyet önemlidir. Önceleri sarf ve nahiv dediğimiz Arapça kavaid kitabı olup muhtasar ve mufassal olarak yazılmış olan bu eserler, talebeyi asıl medrese derslerine hazırlamakta idi.

2.5.2 Mantık

Düşünce ve değerlendirme yeteneğini geliştiren bir ilim olup kural ve kanunlara uyulduğunda zihni hatadan koruyan ve fikrin doğru yada yanlış olup olmadığı yargısını değerlendirerek yanlış yapma riskini aza indiren ilimdir.

¹¹³ Baltacı, A.g.e, s:22,23

¹¹⁴ Uzunçarşılı, A.g.e, s:463

2.5.3 Feraiz

Mirasa ait hükümleri istihkak sahiplerine taksim paylaşırma keyfiyetini bildiren ilime verilen addır. Verese'nin hakkı, vasiyet, ölüm borçları, ölünün gömülme işlemlerinin masrafları vs. feraiz ilmi alanına girmektedir. Diğer taraftan miras ve varislerin hisseleri miktar ve keyfiyetlerini bildiren yani bir ölünün mal, mülk ve akarının varislerine ne suretle taksim edileceğini öğretmektedir¹¹⁵

2.5.4 Kelâm

İslam felsefesidir. Metafizik ve pozitif ilimlerden istifade ederek doğruya ulaşmaya çalışan, Allaha tefekkür buduyla ulaştıran ilimdir. Allahın Kelam sıfatına dayandırılan Kelam ilmi ile kuran ele alınmıştır.¹¹⁶

2.5.5 Fıkıh ve usul-ü fıkıh

İslam da kuran ve sünnet ekseninde uygulamaya yönelik olarak yasaklanan ve yapılması güzel olan davranışların uygulamasına yönelik ilimdir. Namaz, oruç, zekât, hac, büyü, kurban vs alanlarda insanların hangi davranışlarda bulunup bulunmaması gerektiğini ele alan İslami ilimdir. Osmanlı Sisteminde fıkıh sosyal ilişkilerin anlamını sağlama vazifesini üstlenmiş bir bilimdir. Osmanlı tarihi boyunca tasavvuf, kelam vs ilimlerin varlığı veya eğitimi tartışılmaya konu olmakla beraber fıkıh hiçbir zaman tartışma konusu olmamıştır.¹¹⁷

2.5.6 Hadis ve usul-ü hadis

Medreselerde verilen bir diğer ders hadis dersidir.Hz Peygamberin sünnetini içeren hadis dersi sadece Darül Hadis'lerde değil medreselerdede okutulmaktaydı.Hadis ilmiyle ilgili olarak okutulan eserler çeşitlilik göstermekle birlikte genellikle Kutubüs

¹¹⁶ Şerafettin GÖLCÜK, Ebu-Cafer Et-Tehavi'nin El-akidetu't Tahaviyye'deki Bazı Kelami Meselelerin Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, S.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya,2011,s:46

¹¹⁷ Recep ŞENTÜRK, Fıkıh ve Sosyal Bilimler Arasında Son Dönem Osmanlı Aydını, İslam Araştırmaları Dergisi, S:4,2000,s:137

Sitte kitapları tercih edilmekteydi.¹¹⁸

2.5.7 Tefsir ve usul-ü tefsir

Tefsir, Kur'ân-ı Kerim'in âyetlerini yorumlamak, özüne uy-gun olarak genişletmek ve müşkül yerlerini ve çok anlamlı kelime-lerini dine uygun olarak açıklamak demektir. Tefsir kendi içinde rivayet tefsirleri ve dirayet (akla ve görüşe dayalı) tefsirleri diye ikiye ayrılır. Ayrıca çeşitli mezheplere göre de farklı tefsirler vardır. Tefsir alanının tartışılmaz iki kitabı “Kadı Beydavi” ve “Keşşaf” idi. Bunun yanında Celâleyn ve Begavî tefsirlerini okutanlar da vardı.¹¹⁹

2.5.8 Sarf

Kelime türemeleri ve fiil çekimleri konularını işleyen temel Arapça gramer biliminin adı. Sarf dersi içinde okutulan kitaplardan en meşhur olanları “Emsile”, “Binâ”, “Maksûd”, “İzzî”, “Merah” ve “Kâfiye”dir.

2.5.9 Nahiv

Arapça dilbilgisinin ikinci kademesi olan “cümle yapısı ve kuruluşu” ile ilgili konuların anlatıldığı bir derstir. Nahiv dersinde en yaygın olarak okutulan kitaplar;

- Birgivî Muhammed Efendi'nin “Avâmil”, “İzhar” adlı kitapları,
- İbni Hâcib'in “Kâfiye” adlı kitabı,
- İbni Hişâm'ın “Mugni'l-Lebib” ve “Kavaidü'l-İ'rab” adlı eserleri,
- İbni Mu'tî'nin “ed-Dürretü'l-Elfiyye” adlı eseri,
- “Molla Câmi” diye bilinen “Kâfiye” şerhi,¹²⁰

2.5.10 Belagat

Bilim olarak düzgün ve yerinde konuşma sanatının kurallarını inceler. Kendi

¹¹⁸ Harun YILMAZ, EL Melikül Muazzam Döneminde Dımaşka Kurulan Medreseler, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul,2008,s:101

¹¹⁹ Ergün, A.g.m, Hızlı A.g.m,s:34

¹²⁰ Ergün, A.g.m, Hızlı, A.g.m, s:34

içinde Meânî, Beyân ve Bedîf olarak üçe ayrılır. Esas amacı Kur’ân’ın ifade mucizesini ortaya koymak, İslâm dininin anlatımında konuşmacıları iyi yetiştirmek olan bu bilim, sık sık Arap edebiyatı ile de karışmıştır.¹²¹

Belâgatın;

- “me’ânî” kısmında haber ve dilek kipleri, emir, yasaklama, soru, temenni, ünlem şeklindeki ifadeler, cümle içinde kelimelerin yeri, cümleleri birbirine bağlama veya uzun cümleleri ayırma, sözü uzatma ve kısaltma gibi konular;
- “beyân” kısmında teşbih (benzetme), kelimeleri mecazî anlamda kullanma teknikleri, kinaye gibi konular;
- “bedîf” kısmında da kelimelerle ve anlamlarla ilgili süsleme sanatları, güzel söz söyleme sanatları anlatılmaktadır.¹²²

2.5.11 Hesap ve hendese

Hesap alanındaki kitaplar “Lemâî”, “Behaddin” (“Risale-i Bahâiye”), “Ramazan b. Celî”, “Abdürrahim” ve “Necmeddin” adlarıyla tanınan kitaplardır.¹²³

Osmanlı Umumi ve İhtisas Medreseleri’nde verilen dersler birbirlerinden farklılık göstermektedir. Bu derslerde okutulan kitapların her yerde aynı olduğunu idda etmek mümkün değildir. Genel olarak okutulan kitaplar benzerlik gösterebilir farklı kitapların okutulma durumları da oluşabilmektedir. Osmanlı medrese eğitiminde XV ve XVI. Yüzyıllarda genellikle isimleri geçen kitapların dışında müderrisler öğrencilerine başka kitaplarda okutmaktaydılar. Medreselerde okutulan kitapların kesin bir temel üzerine kurulu olmadığı müderrislerin kitap seçme haklarının bulunduğu belirli ders ve kitapların yanında bunların anlaşılmasını kolaylaştıracak başka ders ve kitaplarında okutulduğu edindiğimiz bilgiler arasındadır.¹²⁴

Ancak Osmanlı medrese eğitiminde genel olarak okutulan dersler, eğitim

¹²¹ A.g.m s:34

¹²² Ergün, A.g.e

¹²³ A.g.m, Hızlı, A.g.m

¹²⁴ Hızlı,2008,A.g.m,s:29

süreleri ve ders kitapları aşağıdaki tabloda verilmiştir. Bu tablo Sayın Baltacı'nın 1976 basım tarihli ismi verilen eserinin,35. sayfadan 46. Sayfaya kadar olan “Okutulan Ders ve Kitaplar” kısmından yararlanılarak oluşturulmuştur:

Tablo 1: Medresede okutulan dersler, kitaplar ve öğrenim süreleri

Medrese Türü	Verilmekte Olan Dersler ve Ders Kitapları	Öğrenim Süresi
Yirmili (Hâşiye-i Tecrit)	Belagat: Mutavvel Kelam: Haşiye-i Tecrit Fıkıh: Şerh-i Feraiz	1528 ve 1529 senelerinde iki yıl 1575 ve 1576 senelerinde en az bir yıl 1597 ve 1598 senelerinde üç ay
Otuzlu (Miftah)	Belagat: Şerh-i Miftah Kelam: Haşiye-i Tecrit Fıkıh: Tenkih ve Tavzih Hadis: Mesabih	1526 ve 1530 senelerinde iki yıl 1575 ve 1576 senelerinde en az iki ay 1597 ve 1598 senelerinde üç ay
Kırklı (Telvih)	Belagat: Miftah'ül Ulüm Usul-i Fıkıh: Tavzih Fıkıh: Sadru'ş Şeria, Meşarik Hadis: Mesabih	1535 ve 1536 senelerinde üç yıl 1575 ve 1576 en az beş ay 1597 ve 1598 senelerinde beş ay
Ellili Hâriç	Kelam: Şerh-i Mevakıf Fıkıh: Hidaye Hadis: Mesabih	1538 ve 1539 senelerinde bir yıl 1575 ve 1576 senelerinde en az beş ay 1597 ve 1598 senelerinde beş ay
Ellili Dâhil	Fıkıh: Hidaye Hadis: Buhari Usul-i Fıkıh: Telvih ve Şerh-i Adud Tefsir: Keşşaf ve Beyzavi	1539 ve 1540 senelerinde bir yıl 1597 ve 1598 senelerinde altı ay
Sahn-ı Seman	Fıkıh: Hidaye Hadis: Buhari Usul-i Fıkıh: Telvih ve Şerh-i Adud Tefsir: Keşşaf ve Beyzavi	1539/40 ve 1556/57 senelerinde bir yıl 1576 vve 1577 senelerinde altı ay 1597 ve 1598 senelerinde en az altı ay
Altmışlı	Fıkıh: Hidaye ve Şerh-i Feraiz Kelam: Şerh-i Mevakıf Hadis: Buhari Usul-i Fıkıh: Telvih Tefsir: Keşşaf	1545 ve 1546 senelerinde bir yıl olarak tespit edilmiştir.

BÖLÜM III

3. ÇANKIRI MEDRESELERİ

Çalışmamızın birinci bölümünde Osmanlı Devleti eğitimsistemi içerisinde yer alan yükseköğretim kurumu niteliğindeki medreselerin tarihinden ve genel niteliklerinden bahsedilmektedir. Bu bölümde ise başlangıcından son dönemlere kadar Osmanlı Devleti'nde bir sancak şehri ve mutasarrıflık merkezi¹²⁵ olan Çankırı bölgesi medreseleri hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır. Böylece Osmanlı Devleti'nin Kastamonu Vilayeti'ne bağlı sancak şehri olan Çankırı'da tespit edilen medreseler gün yüzüne çıkarılarak, genelde tarihimizin, özelde Çankırı'nın eğitim, sosyal ve kültürel tarihi konusunda bilgiler gösterilmeye çalışılacaktır.

Çankırı bölgesinde açılan pekçok medresenin zaman içerisinde büyük bir şanssızlık eseri olarak isimleri ve yerleri kaybolmuş olsada bazıları günümüze kadar fiziki olarak devam etme ve yahuatta kaynaklarda yer alma şansına sahip olmuştur. Çankırı ilinde tespit edilen bu medreseler inşa tarihleri sıralaması yerine alfabetik sıraya göre düzenlenmiştir.

3.1 Ak Medrese

Çankırı ilinde tespit edilen medreselerin birçoğunu yeteri kadar bilgi edemediğimiz ve de maddi yapı olarak günümüze ulaşamayan medreseler oluşturmaktadır. Bu medreselerden biriside Çankırı merkezde var olduğu bilinen Ak Medrese'dir. Medrese hakkında elimizde yok denecek kadar az bilgi bulunmakla

¹²⁵ Cemal AVCI,19.Yüzyıl Sonlarında Kastamonu Vilayeti, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:1,Sayı:24,Bolu,2012,s:21

beraber bu medresenin varlığına bizi götüren en önemli bilgiye evkaf defterlerinde rastlanmaktadır. Sayın Kankal bu medreseyle ilgili bilgi ve görüşlerini şu cümlelerle ifade etmektedir:

”Böyle bir medresenin mevcudiyetini 291 numaralı evkaf defterinde tesadüf edilmektedir. Kayıtta “...müderriş Mevlana Sinan Ya’kubca kurbünde Akmedrese tahtında iki kıta mülk yerini...”ibaresi bulunmaktadır. Ancak bu medresenin varlığına dair başka bir bilgi evkaf defterlerinde yer almamaktadır. Herhangi bir vakfa ait olduğuda tespit edilememiştir. Medresenin zamanla harap hale geldiği ve vakıflarında başka hayır müesseselerine zamm ve ilhak olduğu düşünülebilir.”¹²⁶

Nakledilen bilgilerden medresenin nerede olduğuna dair bilgi elde edilirken müderriş, ders programı, medresenin yapısı ve diğer durumları ile ilgili olarak başka bilgilere ulaşamamaktadır. Medresenin zamanla yıkılıp medreseye gelir sağlayan akarların da zaman içerisinde başka vakıflara devredildiği tahmin edilmektedir.

3.2 Ali Ağa Medresesi

Ali Ağa Medresesinin varlığı ile ilgili bilgiye Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi 204 numaralı defterin 8.sayfa, 37 numaralı sırasında yer alan şahıs kaydında rastlanmaktadır. Kayıtta yer alan “Nazarı evkafı hümayuna mülhak Kengırı’da vâki ve bu camii şerifi ittisalîne kâin Kengırı Sancağı mütesellimi Ali Ağa ibni Muhammed Ağa Medresesi Vakfı.”¹²⁷ İbaresini medresenin varlığı hakkında bilgi vermektedir. Hicri 1254(1838) yılına ait olan kayıtta medresenin Hacı Muhammed oğulları, Es-Seyit Mustafa, Es-Seyit Muhammed ve Es-Seyit Ahmet isminde üç müderrişinin olduğu da aynı kayıttan ulaşılan bilgiler arasındadır. Medresenin yukarıda bahsedilen “camii şerif ittisalî” ifadesine dayanarak günümüzde Çankırı merkezinde yer alan Ali Bey Camisi (Güdük Minare) yanında var olduğu bilinmektedir. Çankırı da iki tane, tarihi Ali Bey Camisi bulunmaktadır.¹²⁸Bu iki cami avlusunda da yapılan çalışmalarda medrese

¹²⁶ Ahmet KANKAL, XVI Yüzyılda Çankırı, Çankırı,2011,s.221

¹²⁷ Bkz. Belge için Ek:1

¹²⁸ Yüksel ARSLAN, Tebberrükat Vakfiye Defteri, Çankırı Araştırmaları Dergisi, Sayı:1

olduğu tespit edilmiştir. Ali Ağa Medresesi'nin Güdük Minare olarak ta bilinen Ali Bey Camii avlusunda yer aldığı, 204 numaralı defterin, 8.sayfa, 37. sırasında kayıtlı olan şahsiyet kaydında görülmektedir.

1286 tarihli Çankırı Salnamesi'nde Ali Ağa (Bey) Medresesi'nin Hacı Ali Efendi isminde bir müderrisinin olduğu ve bu müderrisin otuz yedi talebesinin bulunduğu da edinilen bilgiler arasındadır.¹²⁹

3.3 Ayşe Kadın Medresesi

Çankırı Merkezde yer alan Ayşe Kadın Medresesi ile ilgili kayıtlarda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Ancak, medresede Hacı Musa Efendi'nin müderris olduğu bilinmekle beraber, Hacı Musa Efendi vefatından sonra müderrislik vazifesinin Hacı Mehmet Efendi'ye geçtiği görülmektedir.¹³⁰

3.4 Basmul Medresesi

Medresenin günümüzde Çankırı'nın Çerkeş İlçesi sınırlarında yer alan Basmul Çiftliğinde mevcut olduğu bilinmektedir. Basmul'daki bu medresenin Mevlana Hayrettin tarafından inşa edildiği düşünülmektedir. Candaroğlu Kasım Bey tarafından medrese giderlerinin karşılanması için medreseye bir çiftlik vakfedilmiştir.1400'l yıllarda kurulduğu tahmin edilen medresenin diğer müstemilatı ile ilgili bilgi bulunmamaktadır.¹³¹1944'l yıllarda meydana gelen büyük depremde Çerkeş'teki binaların büyük bir kısmının yıkıldığı bilinmektedir. Öyle ki bu depremde Basmul Köyü ve Basmul Medresesi'nin de yıkıldığı ve sel taşkınları ile dere yatağında bulunan köy ve medresesinin kalıntılarının ortadan kaybolduğu düşünülmektedir.

¹²⁹ mer TüRKOğLU, Salnamelerde Çankırı, Çankırı Valiliği Yayınları,1999,s:13

¹³⁰ Ahmet ELİBOL,19.yy da Çankırı, Çankırı Belediyesi Kültür Yayınları, Çankırı,2008,s:134

¹³¹ A.g.e. s:221

Resim 1: Basmul Köyü ve Medresesinin günümüzde tahmin edilen yeri

3.5 Camii Kebir Medresesi

Çankırı Merkez’de Büyük Cami ismi ile anılan ve Kanuni Sultan Süleyman tarafından yaptırılan Caminin hemen yanında bulunan medresenin varlığına Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, 205 numaralı defterin 28. sayfası ve 193. Sırasında yer alan şahıs kaydında rastlanmaktadır. Hicri 1329 Miladi 1911 senesine tekabül eden şahıs kaydında yer alan “Üç yüz yirmi senesi evkaf bütçesine dâhil hem vezaif karşılığında Şehri 200... 1329 tarihin de buyrulmuştur.”¹³² ibaresinden anlaşılacağı üzere müderrisin aylık 200 kuruş civarında bir maaş aldığı belirtilmiştir. Medresenin müderrisleri belirtilmeyerek bu kararın miladi 1911 yılında alındığı yazılmıştır.

Camii kebir Medresesi Tefikiye medresesi olarak ta bilinmektedir. Medresenin Cumhuriyetin ilk yıllarında mektebe dönüştürülerek Cumhuriyet Mektebi olarak kullanıldığı bilinmektedir.1957 doğumlu Kadir AKYEL isimli vatandaşın büyüklerinden edinerek bize ulaştırdığı bilgiye göre medresenin caminin kuzey kısmında yer aldığı düşünülmektedir. Zamanla medrese yıkılmış olup günümüzde

¹³² Bknz. Belge için Ek:2

caminin bu bölümü çevre düzenlemesi yapılarak dinlenme yeri haline getirilmiştir.

Resim 2: Camii Kebir Medresesinin bulunduğu camii bahçesinden bir görünüm

3.6 Civencizade Medresesi

Bu medresenin varlığına Çankırı Salnamesinde yer alan bilgide rastlanılmaktadır. 1286 yılına ait salnamede Civencizade Medresesinin Sadettin Efendi isminde bir müderrisi olduğu ve bu müderrisin yirmi altı talebesinin bulunduğu bilinmektedir.¹³³

3.7 Çivitçioğlu Medresesi

Çankırı merkezde Büyük Cami yanında bulunan Çivitçioğlu Medresesi Çankırı da bilindik medreselerden birisidir. Bu medrese ile ilgili bilgileri V.G.M. A 591-5 numaralı defterin 87. sahife 88. sırasında “Çankırı’da Çivitçi El-hac Mehmet vakfına ait

¹³³ Türkoğlu, A.g.e, s:13

10/Muharrem/1167 tarihli vakfiye” başlığıyla kaydedilmiş olan vakfiyede,¹³⁴ V.G.M. A 3 numaralı kutu içerisinde yer alan 666,3 ve 666,5 numaralı zabıt kutularında,¹³⁵ diğer taraftan Osmanlı Arşivleri-EV. MKT-01351.00025.-EV.¹³⁶ MKT-01351.00027¹³⁷ numaralı muhasebe kayıtlarında ve V.G.M. A 204 numaralı defterin 74.sayfasında yer alan 597 ve 599 sıralı şahıs kayıtlarında bulmak mümkündür. Aşağıda bu kaynaklardan derlenen bilgilerle anlaşılmasının kolaylığı açısından bir tablo oluşturulmuştur.¹³⁸

Tablo 2: Çivitçioğlu Medresesi’ne ait bilgiler

Bağlı Olduğu Vakıf Vakıf Vakfiye Tarihi	Çivitçi El-hac Mehmet Vakfı 10 Muharrem 1167(1753)
Mütevellisi	Molla Mustafa bin Osman Efendi Yedi Mütevelli mevcut olup isimleri bilinmemektedir.
Mevkii	Medineyi mezbure sultan Süleyman Süleyman Camii mevkisinde vaki
Medrese Müderrisleri	El Hac Mehmet Efendi Es-Seyit Ahmet Efendi
Medresenin Banisi	Çivitçi El Hac Mehmet
Vakfedilen Yerler / Miktar	Altı Bin Beş Yüz Kuruş nakit
Medrese ve Diğer Müştemilatın Giderleri	1. Yedi mütevelli merhum ile senevi onu on bir buçuk hesabı üzere rehni kavi ve kefil meli veledel iktiza ikisinden biri ile ala veçhilelhak istirbah ve istigahı olunup hasıl olan ribih ve nemadan yevmi on yedişer akçesi medresesin umum işleri için ayrıla, 2. Yevmi kırk akçesi bu medresede müderris olan El Hac Mehmet Efendi ye verile. Eğer Mehmet Efendi darı bekaya irtihal eylerse Es-Seyit El Hac Ahmet Efendi medreseye müderris ola ve ona verile, 3. Medresenin her neferine(talebesine) yevmi dört akçe nan ve şem-i verile, 4. Medresenin kapısı ittisalinde hücrelerinde sakın olan bev vap ve ferraşa da yevmi 5 akçe verile.
Medresenin Müştemilatı	1. Sekiz bab(oda) hücreden müteşekkil bir medrese 2. Medresenin yedi bab hücrelerinde ikişer nefer salık olunmuştur. 3. Bir hücre müderrise ayrılmıştır. 4. Kapı girişinde bev vap ve ferraş hücreleri vardır.
Okutulan dersler	Müderris olanlar tarafından tefsir, ahadis, fıkıh, mevad ve funun dersleri ile ilim verile.

Çivitçioğlu Medresesi müderrise verilen akçe derecelendirmesine göre kırklı medreseler içerisinde yer aldığı anlaşılmaktadır. Diğer taraftan birinci bölümde medreselerde okutulan dersler kısmında kırklı medreselerden bahsedilmişti. Kırklı medreselerin eğitim süreleri 1535-36 sıralarında iki veya üç yıl iken, 1575-76 tarihinde

¹³⁴ Bkz Belge için Ek:3/1

¹³⁵ Bkz Belge için Ek:3/2

¹³⁶ Bkz Belge için Ek:3/3

¹³⁷ Bkz Belge için Ek:3/4

¹³⁸ Bknz. Belgeler için Ek:3/5

en az üç ay, 1597-98 tarihinde ise Hâric medreseleri arasında sayılarak beş ay olmuştur.¹³⁹ Kırklı medreselerin eğitim programında ise Belagat, Usulu Fıkıh, Fıkıh, Hadis dersleri bulunmaktaydı. Dolayısıyla bu bilgilerden hareketle Çivitçioğlu Medresesinde eğitimin beş ay kadar sürdüğü ve diğer kırklı medreselerdeki derslerin yanı sıra fûnun yani fen derslerinin de verildiği görülmektedir.

Yukarıdaki bilgilerden yola çıkarak medresede bulunan öğrencilere günlük dört akçe kadar harçlık verilmekte olup yedi odası öğrencilere ayrılan medresede ikişer kişiden 14 öğrencinin eğitim gördüğü anlaşılmaktadır. Yine medresede temizlik işlerini yürüten ferraş, giriş ve çıkışları kontrol eden güvenlikten sorumlu bevvabın bulunduğu da edinilen bilgiler arasındadır.

Çivitçioğlu medresesi ile ilgili olarak edindiğimiz bilgiler arasında Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait 28 Nisan 1938 tarihinde 3295 kayıt numarasıyla kayda alınan belgedir. Bu belge, Çivitçioğlu medresesine ait akarların (vakfa gelir getiren müesseselerin) işe yarar bir hizmeti olmadığı düşünülerek gelirlerin vakıflar genel müdürlüğüne aktarılması kararıdır. Kararda belirtilen “Evrakından emaneten idare edilmekte olan bu vakfın fiilen hayri bir hizmeti olmadığı anlaşıldığından, teklif veçhile, 2762 nolu vakıflar kanununun 1. Maddesinin Ç Fıkrası uyarınca mazbut vakıflar arasına alınarak umun müdürlükçe idaresine ve şartlarının yerine getirilmesine imkân kalmadığına göre gelirinin 17 madde hükmünce kudretsiz mazbut vakıflara tahsisine 18.4.936 gününde karar verildi.”¹⁴⁰ ibaresinden de anlaşılacağı üzere medrese vakfının gelirlerinin 1936 senesinde mazbut vakıflar¹⁴¹ idaresine alındığı bilgisine ulaşılmaktadır.

¹³⁹ Baltacı, A.g.e., s:38-39

¹⁴⁰ Bknz Belge için Ek:4

¹⁴¹ Mazbut Vakıf: Vakıflar Genel Müdürlüğüne yönetilen vakıflardır.

Resim 3: Çivitçioğlu Medresesi

1286 (1869) yılına ait Çankırı Salnamesi'nden elde edilen bilgide ismi verilen Hacı Mehmet Efendi'nin yirmi öğrencisinin olduğu görülmektedir.¹⁴² Diğer taraftan Çivitçioğlu Medresesi, Kültür Bakanlığı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığınca, 294 toplantı numarası, 9.6.1978 tarihi ve A-1204- numaralı kararlar, 1710 sayılı yasa gereğince Çankırı İl Merkezinde tescil edilen korunması gerekli eski anıtlar listesine alınmıştır.¹⁴³ Medrese günümüzde restore edilerek odalarında ney, hat vs. kursları verilerek medrese, hem tanıtılmakta hem de işlevsel olarak kullanılmaktadır.

3.8 Eşrefiye –Hacı Mustafa Efendi Medresesi

Osmanlı devleti zamanı son dönem yapılarından olan Çankırı'nın Yapraklı ilçesinin merkezinde yer alan Hacı Mustafa Efendi (Eşrefiye) Medresesi'nin ne zaman yaptırıldığına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Medresenin en önemli müderrislerinden olan ve hatta medresenin kendi ismiyle anılmasına vesile olacak kadar bu civarda ismini

¹⁴² Türkoğlu, A.g.e s:13

¹⁴³ Bknz Belge Ek:5

duyuran Hacı Mustafa Efendinin İstanbul Fatih medreselerinden icazet alarak Yapraklıya (Tuht) gelerek burada müderrislik yaptığı bilinmektedir. Medresenin Mustafa Efendi'den önceki haliyle ilgi bilgileri elimizde bulunmamaktadır. Ancak bu müderris zamanında medresenin bir külliye olarak kullanıldığı bilinmektedir. Külliye, Cami, hemen yanında iki katlı bir bina ve bunların karşısında yer alan öğrencileri iâşe ve ikametlerini sağladıkları üç katlı bir binadan oluşmaktadır. Külliye cami bitişiğindeki iki katlı binanın dersane olarak kullanıldığı bilinmektedir. Dersane olarak kullanılan binanın birinci katında dört adet derslik, bir kiler, bir mutfak ve hepsinin kapılarının aynı yere açıldığı, tahminen derslik olarak kullanıldığı büyükçe bir salon bulunmaktadır. Bu salonda yer alan mihrap burasının derslik maksadıyla kullanıldığı tahminlerini güçlendirici niteliktedir. Binanın üst katında ise bir oda ve bir salon bulunmaktadır. Ancak birinci katta derslik, mutfak ve kiler varken ikinci katta sadece bir oda ve salon bulunmaktadır. Salonda mihrabın olmaması burasının derslik değil sohbet ve toplantı için kullanıldığı bilgisini kuvvetlendirmektedir. Üst katta yer alan tek oda ise bu katın baş müderrise ait olduğu düşüncelerini doğrular niteliktedir.

Külliye cami iki kattan müteşekkil olup bitişiğinde yer alan yapı ile bağlantısı yenileme çalışmaları sırasında kesilmiş ve ayrılmıştır. Cami ve bitişiğindeki dersane olarak kullanılan yapının karşısında yer alan ve üç kattan oluşan öğrencilerin ikamet yerleri olarak kullanılan bina ise yenileme çalışmalarına dâhil edilmemiştir.

Yapraklı'nın merkezinde yer alan bu medrese, Kültür ve Turizm Bakanlığı Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 140 toplantı numaralı, 17.10.2007 tarihli, 2670 karar numarasıyla, restorasyon ve rölövesinin yapılarak, korunması gereken kültür varlıkları arasına alınmış ve tescillenmiştir.¹⁴⁴

¹⁴⁴ Bknz Belge için Ek:6

Resim 4: Hacı Mustafa Efendi Külliyesi'nin ön cepheden görünüşü

Resim 5: Birinci kat salon

Resim 6: Külliyyede yer alan derslikler birinci kat

3.9 Fethiye Medresesi

Çankırı'nın Yapraklı İlçesi Yukarı Mahalle ismi ile bilinen mevkide yer alan Fethiye Medresesi varlığına 73 numaralı Çankırı Şeriyeye Sicili Defteri'nin 100. Sayfasında rastlamak mümkündür.¹⁴⁵ Bu kayıta yer alan "... ashabı hayrattan Mehmet Efendinin bina ve inşa eylediği tahtani ve fevkani yirmi sekiz hücre ve bir kütüphaneden müştemil olan Fethiye Medresesi..." ibaresi bu medresenin iki katlı bir medrese olduğu ve yirmi sekiz adet odasının bulunduğu bilgisini vermektedir. Yapraklıda yer alan bu medrese önemli bir değere sahiptir. Bu medreseyi önemli kılan özelliklerin başında buranın Darüs-Siyade¹⁴⁶ olarak kullanılması gelmektedir. Bu medresenin Darüs Siyade olarak da kullanılmasını Sayın Arslan şu ifadelerle belirtmektedir: "...Yapraklıda yer alan Fethiye Medresesinin âlemi taşıyan bölümünün yeşil renkte olması, yapı içerisinde Osmanlı Nakibül Eşraf Mühürlerinde ve siyade hüccetlerinde kullanılan "Hasbiyallahu Vahdeh" hattının yer aldığı büyük bir levhanın

¹⁴⁵ Bkz. Yüksel ASLAN, Çankırı Darüs-Siyade Zaviyesi, Çankırı araştırmaları Dergisi, Sayı:2,s:47

¹⁴⁶ Seyitlerin bir araya geldikleri, toplanarak muhabbet edip istişare yaptıkları yer. Peygamber soyundan gelenlerin yaşadığı ev.Bkz. Yüksel ARSLAN,A.g.m

bulunması bu tezimizi kuvvetlendirmektedir.”¹⁴⁷

Günümüze Fethiye Medresesi binası var olmamakla birlikte medrese yanında Darüs Siyade olarak kullanıldığı tahmin edilen bina, restore edilerek koruma altına alınmıştır.

1286 tarihli Çankırı Salnamesi’nde Tuht (Yapraklı)’ta bulunan Fethiye Medresesi’nin Mustafa Efendi ve Hocazade Ali Efendi isminde iki müderrisinin olduğu ve bu müderrislerden Mustafa Efendi’nin kırk, Ali Efendi’nin on beş talebesinin bulunduğu bilinmektedir.¹⁴⁸

Resim 7: Darüs Siyade olarak kullanıldığı kuvvetle muhtemel olan bina

¹⁴⁷ Bkz A.g.m

¹⁴⁸ Türkoğlu,A.g.e s:13

3.10 Hamidiye Medresesi

Bu medresenin varlığına V.G.M. A 204 numaralı defterin 198. Sayfasında yer alan 1556 sıra kayıt numarası ile kayda alınan şahıs kaydında rastlanmaktadır. Kayıtta “*Çerkeş Kazası’na tâbi Karacaviran Nâhiyesi’ne mülhak Atkaracalar Karyesi’nde ashâb-ı hayr taraflarından müceddeden bina ve inşa olunan ve tâm? tâmı-i? Hazret-i hilâfet-penâhîye izafetle tevsiim idilen Hamîdiye Medresesi için Gök Hüseyin oğlu Ali Ağa ve Ömer oğlu Süleyman Ağa ibn-i Mustafa’nun üç bâb dükkânları Vakfı*”¹⁴⁹ ibaresinden anlaşılacağı üzere bu medreseye ait giderlerin masrafını karşılamak amacıyla gelirleri vakıf haline getirilmiş üç adet dükkândan bahsedilmektedir.

Kayıtta Medresenin yeri Çerkeş Kaza’sına bağlı Karacaviran (Kurşunlu) Nahiyesi sınırları içerisinde yer alan Atkaracalar Karyesi olarak belirtilmektedir. Günümüzde isimleri geçen bu üç bölge Çankırı’nın ilçesi olup, Hamidiye Medresesi Atkaracalar İlçesi’nde yer almaktadır.

Yine aynı kayıtta “*Veżâ’if ve Muhassest- Esâmî-i Mutasarrıfât*” başlığı altında yer alan bölümde medresedeki vazifenin 15 Recep 1325 (1907) tarihinde Mehmet Efendi İbn-i Mehmet’e tevcih edildiği belirtilmiştir. Yine aynı bölümde müderrisin medreseden alacağı ücret miktarının dükkânlardan elde edilecek senelik gelir içerisinde verileceği de belirtilmiştir.

3.11 Hazımıye (Buğday Pazarı) Medresesi

Bu medresenin varlığına V.G.M. A 2317 numaralı defterin 21. sayfasında yer alan 24 numaralı vakıf kaydında¹⁵⁰ ve 204 numaralı defterin 26.sayfasında 188 sıra kayıt nımarasıyla kayda alınan şahıs kaydında rastlanılmaktadır.¹⁵¹ Hicri 1307 (1890) tarihli Mustafa Hazım Efendi Vakfına ait bu vakfiyeden ve şahıs kaydından elde edilen bilgiler anlaşılmasının kolaylığı açısından tablolaştırılmıştır.

¹⁴⁹ Bknz. Belge için Ek:7

¹⁵⁰ Bknz. Belge için Ek:8/1

¹⁵¹ Bknz. Belge için Ek:8/2

Tablo 3: Hazımıye Medresesine ait genel bilgiler

Bağlı Olduğu Vakıf	Çankırı’da Mustafa Hazım Efendi vakfına ait 14 Cemaziyel evvel 1307
Mütevellisi	İsfendiyarzade Şükrü Bey ibni Yusuf Bey ve yedi müteveli heyet
Mevkii	Çankırı Sancağı Buğday pazarı camii şerifi ittisalinde vaki (Çankırı İli Buğday Pazarı Camii yanı)
Medrese Müderrisleri	Mustafa Hazım Efendi Hacı Hafız Mehmet Tevfik Efendi
Medresenin Banisi	Hoca Bahşayış Mahallesi sakini müftü Sofizade Mustafa Hazım Efendi
Vakfedilen Yerler	<ol style="list-style-type: none"> 1. Buğday pazarı civarında vaki iki tarafı Kız Mehmet Oğlu Hafız Ahmet bin Mehmet bin ali bazen akça oğlu hafız İsmail bin Hüseyin bazen koyuncuoğlu ali bin Osman bin Ahmet bazen arapoğu İsmail bin Mehmet bin İsmail bazen balcıoğlu İsmail bin Mehmet Bin Hasan menzilleri ve bir taraftan cami şerif ve bir tarafı tarikiam bütün mştemilatı ile arsa ve altı bap mülk. 2. Medreseyi mezkûr kurbunda vaki kocaarap oğlu Mehmet bin Ahmet bin Abdullah menzilli ve bir taraftan medresei mezkûr ve iki taraftan tarikiam ile çevrili olan bir bap mülk kahve 3. Yine civarında vaki bir taraftan Abdaloğlu Hakkı bin Hasan bin Ali menzili ve bir taraftan buğday pazarı camii şerifinin vakıf boyacı dükkânı ve bir taraftan medresei mezkure abdesthaneleri ve tarafı rabi tarikiam ile bir kepenekli bir bap mülk kalaycı dükkânı 4. Yukarıda ismi belirtilen dükkânların arsaları
Medrese ve Diğer Müştemilatın Giderleri	<ol style="list-style-type: none"> 1. Vakfedilen medrese ve dükkânlardan elde edilen miktar ile medrese ve dükkânların vergilerine 2. Kalan miktardan yüz kuruş medresenin müderrisine, elli kuruş müteveli olan zatlara 3. Gelirin fazlası medresenin, kahvehane ve dükkânların ihtiyaç hâsıl olan yerlerinin tamirine ayrılmaktadır.
Medresenin Müştemilatı	<ol style="list-style-type: none"> 1. Fevkani ve tahtani on bir bap an cem an yirmi iki bap hücre 2. Bir bap derslane 3. Bir şadırvan ve bir bina
Medrese Açıklaması	Medreselerin her bir hücresinde ehli tulap ve talibi ilim olanlar daima kalıp tahsili ilmi nafia ve neşri ulumu âliye ile meşgul olmaları gerektiği belirtilmiştir.

Diğer taraftan yine V.G.M. A 204 numaralı defterin 26. sayfasında yer alan 188 sıra numarasına kayıtlı ve yukarıdaki vakfiyeden bir sene sonra kayda alınan 1308 tarihli şahsiyet kaydında medresenin müderrisinin Mustafa Hazım efendi olduğu ve müderrisin senelik 100 kuruş dükkânların gelirinden tedarik ettiği bilgisine ulaşılmaktadır. Yine aynı şahıs kaydında 1329 yılına ait bilgide yer alan “Mûmâ-ileyhin vukû-ı vefâtıyla mahlûllerinden ve kebîr oğullarından İsmail ve Hacı Ali ve Salih ve Hüseyin Efendilerin keyf-i yedlerinden diğer kebîr mahdûmu Kengiri mebûsu fazîletlü Hacı Hâfız Mehmed Tevfik Efendi’ye bâ-işârât ve irâde-i aliye tevcih olunmuşdur” ibaresi 1329 yılında Mustafa Hazım Efendi’nin vefatından sonra diğer oğullarının malum durumlarının uygun olmadığından görevin diğer büyük oğlu Çankırı milletvekili

Hacı Hafız Efendi'ye verildiği anlaşılmaktadır.¹⁵²

Hazımıye Medresesi, Kültür Bakanlığı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığı tarafından 294 toplantı numarası, 9.6.1978 tarihli A-1204-karar numarasıyla Çankırı İl Merkezinde 1710 sayılı yasa gereğince korunması gerekli olan eski anıtlar listesinden sayılarak koruma altına alınmıştır.¹⁵³

Hazımıye Medresesi günümüzde restore edilerek medrese odalarında Çankırı'ya ait geleneksel giysiler, eşyalar, tuz işçiliği, ahşap işçiliği, hat sanatı vs. kültürel özellikler sergilenmektedir. Bunların yanı sıra insanların gelip dinlenebileceği, dinlenirken de Çankırı'nın ve tarihimizin güzelliklerini görebileceği bir ortam oluşturulmaya çalışılmıştır.

Resim 8: Hazımıye Medresesi

¹⁵² Bknz. Belge için Ek:9

¹⁵³ Bknz. Belge için Ek:5

Resim 9: Medresenin tuz işçiliği için ayrılan odası

Resim 10: Medresenin hat sanatı için ayrılan odası.

3.12 İsfendiyarzade (İmaret) Medresesi

Çankırı Merkez İmaret Mahallesi'nde yer alan İsfendiyarzade (imaret) Medresesi'ne ve buradaki küllüye ismini veren Osmanlı Devletine bağlı bir beylik olan Candaroğulları Beyliği (1292-1461) Sancak Beyi Kıvameddin Kasım Bey'dir.¹⁵⁴ Kasım Bey 1416 Osmanlı'nın Rumeli Seferi'ne kendi askerlerinin başında katılmış ve sefer sonrası Osmanlı Devletine tabi olmuştur. İstanbul' un Fethi sırasında Türk ordusu içerisinde Çankırı'dan katılan kuvvetlerin başında Kasım Bey'in oğlu Kaya Bey bulunmaktaydı. Kasım Bey(1400'ler) den itibaren İsfendiyar oğulları Çankırı da birçok vakıf çalışmalarında bulunmuşlardır. Bunlar; medrese, sübyan okulu, sağlık merkezi, camii, İmaret, iki adet hamam, zaviye, iş hanları, dükkânlar vs.¹⁵⁵ İsfendiyarzade Medresesi de bu yapılardan bir tanesi olup Osmanlı'nın son zamanlarına kadar varlığını devam ettiren günümüzde ise koruma altına alınan kültür varlıklarından bir tanesidir.

İsfendiyarzade Medresesine ait bilgilere V.G.M. A 579 numaralı defterin 88. sayfasının 36. sırasında "İsfendiyar zade Mehmet Emin Bey ibni Mehmet Ağa Vakfı'na ait, ğurre-i Rebiü'l-evvel 1212 (1797) tarihli vakfiye" başlığıyla kayda alınan vakfiyeden ve 204 numaralı defterin 88.sayfasısında yer alan,712 sıra kayıt nurasıyla kaydedilen şahıs kaydından ulaşmak mümkündür. Aşağıdaki tablo yukarıda kaynağı gösterilen vakfiye ve şahıs kaydından oluşturulmuştur.¹⁵⁶

¹⁵⁴ Selçuklu Beylerinden Şemseddin Yaman Candar, beyliğin kurucusudur. Bir hizmetine karşılık İlhanlılar, Kastamonu ve çevresini kendisine vermiş; böylece beyliğin temelleri atılmıştır. Daha sonra Sinop'un da alınmasıyla beylik iki kola ayrılmıştır. Sinop kolunda İsfendiyar Bey diğer bir kol olan Çankırı Kastomonu kolunda İsfendiyar oğlu Kasım Bey bulunuyordu. Osmanlılar bu sebeple beyliğe İsfendiyar Beyliği de demişlerdir. Ankara Savaşı'ndan sonra Çankırı, Samsun ve Bafra beyliğe dâhil edilmiştir. Fatih 1441 yılında, Trabzon seferi esnasında bu beyliğe son vermiştir.

¹⁵⁵ İmaret Camii kitabesi.

¹⁵⁶ Bknz. Belgeler için Ek:10

Tablo 4: İsfendiyarzade Medresesine ait genel bilgiler

Bağı Olduğu Vakıf- Vakfiye Tarihi	"İsfendiyar-zâde Mehmet Emin Bey ibni Mehmet Ağa Vakfı"na ait, ğurre-i Rebiü'l-evvel 1212(1797) tarihli vakfiyye
Mütevellisi	Bedrü'l-ulemai'l-kiram Kayyim-zâde Abdullah Efendi
Mevkii	Kengırı Sancağı'nda merhûm Kasım Bey İmâreti kurbunda vaki
Medrese Müderrisleri	1. İbrahim Efendi bin Mustafa 2. Ulemâ-i fihâmdan eda-i hizmetinde mukaddem ve mübrem bir kimesne müderris ola 3. Şakir Efendi
Medresenin Banisi	Mehmet Emin Bey İbni Merhum Mehmet Ağa
Vakfedilen Yerler/Miktar	1. Medine-i mezkurede merhum, Kasım Bey imareti kurbunda bir taraftan mescid-i şerif ve bir tarafı Sahancı-oğlu Mehmet Alemdar menzili ve tarafeyn-i tarik-i âmîm ile mahdud vakıf arsa 2. Haliyeye beher sene kırk akçe icâr ve binası mülküm olmak üzere işhad ve bina eylediğim fevkânî beş bâb hücre ve bir bâb dersihâne ve tahtanî iki bâb hücre ve iki bâb dükkânı, 3. Ve dahi iki yüz kuruş malımdan ifraz ve emlakimden imtiyaz edüp sadakat eyledim.
Medrese ve Diğer Müstemilatın Giderleri	1. İkiyüz kuruş nukud mütevellî ma'rifetiyle onu onbirbuçuk hesabıyla istirbah-ı şer'î olunub, nukud-ı mezkur nemâsından ve iki bâb dükkân icârından yevmî onaltışar akçe müderrisîne 2. Yevmî dört akçe mütevellîye verilüb, 3. Bâki fazla yed-i mütevellîde hıfz ve lede'l-iktiza ta'mir ve termimine sarf oluna, deyüb hücre ve dersihâne ve dükkân-ı mezkûrları ve nukûd-ı merkumu lî-ecli't-tescil mansube mütevellî-yi merkuma teslim edüb, ol dahi tesellüm ve kabz edüb sair mütevelliler gibi tasarruf edeler
Medresenin Müstemilatı	1. Fevkani beş bâb hücre ve bir bâb dersihâne 2. Tahtanî iki bâb hücre ve iki bâb dükkânı
Okutulan dersler	Tespit edilememiştir
Açıklama	Ben lâbis-i libâs-ı hayât ile mütenâim oldukça vakfı-ı mezkûrun tevliyeti bana ve vefâtımdan sonra batnen bâde batnin evlâdımın evlâd-ı evlâdımın evlâd ve evlâdımın zükûr ve inâsımın ekber ve erşedine ve bâde'l-inkırâz akrabâmın aslahına

İsfendiyarzade Medresesi'nin giderlerinin karşılanması üzere Vakfedilen arazi ve dükkânlar yukarıda belirtilmiştir. Yine medresenin iki kattan oluştuğu üst katında beş oda bir dershanesinin bulunduğu, alt katında ise iki oda ve iki dükkânın bulunduğu belirtilmektedir. Vakfiyede yer alan "yevmî onaltışar akçe müderrisîne" ibaresinden anlaşılacağı üzere medresede birden fazla müderris bulunduğu ve medresenin, müderrislere verilen akçe derecelendirmesinde yirmili medreseler içerisinde yer aldığı anlaşılmaktadır. Bu medreselerde Kelâm dersinde Haşiye-i Tecrîd isimli kitap okutulmakta idi. Bu sebeple yirmili medreselere Haşiye-i Tecrîd Medreseleri de denilmiştir. Belagat ve Fıkıh ta okutulan diğer dersler arasında yer almaktadır. Yirmili medreselerin tahsil sürelerini Baltacı, 935/1526-27 sıralarında iki yıl iken 983/1575-76'da

en az bir yıl ve 1006/1597-98 tarihinde üç ay olarak belirtmektedir.¹⁵⁷

Kaynağı yukarıda belirtilen 712 sıra kayıt numarasıyla kayda alınan şahıs kaydında 1284 yılı müderrisinin İsmail Bin Mustafa olduğu belirtilirken yine aynı kayıta 1315 tarihli bilgide “Mûmâ-ileyhin bilâ-veled vukû’ı vefâtıyla mahlûlünden Şakir Efendi bâ-irâde-i aliye tevcîh” ifadesinden 1315 te müderris İsmail Efendi’nin vefatı üzerine Şakir Efendi’nin medreseye müderris olarak atandığı görülmektedir.

Yukarıda yer alan tablonun açıklama kısmında medresenin banisi olan Mehmet Ağa’nın oğlu Mehmet Emin Bey kendi hayatta iken bütün hayrat ve vakıftan kendisinin sorumlu olduğunu belirtmiştir. Kendisi vefat ettikten sonra evlatlarına, evlatlarının büyük ve küçüklerine, evlatlarının evlatlarına ve akrabalarına medrese ve vakıfların sorumluluğunun kalacağını söyleyerek sahip çıkmaları gerektiğini de açıkça belirtmiştir.

1286 tarihli Çankırı Salnamesi’nde İsfendiyarzade (İmaret) Medresesi’nin yukarıda ismi verilen müderrisi İbrahim Efendi’nin on iki talebesinin bulunduğu bilinmektedir.¹⁵⁸

İsfendiyarzade Medresesinin bulunduğu yer külliye olarak kullanılmaktaydı. Medresenin camisi Kültür Bakanlığı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığı tarafından 294 toplantı numarası, 9.6.1978 tarihli A-1204- karar numarasıyla Çankırı İl Merkezinde 1710 sayılı yasa gereğince korunması gerekli olan eski anıtlar listesinden sayılarak koruma altına alınmıştır.¹⁵⁹

¹⁵⁷ Baltacı, A.g.e

¹⁵⁸ Türkoğlu, A.g.e s:13

¹⁵⁹ Bknz. Belge için Ek:5

Resim 11: İsfendiyarzade Külliyesi

Resim 12: Külliye’de bulunan kitabe

Çevirisi: Ya Hafız, Vakfı Kasım Bey ibni İsfendiyar Bey. Yenileme tarihi 1332 Mimar Mustafa.

3.13 Kirmanzade Medresesi

Çankırı merkez imaret mahallesinde Kirmanoğlu Camii’nin yanında yer alan

Kirmanzade Medresesi ile ilgili bilgilere, V.G.M.A, 630/2 numaralı defterin 1225. sayfasında 727. sırasında “Çankırı'da Kirmanzade Saadetlü El-Hâc Mehmed Ağa Vakfı'na ait 12 Şaban 1231 tarihli vakfiye” başlığıyla kaydedilen vakfiyede¹⁶⁰, 204 numaralı defterin,110. sayfasında yer alan 1244 tarihli, 890 sıra kayıt numaralı şahıs kaydında¹⁶¹ ve yine 204 numaralı defterin,258 sayfasında yer alan 1284 tarihli, 2034.2035.2036.2037.2038.2039.2040.2041 sıra kayıt numaraları ile kayda alınan şahıs kayıtlarında rastlanmaktadır. Aşağıda yer alan tablo yukarıda kaynakları verilen belgelerden yararlanarak oluşturulmuştur.¹⁶²

Tablo 5: Kirmanzade Medresesi'nin genel bilgileri

Bağlı Olduğu Vakıf Vakfiye Tarihi	Çankırı'da Kirmanzade Saadetlü El-Hâc Mehmed Ağa Vakfı 12 Şaban 1231 tarihli vakfiye
Mütevellisi	El-Hâc Muhammed Efendi Es-Seyyid El-Hâc Hasan Ağa (oğlu)
Mevkii	Medîne-i Kangırı mahallâtından imaret mahallesi
Medrese Müderrisleri	Es-Seyyid El-Hac Mehmed Şakir Es-Seyyid Abdullah Şükrü İbni İsmail Es-Seyyid el-Hac Mehmed Şakir Efendi'nin oğlu Ömer Lütfü Efendi Hacı Ali Efendi
Medresenin Banisi	Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât Kirmanzade El-Hâc Muhammed Ağa
Vakfedilen Yerler/Miktar	1. Silk-i mülkünde münselik ve muntazım ve kabz-ı tasarrufunda mütecemmi' liva-i Kangırı'da vâkı' Kalecik sükvında kâin lede'l-ehali ve'l-ciran ma'lûmu'l-hudut sekiz kepenek dekâkin 2. Medîne-i Ankara derûnunda iki bâb şalcı kârhanesi ve üç kepenek dekâkin 3. Bezzazistan derûnunda birbab dolap 4. Nefs-i Kangırı sükvında iki kepenek dikici dükkânı ve fevkinde nisf-ı suya ve ittisâlinde mustakil bir bâb soba 5. Hatab Pazarı kurbunda birbirine muttasıl müceddeden binâ eylediği üç kepenek Manav dükkânı 6. Çıkrıkçıoğlu Hacı Abdullah'tan iştirâ eylediği fevkâni bir bâb kahvehane ve tahtani on kepenek dekâkinden sekiz sehimde altı sehim 7. Terziler arastasında iki kepenk terzi dükkânı 8. İplik Pazarı kurbunda bir kepenek Hallac dükkânı ve ittisâlinde bir kepenk Eskici dükkânı 9. Hınta Pazarı civârında Yazıcı odası demekle ma'rûf bir bâb Nalbant hanımı cemi-i tevâbi' ve levâhıkı ve kâffe-i hukuk ve merafıkıyla hasbeten li'llâh ve taleben li rızahi ve li ruhi Resûlillâhi vakf-ı sahîh-i müebbed ve habs-ı sarîh-i muhalled ile vakf ve habs ettim.
Medrese ve Diğer Müstemilatın Giderleri	1. Hâsıl olan gallâtdan medîne-i mezbûrede müceddeden binâ ve ihyâ eyledigim câmi'-i şerîfde be-her sene imâm olanlara altmış kuruş 2. Hatib olanlara kırk kuruş 3. Vâiz ve nâsîh olan şeyhine kırk kuruş

¹⁶⁰ Bknz. Belgeler için Ek:11/1

¹⁶¹ Bknz. Belgeler için Ek:11/2

¹⁶² Bknz. Belgeler için Ek:11/3

	<ol style="list-style-type: none"> 4. Müezzin olanlara kırk kuruş 5. Ferraşına otuz kuruş 6. Câmî‘-i şerîfde muallâk kanadilde rugan-ı zeyt ikadına yirmi kuruş 7. Mihrabımın yemin ve yesarında mevzi‘i kebîr ikadına otuz kuruş 8. Yine derûnunda mezûn şamdanlarda çırağı sagir ikâdına yirmi kuruş 9. Mahfelinde iki adet devrhan kimesnelere be-her sene altışar kuruştan oniki kuruş 10. Yine câmî‘-i mezkûrda be-her sene mevlid-i şerîf tilâveti için onsekiz kuruş 11. Camiinin ittisâlinde müceddeden binâ eylediğim medresenin dokuz aded hücresinin be-her hücreinde ikişer talebe sâkin olup be-her talebeye nân ve rugan-ı zeyt baha olarak onikişer kuruş 12. Müderris olanlara altmış kuruş 13. Bevvabına dokuz kuruş 14. Mütevellî olanlar dahi be-her sene yetmiş kuruş ahz edeler 15. Bâkî seksendokuz kuruş dahi yed-i mütevellîde hıfz olunup câmî‘ ve medrese ve akarın muktezi olan ta‘mir ve termîmine sarf olma
Medresenin Müştemilatı	<ol style="list-style-type: none"> 1. Medresenin dokuz aded hücrei bulunmaktadır. 2. Her hücreinde ikişer talebe sâkindir. 3. Müderris odası vardır.
Okutulan dersler	Tespit edilememiştir
Açıklama	
Medrese Banisinin Diğer Hayratları	Kirmanzade Camisi

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı üzere Kirmanzade El Hac Mehmet Ağa, 1231 yılına ait vakfiye kaydında yer alan “Hâsıl olan gallâtdan medîne-i mezbûrede(Çankırı) müceddeden binâ ve ihyâ eylediğim câmî‘-i şerîfde” ibaresiden Çankırı İmaret Mahallesinde kendi ismi ile anılan Kirmanzade (Kirmanoğlu) Camisinin kendisinin yaptırdığını belirtmiştir. Vakfiyenin devamında “Camiinin ittisâlinde müceddeden binâ eylediğim medresenin dokuz aded hücresinin be-her hücreinde ikişer talebe sâkin olup be-her talebeye nân ve rugan-ı zeyt baha olarak onikişer kuruş verile...” ifadesinden de Kirmanzade’nin bu camiinin yanına yaptırdığı içerisinde müderris odasının da bulunduğu dokuz odalı bir medrese yaptırdığı anlaşılmaktadır. Hatta bu medresedeki öğrencilerin odada ikişer kişi olarak kalacağı ve her birerlerine nan ve rugan-ı zeyt,¹⁶³ yani yiyecek, zeytinyağı ihtiyaçlarının karşılanması için on ikişer kuruş verileceği de vakfiyeden edindiğimiz bilgiler arasında yer almaktadır. Medresenin, ferraş ve bevvabının da bulunduğu, müderrisinin altmış, ferraşın otuz ve bevvabın da senelik dokuz kuruş ile ücretlendirildiği görülmektedir. Diğer taraftan Kirmanzade’nin yaptırmış olduğu medrese ve camiinin giderlerinin karşılanması için, yirmi kepenk

¹⁶³ Nan: Ekmek buğday ve diğer hububat unundan yapılan gıda maddesi yerinde kullanılan bir tabir. Bkz: Pakalın, Tarih Terimleri Sözlüğü Cilt:2
Ruganı Zeyt: Zeytinyağı yerinde kullanılan bir tabirdir. Bkz: Pakalın, Tarih Terimleri Sözlüğü Cilt:3

dükkân, iki bab şalcı karhanesi, bir soba, üst katta yer alan bir kahvehane ve alt katta yer alan on kepenk dükkânın sekiz hissesinin (sehim) altı hissesini vakfettiği ulaşılan bilgiler arasındadır.

Medresenin yukarıda kaynağı verilen 2036 sıra kayıt numarası ile kaydedilen şahıs kaydında 1284 yılında Es-Seyyid El-Hac Mehmed Şakir ve İsmail oğlu Es-Seyyid Abdullah Şükrü isimli iki tane müderrisinin olduğu anlaşılmaktadır. Yine aynı kayıta yer alan 1330 yılına ait bilgide “Mûmâ-ilehümânın vefâtlarıyla mahlûlerinden müteveffâ-yı mûmâ-ileyh es-Seyyid el-Hac Mehmed Şakir Efendi’nin oğlu Ömer Lütfü Efendi’ye bâ-işâret ve irâde-i aliye tevcih olunmuşdur” ifadesi Mehmet Şakir Efendi’nin vefatı üzerine yerine oğlu Ömer Lütfü Efendi’nin müderris olduğunu göstermektedir.¹⁶⁴ 1284 yılında Kirmanzade Camisinin İmamet görevini altmış kuruş ve Hitabet görevini de kırk kuruş karşılığında Abdullah Efendi ibn-i İsmail’in üstlendiği görülmektedir. Ancak Abdullah Efendinin hastalığı sebebiyle bu vazifeleri tam anlamıyla yapamadığı düşünülerek İmamet görevine Hafız Mustafa Efendi bin Osman, Hitabet görevine ise Ahmet Rıfat Efendi bin Hasan Efendi’nin getirildiği görülmektedir.¹⁶⁵

1286 tarihli Çankırı Salnamesi’nde Kirmanzade Medresesi’nin Hacı Ali Efendi isminde bir müderrisinin olduğu ve bu müderrisin on beş talebesinin bulunduğu bilinmektedir.¹⁶⁶

Kaynağı yukarıda verilmiş olan 890 sıra kayıt numarasıyla kayda alınan şahsiyet kaydında tevliyet görevi¹⁶⁷ başlığı altında yer alan bilgide tevliyet görevinin 1244 yılında El-Hac Mahmut efendiye ait olduğunu 1318 yılında Mehmet Vehbi Efendiye 1323 yılında ise Zeyneddin Efendi’ye ait olduğunu görülmektedir.

¹⁶⁴ Bkz. Belge için V.G.M. A 204 numaralı defterin 258.sayfası 2036 sıra kayıtlı şahıs kaydı. Ek:11/3

¹⁶⁵ Bkz. Belge için V.G.M. A 204 numaralı defterin 258.sayfası 2034 ve 2035 sıra kayıtlı şahsiyet kaydı. Ek:11/3

¹⁶⁶ Türkoğlu, A.g.e s:13

¹⁶⁷ Tevliyet: Vakıfların sorumluluğunu üstlenme.

3.14 Mehmet Emin Medresesi

Çankırı’da iki tane Mehmet Emin Medresesi bulunmaktadır. Bunlardan birisi 1321 (1904) tarihli vakfiye kaydında rastlanan Çankırı Sancağı, Çerkeş Kazası’na bağlı Karacaviran (Kurşunlu) Nahiyesinde bulunan Mehmet Emin Medresesi’dir. Bu medrese ile ilgili bilgilere V.G.M. A 594 numaralı defterin 209. sayfasının 152. sırasında yer alan vakfiye kaydından¹⁶⁸ ve yine aynı seneye ait 204 numaralı defterin 152. sayfasında yer alan 1226. sıra kayıt numaralı şahıs kaydından ulaşmak mümkündür. Aşağıdaki tablo bu kaynaklardan edinilen bilgilerle oluşturulmuştur.¹⁶⁹

Tablo 6: Mehmet Emin Medresesi genel bilgileri

Bağlı Olduğu Vakıf Vakıf Vakfiye Tarihi	Şehrî Hâfız Mehmed Emin Efendi’nin binâ ve ihyâ kerdesi olan fevkânî ve tahtânî medresesi için Ahmed Tevfik Efendi’nin iki bin gurûş nukûdu Vakfı 28 Şevval 1321
Mütevellisi	Yedi Mütevelli mevcut olup isimleri zikredilmemiştir.
Mevkii	Kengırı Sancağı’nda Çerkeş Kazası’na tâbî Karacaviran Nâhiyesi’nde Kafa Kapusu Mahallesi’nde
Medrese Müderrisleri	Belirlenememiştir.
Medresenin Banisi	Hoca-i Hazret-i Şehriyâr Hâfız Mehmed Emin Efendi
Vakfedilen Yerler/Miktar	İki bin gurûş hasbeten veren Ahmet Tevfik Efendi
Medrese ve Diğer Müştemilatın Giderleri	1. Müderris efendiye yüz elli gurûş virile 2. Medresei mezkûrenin tamîr ve termîmi için senevî yüz gurûş mütevelli-i mûmâ-ileyh yedinde hıfz oluna 3. Elli gurûş mütevelli-i mezbûra virilüb mütevelli-i vakf için cihet-i tevliyet ola
Medresenin Müştemilatı	1. Fevkânî ve tahtânî on iki bâb oda 2. Müştemil mâa dersihâne
Okutulan dersler	Tespit edilememiştir
Açıklama	Ben lâbis-i libâs-ı hayât ile mütenâim oldukça vakfı-ı mezkûrun tevliyeti bana ve vefâtımdan sonra batnen bâde batnin evlâdımın evlâd-ı evlâdımın evlâd ve evlâdımın zükûr ve inâsının ekber ve erşedine ve bâde’l-inkırâz akrabâmın aslahına

Yukarıda belirtildiği üzere Ahmet Tevfik Efendinin iki bin kuruşunu (yaklaşık olarak iki yüz kırk bin akçe)¹⁷⁰ vakfetmesi üzerine alınan kayıta verilen bilgiler bizlere medresenin yapısı ve genel özellikleri hakkında önemli bilgiler vermektedir.

¹⁶⁸ Bkz Belgeler için Ek:12/1

¹⁶⁹ Bkz Belgeler için Ek:12/2

¹⁷⁰ Bir kuruş yaklaşık olarak yüz yirmi akçe değerindedir. Bu konu ile ilgili olarak Bknz: Ali İhsan KARATAŞ, XVIII. Yüzyılda Bursa Halkının Ekonomik Yapısı, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bursa,2006,s:3, Mesud KÜÇÜKKALAY, Numan ELİBOL, Osmanlı İmparatorluğu’na Avrupa’dan Karayolu İle Yapılan İhracatın Değerlendirilmesi: 1795-1804, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Eskişehir,2003,s:165

Medresenin iki katlı olduğu ve on iki odasının, bir adet dershanesinin bulunduğu edindiğimiz bilgiler arasındadır. Diğer taraftan açıklama kısmında yer alan medresenin banisi Şehriyâr Hâfız Mehmed Emin Efendinin kendisi hayatta buldukça medrese işlerinden sorumlu olacağına kendisi vefat ettikten sonra evlatlarına, evlatlarının büyük ve küçüklerine, evlatlarının evlatlarına ve akrabalarına, medrese ve vakıfların sorumluluğunun kalacağını söyleyerek sahip çıkmaları gerektiğini de açıkça belirtmiştir.

3.15 Mehmet Emin Medresesi (Rahtuvanzade)

Çankırı'nın merkezinde eski ismi ile Saman Pazarı mahallesinde bulunan Bey Camii olarak ta bilinen Ali Bey Camisi avlusunda bulunduğu kuvvetle muteber olan Rahtuvanzade Mehmet Emin Medresesi ile ilgili bilgilere V.G.M. A 595 numaralı defterin 4. sahifesinin 4. sırasında yer alan 1268 yılına ait olan vakfiyede ve yine 595 numaralı defterin 3.sahifesinin 3.s sırasında yer alan 1281 yılına ait vakfiyede rastlamak mümkündür. Aşağıdaki tablo bu iki kaynaktan edinilen bilgilerle hazırlanmıştır.¹⁷¹

Tablo 7: Mehmet Emin (Rahtuvanzade) Medresesine ait genel bilgiler

Bağlı Olduğu Vakıf Vakıf Vakfiye Tarihi	Kengirî'da Rahtuvanzade Mehmet Emin Efendi Vakfı Cemâziye'l-ülâ 1268(1852) ve 7/Şevvâl/1281(1865) tarihli iki adet vakfiye kaydı.
Mütevellisi	Damadı Âşık Musallî Es-Seyit İsmail Efendi ibn-i Abdullah(1268-1852) Sulbî kebîr oğlu Es-Seyit Abdurrahman Efendi (1281-1865)
Mevkii	Medîne-i Kengirî mahallâtından Saman Pazarı Mahallesi Bey Cam-i avlusu
Medrese Müderrisleri	Mustafa Efendi
Medresenin Banisi	Rahtuvanzade Mehmet Emin Efendi ibn-i Mustafa
Vakfedilen Yerler/Miktar	1. Mahalle-i mezbûrede kâin beyne'l-ahâlî ve'l-cirân Ma'lûmü'l-hudûd sâkin olunan menzilin verâ-yı ittisâlinde vâki' tarafları keklik oğlunun kerfmesi dükkânı 2. Kendi menziline bu hudûd ile mahdûd birbirine muttasıl iki bâb dükkân 3. Yine sarâclar içinde ve bezâristân civârında vâki' tarafları Hacı Mahmud Ağa dükkânı ve bir tarafı Fezez oğlu Hacı Mustafa odası bu hudûd ile mahdûd kezâlik bir bâb dükkân ile cem'an üç bâb dükkân <u>1281 senesi vakfedilen yerler:</u> 1. Mahalle-i mezbûrede vâki' bir taraftan Kâkilin Hüseyin Ağa nâm müteveffânın vakf eylediği dükkân ve bir taraftan vâkıf-ı müteveffâ-yı merkûmun oğlu efendinin dükkânı ile mahdûd birbirine muttasıl iki bâb dükkân, 2. Sarâclar içinde vâki' tarafları Hacı Mahmud dükkânı ve Gazarın Ahmed'in zevcesi ile mahdûd bir bâb dükkân ki cem'an üç dükkânı vakf-ı sahîh ile vakf ettim
Medrese ve Müstemilatın Giderleri	1. Beher sene hâsıl olan îcârın beş yüz guruşdan fazlası ücret-i tevliyet olmağla beş yüz guruşdan yüz seksen dört guruşu İplik Bazari Câmi 'i'ne nasb ile alan ikâd oldığım derk mumu ta'bir olursan şem'-i kebîr ile senede bir kerre mevlûdu'n-nebevî kırâat itdirilmesine sarf oluna

¹⁷¹ Bknz. Belgeler için Ek:13

<p>Medrese ve Müştemilatın Giderleri</p>	<ol style="list-style-type: none"> 2. On guruş câmi'-i mezbûrun hatîbine virile 3. Otuz guruşu Kengiri su yolu ta'mîrine ve kanavâtına sarf olunmak üzere su yolu mütevellîlerine virile 4. On guruş câmi'-i kebîr kurbında vâki' memşâ ta'mîrine sarf olmak üzere mütevellîsine virile 5. Yirmi guruş (1281 yılı vakfiyesinde on guruş) Ömer Bey Pınarı mer'asında vâki' Hanizâde Câmi'-i şerîfi müezzin ve ferrâşına 6. On guruş mezkûr Ömer Bey Pınarı ta'mîrine sarf oluna 7. Yirmi guruş Hanizâde câmi'-i mezkûrunun kurb ve civârında kâin İbsarlı Osman Efendi sıbyânına it'âm oluna 8. On beş guruş Buğday Bazari Câmi'-i şerîfi ferrâşına virile 9. On guruş bostancı esnâfının it'âmiyelerine virile 10. Yirmi guruş Hıdırlık Câme-şûy Pınarı ta'mîri için virile 11. On guruş sarâc esnâfi hayrâtına virile 12. Seksen guruş mütevellî yediyle fukarâya tasadduk oluna 13. Yirmi guruşu Osman Bazari'nda vâki' medrese kesânın yedi aded hücerâta gâz bahâ virile 14. Yirmi bir guruş Samanbazari'nda medresenin yedi aded hücerâtına rûgan bahâ olmak üzere üçer guruş virile 15. Yirmi guruşu Samanbazari'nda vâki' medrese kesânın yedi hücerâta gâz bahâ olmak üzere üçer guruş virile(1281 yılı vakfiyesi) 16. Kezâlik senede kırk dokuz guruş dahi Samanbazari'nda vâki' medresenin odalarına zamm ve ilâve oluna(1281 yılı vakfiyesi) 17. Kezâlik senede otuz guruş mütevellî yedinde kalıp medîne-i mezkûrede Bey Câmi'-i şerîfi havlusunda vâki' medresede atık odalardan başka müceddeden fevkânî binâ ve inşâ eylediğim beş bâb ve tahtânî bir bâb ve altı bâb oda yine fevkânî mezkûrda vâki' bir bâb dershânenin vakt-i hâcette na'ime yine sarf oluna(1281 yılı vakfiyesi) 18. Ve dahi odahâ-yı mezkûr ikişer talebe sâkin olup tahsîli ulûm ile meşgûl olduğu müddet beherine nân-ı azîz bahâsında onar guruş(1281 yılı vakfiyesi) 19. Ve dahi medrese-i mezkûreye müderris olup talebe-i ulûma bi'z-zât ta'lîm-i ulûm iden müderris efendiye senede yüz guruş(1281 yılı vakfiyesi) 20. Ve kırk guruşu dekâkîn-i mezbûrların ta'mîr ve termîmine sarf oluna 21. Ve yirmi guruş vakfın mütevellîsi bulunanlar ahz edile.1281 yılı vakfiyesinde mütevellî ve fukaraya seksen kuruş ayrılmıştır.
<p>Medresenin Müştemilatı</p>	<ol style="list-style-type: none"> 5. Fevkânî beş bâb ve tahtânî bir bâb ve altı bâb oda(eski odalar hariç) 6. Fevkânî mezkûrda vâki' bir bâb dershâne 7. Odahâ-yı mezkûr ikişer talebe sâkin olup tahsîli ulûm ile meşgûl olduğu müddet beherine nân-ı azîz bahâsına da onar guruş
<p>Okutulan dersler</p>	<p>Tespit edilememiştir</p>
<p>Açıklama</p>	<p>Deyü ta'yîn ettikten sonra hayâtta oldukça bana vefâtımdan sonra evlâd-ı evlâdına ve evlâd-ı zükûrunun ekber ve erşedine ve evlâdım zükûrum münkarız olur ise inâsımın zevcelerinden aslah ve erşedine zevcleri olmadığı hâlde evlâd-ı inâsıma ve evlâd-ı inâsım dahi münkarız olur ise tertîb-i mezkûr üzere vâkıf kendi evlâdlarım ve kendi evlâdları dahi münkarız olur ise mahalle-i mezkûrun mütevellîlerine ve ta'yîn ve ol vech ile ta'yîn-i kuyûd ve tescîl-i şer'î itdirip</p>

Yukarıdaki tabloda farklı tarihlerde kayda alınmış iki aynı vakfa ve aynı kişiye ait iki vakfiye görülmektedir. 1268 (1852) seneli vakfiye kaydında Rahtuvanzade'nin bizzat kendi vakfının olduğu ancak kendisine ait bir medresenin olmadığı görülmektedir. Rahtuvanzade'nin daha çok vakfiyesinden yukarıda anlaşılacağı üzere, yol yapımına, çeşme tamirine, Çankırı merkezde yer alan camilerin hatip, müezzin ve ferrâşına, esnaf hayratlarına, sıbyan mektebine, Osman Pazarı ve Saman Pazarı'nda yer alan ve yedişer odası bulunan medreselerin gaz ve zeytinyağı giderlerinin karşılanmasına önem verdiği ve vakfından yardımda bulunduğu görülmektedir. Rahtuvanzade Mehmet Emin Efendi'nin 1281 (1865) yılında yine yukarıda sayılan

hayratların her birerlerine yardım ettiği görülmektedir. Ancak bu hayratlara verilen miktarlarda değişikliklerin olduğu görülmektedir. Örneğin; Hanizade Camisi müezzin ve ferraşına 1268 yılında yirmi kuruş verilirken, 1281 yılına ait kayıta on kuruş verildiği görülmektedir. Diğer taraftan mütevelliyeye 1268 yılında yirmi kuruş verilirken, 1281 yılında mütevellî ve fukaraya seksen kuruş verilmektedir.

1281 yılına ait vakfiye kaydının bize vermiş olduğu en önemli bilgilerden bir tanesi de bu sene içerisinde Rahtuvanzade'nin kendisine ait bir medresesinin olduğudur. Bu vakfiyede yer alan “Kezâlik senede otuz guruş mütevellî yedinde kalıp medîne-i mezkûrede Bey Câmî-i şerîfi havlusunda vâki‘ medresede atik odalardan başka müceddeden fevkânî binâ ve inşâ eylediğim beş bâb ve tahtânî bir bâb ve altı bâb oda yine fevkânî mezkûrda vâki‘ bir bâb dershânenin vakt-i hâcette na‘îme yine sarf oluna” ibaresinden de anlaşılacağı üzere Rahtuvanzade Mehmet Emin Efendi Bey Camisi'nin¹⁷² avlusunda inşa eylediği iki katlı, üst katında beş oda ve bir dershanesi olan, alt katında yedi adet odası olan medreseden bahsetmektedir. Vakfiye kaydında alt kattaki odaların bir tanesi özellikle “bir oda” şeklinde belirtilmesi burasının müderris odası olarak kullanılabilceği kanaatini kuvvetlendirmektedir. Diğer taraftan üzerinde durulması gereken bir konu da varki bu “Bey Câmî-i şerîfi havlusunda vâki‘ medresede atik odalardan başka...” ibaresinden anlaşılacağı üzere Rahtuvanzade'nin yapısından önce burada beş odalı bir medresenin bulunduğu. Rahtuvanzade'nin bu beş odalı medrese üzerine ilave yaparak bu medreseyi genişlettiği kuvvetli bir ihtimaldir.

Sonuç olarak medresenin 1268 ve 1281 yılları arasında eski yapı üzerine Rahtuvanzade Mehmet Emin Efendi tarafından inşa edildiği ve bu medresenin iki katlı olup, eski odalar hariç toplamda on iki odası, bir dershanesinin olduğu görülmektedir. Müderrislerin senelik yüz kuruş aldığı medresede “Odahâ-yı mezkûr ikişer talebe sâkin olup tahsîli ulûm ile meşgûl olduğu müddet beherine nân-ı azîz bahâsına da onar guruş” ifadesinden her odada iki öğrencinin kalacağı ve öğrencilere “nân-ı aziz baha” yani ekmek için ödenen ücrete ilaveten senelik, her birerlerine onar kuruş verileceği de vakfiyeden edinilen bilgiler arasında yer almaktadır.

¹⁷² Çankırı'nın merkezinde, Krataş Hamamı yanında yer alan Ali Bey Camisi halen halk arasında Bey Camii ifadesiyle anılmaktadır.

Açıklama kısmında yer alan medresenin banisi Rahtuvanzade Mehmet Emin Efendi'nin kendisi hayatta buldukça medrese işlerinden sorumlu olacağına kendisi vefat ettikten sonra evlatlarına, evlatlarının büyük ve küçüklerine, evlatlarının evlatlarına ve akrabalarına, onlarda ölür ise inasına yani kadınlara, onlarda ölür ise mütevellilere medrese ve vakıfların sorumluluğunun kalacağını söyleyerek sahip çıkmaları gerektiğini de açıkça belirtmiştir.

1286 tarihli Çankırı Salnamesi'nde Samanpazarı (Mehmet Emin) Medresesi'nin Mustafa Efendi isminde bir müderrisinin olduğu ve bu müderrisin on dokuz talebesinin bulunduğu bilinmektedir.¹⁷³

Günümüzde Bey Camisi halen mevcut iken Rahtuvanzade Medresesi'ne dair bir bâkiye kalmamıştır. Cami restore edilmiş ve cami avlusunda çevre düzenlemeleri yapılmıştır.

Resim 13: Çankırı Ali Bey Camisi (Bey Camii)

¹⁷³ Türkoğlu, A.g.e s:13

3.16 Mehmet Sait Medresesi

Çankırı merkez büyük cami yanında var olan ancak günümüze ulaşamayan medreselerden bir tanesi olan Mehmet Sait Medresesi ile ilgili bilgilere V.G.M. A 580.2 numaralı defterin 380. sayfasında yer alan 378 sıra kayıt numaralı vakfiyede,¹⁷⁴ Osmanlı Arşivleri EV.MKT.CHT-00595¹⁷⁵ ve EV.D-18252¹⁷⁶ numaralarıyla kayda alınan muhasebe kayıtlarında, V.G.M. A 203 numaralı defterin, 340. sayfasında yer alan 2707 sıra kayıt numarasıyla kayda alınan şahsiyet kaydında rastlamak mümkündür. Aşağıda yer alan tablo bu kaynaklardan yararlanılarak oluşturulmuştur.¹⁷⁷

Tablo 8: Mehmet Sait Medresesi'nin genel bilgileri

Bağlı Olduğu Vakıf	Evkafı mülhaktan kengiri mahallatından kayseri beg mahallesi sakinlerinden Şehzade es-seyit el-hac hafız Mehmet Said Efendi ve el-hac Ahmet Rifat ibni Hasan medineyi mez-kure de camii kebir kurbunda vâki medrese vakfı.
Mütevellisi	Fahrü'l-eşbâh el-Hac Veliüddin Ağa
Mevkii	Kengiri'da Kayseri Beg Mahallesi Camii Kebir Mevkii
Medrese Müderrisleri	1. Ali Efendi bin Abdurrahman bin namıyla sağır Osman Efendi 2. Ders-i âmme mekremetlü Mahmud Efendi 3. Seyyid Hasan Efendi ve Seyyid Mustafa Nuri Efendi 1289 4. El-Hac Ali Efendi ibn-i el-Hac Hüseyin 289 5. Hasan Efendi 6. Hâfız Ahmed Efendi ibn-i Hasan 306
Medresenin Banisi	El-Hac Eş-Şeyhzâde Es-Seyit El-Hac Hafız Mehmet Sait Efendi ve biraderi El-Hac Ahmet Rifat Efendi ibni Hasan Efendi
Vakfedilen Yerler	1. Çankırı şehrinin Ovacık Kariyesinde(Beldesinde) bulunan bir değirmen 2. Şehirde odun pazarı mevkiinde İskilip hanı ismi ile meşhur olan yerin babhan'ın hissesinin yarısı 3. Şehirde yeri belirtilen mevkide vaki bulunan ekmek dükkânının hissesinin yarısı 4. Şehirde saman pazarı mevkiinde sınırı ve hududu belli olan bir kıta arpacı dükkânlarının hepsi karşılığı Allahtan umulmak üzere ve belirli şartlar ile vakıf edilmiştir.
Medrese Giderleri	1. Medrese müderrislerine senede 300 kuruş nakit akçe ayrı olarak ta medineyi mezbure (Çankırı) kilesiyle (ölçeğiyle) keyl sâfi hinta ve beş keyl şair ve hinta ile mahlût virileceği 2. Medresenin her hüccresine yevmiye olarak seksen dirhem olmak üzere ikişer çift hubz virileceği 3. Medresenin bevvabı ve ferraşına sene de yirmi beş gurûş virileceği 4. Medrese gelir, gider ve öğrencilerin işaelerden mütevellilerin sorumlu olduğu ve dahi gelirlerin fazla olduğu durumlarda bu paranın yedi mütevelli heyetinde bulunması gerektiği, eldeki paranın medresenin tamir-tadilatında ve umum ihtiyaçlarında kullanılması beyan edilmiştir.
Medresenin Müştemilatı	1. Medîne-i mezbûrede Câmî-i Kebîr kurbunda kâ'in müceddeden binâ ve ihyâsına muvafık olduğumuz on iki hücre-yi müştemil bir bab medrese 2. Medrese'nin üç aded hüccresinden birisi ders-hâne ve iki hüccresinde dahî müderris bulunan ikâmet ide 3. Medrese-i münifin hüccrelerinde talebe-ı 'ulema iskân idüb dâ'imen tahsil-i 'ulûm-ı nâfiâ ideler

¹⁷⁴ Bkn Belgeler için Ek:14/1

¹⁷⁵ Bkn Belgeler için Ek:14/2

¹⁷⁶ Bkn Belgeler için Ek:14/3

¹⁷⁷ Bkn Belgeler için Ek:14/4

Yukarıdaki tabloda “Medîne-i mezbûrede Câmi-i Kebîr kurbunda kâ’in müceddeden binâ ve ihyâsına muvafık olduğumuz on iki hücre-yi müstemil bir bab medrese” ifadesinden anlaşılacağı üzere, Mehmet Sait Efendi ve biraderi El-Hac Ahmet Rıfat Efendi tarafından yaptırılan medresenin on iki odalı bir medrese olduğu, medresenin üç odasından ikisinin müderris, bir odasının da dersane için ayrıldığı görülmektedir. Medresede ikamet eden talebelerinde medresede buldukları sürece ulumu nafia (faydalı ilim) ile meşgul olmaları gerektiği öğrencinin medrese giderlerinin de mütevellî kontrolü altında medrese vakfı tarafından karşılandığı da öğrendiğimiz diğer bilgiler arasındadır.

1286 tarihli Çankırı Salnamesi’nde Mehmet Said Medresesi’nin müderrislerinden El Hac Ali Efendi’nin beş diğer bir müderris Hasan Efendi’nin on bir talebesinin bulunduğu bilinmektedir.¹⁷⁸

3.17 Meryem Hatun Medresesi

Meryem Hatun Medresesi ile ilgili bilgilere V.G.M. A 204 numaralı defterin 168. sayfasında yer alan 1346 sıra kayıt numarasıyla kayda alınan şahıs kaydında, 1324 senesine ait “Meryem Hatun Vakfı Medresesi’nin Müderrisi Mehmed Ata Efendi” başlığıyla ve 24 sıra kayıt numarasıyla kayda alınan muhasebe kaydında rastlamak mümkündür. Muhasebe kaydında yer alan “Evkâf-ı mülhakadan Kengiri Kazâsı’nda Cennet-mekân Sultan Süleyman Han tâb-ı serâhu Câmî-i Şerîfi kurbunda Meryem Hatun ibn-i Mehmed’in üç aded hücerâtı, Vakfı’ndan almak üzere yevmi bir akçe vazîfe ile müderrislik ciheti” ifadesi bumedresenin Çankırı merkezde Sultan Süleyman Cami yanın da yer aldığı ve müdresenin üç odasının bulunduğu ve müderrisin günlük bir akçe ücrete tabi olduğu ve ücretini de vakıftan temin ettiği görülmektedir. Medrese ile ilgili olarak başka bilgi elde edilememiştir.

¹⁷⁸ Türkoğlu, A.g.e s:13

3.18 Muradiye Medresesi

Çankırı'nın Çerkeş İlçesi'nde yer alan Muradiye Medresesi Osmanlı Padişahlarından, Sultan IV. Murat (1623-1640) tarafından yaptırılan caminin alt katında yer almaktaydı. Bu medrese ile ilgili bilgilere V.G.M. A Defter-02512.00175 numara ile kayda alınan muhasebe kaydında rastlanılmaktadır. 1305 yılında "Kastamonu Vilâyeti Evkâf Muhâsebe Celîli'ne" başlığı altında kayda alınan belgede "...Cennet-mekân Sultân Murad Hân-ı Râbî Hazretleri'nin hayrât-ı şerîfesinden Kengiri Sancağı'nda, Çerkeş Kasabası'nda kâ'in Medresenin Müderrisi Hacı Mehmed Efendi'nin vazîfesi yevmi üç akçeden ibâret olarak" ifadesi bizlere önemli bilgiler vermektedir. Yukarıda yer alan ibarede medreseden bahsedilirken "Cennet-mekân Sultân Murad Hân-ı Râbî Hazretleri'nin hayrât-ı şerîfesi..." diye bahsedilmektedir. Dolayısıyla medresenin Çerkeş merkezde yer alan Sultan Murat Camii yaptırılırken, cami'nin alt katının da Sultan IV. Muradın emriyle medrese olarak yaptırılması kuvvetle muteberdir. Ayrıca 1305 yılında medresenin günlük üç akçe ile maaş alan Hacı Mehmet Efendi isminde bir müderrisinin olduğu da edinilen bilgiler arasındadır.¹⁷⁹

Muradiye Camii'nin Sultan IV. Murat'ın musahiplerinden Silahtar Mustafa Paşa'ya yaptırıldığı ve bu camide Sultan Abdülhamit (1876-1909) zamanında yenileme ve tamir çalışmalarında bulunulduğu, sonrasında ise 1944 depreminde yıkıldığı edinilen bilgiler arasındadır. Yıkılan cami yerine 1953 tarihinde yeni bir cami yaptırılmıştır.¹⁸⁰

¹⁷⁹ Bknz Belgeler için Ek:15

¹⁸⁰ Talip BAŞER, *Dünkü ve Bugünkü Çankırı*, Ankara 1956, s.21

Resim 14: Çerkeş Muradiye Camii ve Medresesinin 1939 yılı öncesine ait bir resmi

Muradiye camisinin tarihi ile ilgili bilgiye sahip olduğumuzda camii bünyesinde yer alan medrese hakkında da bilgi sahibi olmak mümkündür. Muradiye Camisi'nin IV. Muratın Bağdat seferi sırasında yaptırdığı bilinmekle beraber caminin ilk zamanlarına ait bir bilgi kayıtlarda bulunamamaktadır. 1890'lı yıllarda Çerkeş'i ziyaret ederek burada edinmiş olduğu izlenimleri anlatan Fransız coğrafyacısı Vitali CUINET, Anadolu ve Karadeniz sahillerinde yaptığı incelemelerini 1891-1894 yılları arasında La Turguie Asie adlı kitabında açıklamaktadır. Çerkeş ile ilgili olarak kasabada dokuz adet caminin bulunduğunu ve bunlardan en büyüğünün Muradiye Camisi olduğunu belirtmektedir. Bu bilgiler ışığında cami içerisinde yer alan medresenin de merkezde yer alan önemli bir medrese olduğu anlaşılmaktadır. Fransız coğrafyacısı Muradiye camisinin IV. Murat tarafından Bağdat seferine giderken 1634 yılında geçici ikamet sırasında yaptırıldığını da belirtmiştir. Muradiye Camiinin 1911 yılında yenileme çalışmasına tabi tutulduğu ve sonrasında 1944 yılında gerçekleşen depremlerle tamamen yıkıldığı edinilen bilgiler arasında yer almaktadır.¹⁸¹

¹⁸¹ Rüstem Bozer - Alptekin Yavaş, "Çankırı - Çerkeş IV. Murat (Muradiye) Cami ve Osmanlı Dönemindeki Yenileme Projesi", Çankırı Araştırmaları Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 2, Ağustos 2007, Çankırı, s. 9 - 16

Resim 15: Çerkeş Muradiye Camii ve Medresesi'nin yıkılmadan önce 1939 yılı sonrasına ait bir resmi

3.19 Müftüzade Medresesi

Çankırı da bulunan medreselerden Müftüzade Medresesine ait bilgilere V.G.M. A. 205 numaralı defterin 26. sayfasında yer alan, 1329 tarihli ve 188. sıra kaydı ile kayıtlı olan şahıs kaydında rastlamak mümkündür. Bu kayıt medrese müderrisinin maaşının arttırılması üzerine alınmıştır. Kayıta yer alan “Mezkûr vazîfe Hacı Hasanzâde Hamdi Efendi nâmına tahsîs kılındığı şerh virildi” ibaresi medrese müderrisliği vazifesinin Hacı Hasan oğlu Hamdi Efendi’ye verildiğini göstermektedir. Diğer bir ifade de yer alan “Mûmâ-ileyh Hamdi Efendi’nin muhassas şehri yüz gurûş vazifesi üzerine 332 senesi Eylül ibtidâsından itibâren yüz gurûşun zammıyla mikdâr-ı şehrisinin iki yüz gurûşa iblâğı...” ifadesi de medrese müderrisinin senelik aldığı yüz kuruşa ilaveten yüz kuruş daha eklenerek iki yüz kuruş aylık aldığı bilgisini vermektedir.¹⁸²

1286 (1869) tarihli Çankırı Salnamesi’nde Müftüzade Medresesi’nin Osman

¹⁸² Bkz.Belge için Ek:20

Efendi isminde bir müderrisinin olduğu ve bu müderrisin on dokuz talebesinin bulunduğu edinilen bilgiler arasında yer almaktadır.¹⁸³ Bu kayıtların dışında medreseyle ilgili diğer bilgilere ulaşılamamıştır.

3.20 Nasırıyye Medresesi

Çankırı'nın Merkezinde bulunduğu düşünülen medrese ile ilgili bilgiler kayıtlarda yeteri kadar bulunamamaktadır. Medreseye ilişkin kayıt Sayın Kankal'ın ifadesiyle “*Vakıf kaydında medrese vakfı diye değil de Nasırıyye Medresesi'nde müderris olan Mevlana Nurettin Vakfı die kayıtlıdır. Kayda göre mezkûr müderris emlakını ve kitaplarını ebnasına eğer onlarda inkızara uğrarsa müderrise ve medresede sakin olan talebeye vakfetmiştir.*”¹⁸⁴

3.21 Niyaziye Medresesi

Çankırı'nın Yapraklı İlçesinde bulunan Niyaziye Medresesi ile ilgili olarak yeterli bilgi bulunamamaktadır. Ancak Yapraklıda bilinen iki önemli müderristen birisi olan Hacı Hafız Hasan Efendi'nin bu medresede görev yaptığı ihtimal dahilindedir. Medrese'nin 2010 yılında Kuran Kursu yapımı için yıkıldığı ve iki katlı bir medrese olduğu edinilen bilgiler arasında yer almaktadır.¹⁸⁵

3.22 Nusret Paşa Medresesi

Çankırı merkez de yer alan Nusret Paşa Medresesinin varlığı ile ilgili bilgiye V.G.M. A 204 numaralı defterin,86. Sayfasında 1312 tarihi 699 sıra kayıt numarasıyla kayda alınan şahıs kaydında rastlamak mümkündür. Bu kayıta “Evkâf-ı Hümâyûn'dan

¹⁸³ Türkoğlu, A.g.e s:13

¹⁸⁴ Kankal, A.g.e s:221

¹⁸⁵ Bkz.A.Ali BAYHAN vd.,Tarih ve Kültürel Değerleri ile Yapraklı,Yapraklı Belediyesi Yayınları,2009,s:48

hazînesinden mazbûta evkâfdan Kengiri’de vâkî Nusret Paşa Medresesi Vakfı” ibaresi medresenin Çankırı’da bulunduğunu göstermektedir. Yine aynı belge de medresenin müderrisinin Seyit Osman bin Necip olduğu ve altı bin kuruş maaş aldığı belgeden edinilen bilgiler arasındadır. Diğer taraftan belge de yer alan “Mûmâ-ileyhin vukû-ı vefâtıyla mahlûlünden kebîr oğlu Ahmed Hilmi Efendi bâ-işâret ve irâde-i âliye tevcih. Fî 13 Şaban 313” ifadesinden anlaşılacağı üzere vefatının vuku bulmasıyla büyük oğlu Ahmet Hilmi Efendi’nin vazifeyi üstlendiği görülmektedir.¹⁸⁶

Nusret Paşa Medresesi’nin Çankırı merkezde Nusret Paşa tarafından inşa edildiği bilinmektedir. Nusret Paşa’nın bu medreseye, mülkü olan Yenice, Alpsarı Köyü, Saltuk Mezrası, 7 adet zemin, bağ, bahçe ve Çankırı merkezde yer alan yedi bab dükkânını da vakfettiği edinilen bilgiler arasındadır.¹⁸⁷

Medresede Seyit Osman Necip’ten önce dört yıl süreyle Ahmet Refî Efendi’nin bulunduğu Ahmet Refî Efendi’den önce Es-Seyit Hüseyin Raşit Efendi’nin medresede müderrislik görevinde bulunduğu da edinilen bilgiler arasında yer almaktadır.¹⁸⁸

3.23 Rüstem Çelebi Medresesi

Çankırı merkezde yer alan Rüstem Çelebi Medresesi’ne ait bilgilere V.G.M. A 203 numaralı defterin, 116 sayfasında farklı tarihlerde 916 ve 917 sıra kayıt numarasıyla kayda alınan şahıs kayıtlarında ulaşmak mümkündür. Bu belgelerde geçen “Nezaret-i Evkâf’a Hümâyûn-ı Evkâf’dan Kengiri’de Rüstem Çelebi ibn-i Kasım Bey Medresesi Vakfı” ibarede medresenin Çankırı’da olduğu görülmektedir. Medresenin 1268 (1852) yılında İbrahim Edhem Efendi isminde bir müderrisi bulunmaktadır.1298(1881) yılına ait kayıta “Tarafından emmisi Mustafa Kamil Efendi bi’l-beyân rdâ-i hidmet itmek üzere mûmâ-ileyh ile Sağîr Mehmed Efendi” ifadesiyle tarihen bir ay sonrasına tekabül eden kayıta Sağîr Mehmet Efendi’nin medreseye müderris olarak atandığı görülmektedir.1331 (1913) yılına ait 917 sıra numaralı kayıta ise “Mûmâ-ileyhin bilâ-

¹⁸⁶ Bkz. Belgeler için Ek:16

¹⁸⁷ Kankal, A.g.e, s:22

¹⁸⁸ Elibol, A.g.e, s:132

veled vefatıyla mahlûlünden Hâfız Mehmed Fahreddin Efendi bin Mehmed'e bâ-işâret ve irâde-i âliye tevcih olunmuşdur” ibaresi müderrislik vazifesinin Hafız Mehmet Efendi bin Mehmet'e verildiğini göstermektedir.¹⁸⁹

1298 yılında “Mûmâ-ileyh sülbî sagîroğlu Mehmed Raif’i terk iderek fevt olmağla mahlûlünden tarafından umûr-ı vakfı Kâ'im-makâmlık vechle Mustafa Kamil Efendi idâre itmek üzere sagîr-i mezbûra tevcihi...” ibaresinden de vakıf sorumluluğunu yürütme görevinin Mustafa Kamil Efendiye geçtiği, 917 sıra kayıt numarasıyla kayda alınan belgede geçen 1328 (1910) yılına ait kayıta “ Mûmâ-ileyhümâdan Mustafa Kamil Efendi'nin halîfe mahdûmu Osman Efendi'yi terk iderek vefatıyla mahlûlünden ve sagîr-i mezbûr Mehmed Raif Efendi'nin kesb-i ehliyet idememesine binâ'en ref'inden ve müteveffâ Mustafa Kamil Efendi'nin mahdûmu mûmâ-ileyh, Osman Efendi ile mezbûr Mehmed Raif'in karındâşları Mustafa ve Şevki Efendilerin de adem-i iktidârlarından Mezbûr Mehmed Raif'in diğerkarındâşı Ahmed Hamdi Efendi bin İbrahim Edhem müstekilen bâ-işâretü irâde-i aliye tevcih olunmuşdur. Mezbûr vazîfenin derciyle berâtı ihdâr ve itâ kılınmıştır.” ifadesiyle Mustafa Kamil Efendi'nin vefatıyla yerine halife olarak bıraktığı Osman Efendi, Mehmet Rifat ve Mehmet Rifat'ın Kardeşleri Mustafa ve Şevki'nin yeterlilikleri olmaması sebebiyle vakıf vazifesinin Mehmet Raif'in diğerkardeşi, İbrahim Ethem oğlu Ahmet Hamdi Efendi'ye geçtiği görülmektedir.¹⁹⁰

917 sıra kayıt numaralı şahıs kaydının “Mûlahazat” kısmında yer alan “Vakfın aşâr bedeli nâsbıyla sülüsüne hesâbıyla senevî üç bin sekiz yüz bir gurûşdan ibâret görülen şehri yüz elli gurûşdan senevî bin sekiz yüz gurûş müderrislik vazîfesine tahsîs ve mütebâkîsinin tevfiği vakf-ı mezkûrun zabtı hakkında virilen ilm u haberi mündericdir” ibarede Rüstem Çelebi Medrese'si vakfının senelik üç bin sekiz yüz bir kuruş gelirinin olduğu ve bu gelirin aylık yüz elli kuruş ve senevî bin sekiz yüz kuruşunun müderrise verildiği görülmektedir.

¹⁸⁹ Bkz. Belge için Ek:17

¹⁹⁰ Bkz. Belgeler için Ek:17

3.24 Saatli Medrese

Bu medresenin varlığına Çankırı Salnamesinde yer alan bilgide rastlanılmaktadır.1286 (1869)yılına ait salnamede Saatli Medresesi'nin Hürrem Efendi isminde bir müderrisi olduğu ve bu müderrisin altı talebesinin bulunduğu bilinmektedir.¹⁹¹

3.25 Sabriyye Medresesi

Bu medresenin varlığına Çankırı Salnamesinde yer alan Kengiri Sancağı Vilayet Dâhilinde Bulunan Medreseler kısmında rastlanılmaktadır.1286 (1869) yılına ait salnamede Sabriyye Medresesi'nin Memiş Efendi isminde bir müderrisi olduğu ve bu müderrisin yirmi bir talebesinin bulunduğu bilinmektedir.¹⁹²

3.26 Şahin Mehmet Ağa Medresesi

V.G.M. A. 230 numaralı defterin 346.sayfasında yer alan,1278 (1862) yılına kayıtlı 2760 sıra kayıt numaralı şahıs kaydında yer alan “Nezâret-i Evkâf-ı Hümâyûn'a mülhak evkâfdan Kengiri mahallâtından Halılağa Mahallesi'nde vâki' Şahin Mehmed Ağa Medresesi Vakfı” ibaresinden Şahin Mehmet Ağa Medresesi'nin Çankırı'nın merkezinde eski ismiyle Halil Ağa Mahallesi'nde bulunduğu görülmektedir. Günümüzde medresenin Mirahor Camii yanın da var olduğu düşünülmektedir. Yine bu kayıтта medresenin Mustafa Efendi ibn-i İsmail isminde bir müderrisinin olduğu da edinilen bilgiler arasında yer almaktadır.¹⁹³

¹⁹¹ Türkoğlu, A.g.e s:13

¹⁹² A.g.e, s:13

¹⁹³ Bkz. Belge için Ek:18

3.27 Şakir Efendi Medresesi

Bu medresenin varlığına Çankırı Salnamesinde yer alan bilgide rastlanılmaktadır. 1286 (1869) yılına ait salnamede Şakkir Efendi Medresesinin Raşit Efendi isminde bir müderrisi olduğu ve bu müderrisin on dört talebesinin bulunduğu bilinmektedir.¹⁹⁴

3.28 Şetrevan Medresesi

Bu medresenin varlığına Çankırı Salnamesinde yer alan bilgide rastlanılmaktadır. 1286 (1869) yılına ait salnamede Şetrevan Medresesi'nin Esat Efendi isminde bir müderrisi olduğu ve bu müderrisin on iki talebesinin bulunduğu bilinmektedir.¹⁹⁵

3.29 Şeyhoğlu Medresesi

Çevirisini İbrahim Akyol'un yaptığı Şeyhoğlu Cami içerisinde bulunan kitabelerden anlaşıldığı üzere bu camii yanında bir medresenin bulunduğu görülmektedir. 1267 (1851) yılına ait şuan Çankırı Doktor Rıfkı Urgan Araştırma Merkezi'nde yer alan kitabede, Namık isminde bir şairin bu bilgileri aktardığı görülmektedir.

“Namık’a tarih-i itmamın didim bülbül gibi
Cami’e gel Hacı Şıhzade oldu camii”

Diğer taraftan kitabenin başında yer alan ilk beyitlerde burada medresenin bulunduğu görülmektedir.

“Medrese camii mükerrer hücreler bünyad idüp
Kıldı hayratıyla şadan ruh-ı paki şari’i”

¹⁹⁴ Türkoğlu, A.g.e s:13

¹⁹⁵ A.g.e s:13

Resim 16: Çankırı Şeyhoğlu Camii

3.30 Şeyh Cemalettin Medresesi (Taş Medrese)

Çankırı’da bulunan en eski medreselerden birisi olan Şey Cemalettin diğer adı ile Taş Medrese ile ilgili bilgilere V.G.M. A 204 numaralı defterin 8. Sayfasında yer alan, 1292 (1875) senesi 39 sıra kayıt numarasıyla kayda alınan şahıs kaydında,¹⁹⁶ Osmanlı Arşivleri – EV. MKT - 00606.00109 numarasıyla kayda alınan muhasebe kayıtlarında rastlamak mümkündür.¹⁹⁷ Şahıs kaydında yer alan “Nezaret-i Evkâf-ı Hümâyûna mülhak Evkâf’dan Kengiri’de vâkî Cemaleddin Medresesi Vakfı” ifade de medresenin Çankırı’da bulunduğu görülmektedir. Yine aynı kayıta 1292 (1875) senesinde medrese müderrisinin Hâfız Abdulkadir isimin de bir müderris olduğu ulaştığımız diğer bilgiler arasındadır.

1286 (1869) tarihli Çankırı Salnamesi’nde Taş Medrese’nin Esat Efendi ve Mehmet Efendi isminde iki müderrisinin olduğu ve bu müderrisin dokuz talebesinin bulunduğu bilinmektedir.¹⁹⁸

¹⁹⁶ Bkz Belgeler için Ek:19/1

¹⁹⁷ Bkz. Belge için Ek:19/2

¹⁹⁸ Türkoğlu, A.g.e, s:13

1288 (1871) tarihinde “Kastamonu Vilâyet-i Celîlesiyle Kengiri Evkâf Müdürlüğü’ne” başlığı altında kayda alınan muhasebe kaydında, “Abdulkadir Efendi tarafından virilen Arzuhâlin hülâsa-i me’alinde Kengiri Sancağı’nda vâkî Şeyh Cemâleddin hayrâtından bulunan Taş Medrese’nin müderrislik cihetinin mutasarrıfı pederi Belcî Hocasâde Esad Efendi’nin mukaddemce vukû’ vefâtına...” ibaresinde 1288 yılında medresenin müderrisinin Belcî Hocasade Esad Efendi olduğu anlaşılmaktadır. Belcî Hocasade Esad Efendi’nin vafatı üzerine Abdulkadir Efendi tarafından Çankırı Vakıflar Genel Müdürlüğüne bir dilekçe yazıldığını görülmektedir.

1204/115 Kayıt numarasıyla kayda alınan 1289 (1872) tarihli muhasebe kaydındaki dilekçeye cevaben gelen belgede “Evkâf-ı Hümâyûn Müsteşârlığı’na” başlığıyla yer alan “Kengiri’de Şeyh Cemaleddin hayrâtından bulunan Taş Medresesi müderrisliği cihetinin bederi mahlûlünden olarak uhdesine tevcihi Abdulkadir Efendi tarafından istidâ olunmuş idüğünden bâdehu iktizâsına bakılmak üzere medrese-i mezkûrnin mamûriyetiyle derûnunda tadrîs olunub olunmadığının vakf-ı mezbûr muhâsbesi görülerek mürettebatı alınub alınmadığı” ifadesinde Taş Medrese müderrisinin müderrislik görevinin üzerinden alındığı (Belcî Hocasade’nin vefatı) ve Abdulkadir Efendi’nin bu görevi üstlenmek istediğine ilişkin dilekçeye binaen medrese de derslerin yapılıp yapılmadığı, vakıf kayıtlarının tutulup tutulmadığına ilişkin bir araştırmanın yapıldığına şahit olunmaktadır.¹⁹⁹ Yukarıda ki bilgiler değerlendirildiğinde 1288 yılında müderrislik vazifesini devralan ve 1292 (1875) şahıs kaydında da yer alan Abdulkadir Efendi’nin en az dört sene bu medresede müderrislik yaptığı görülmektedir.

Taş Medrese’ye Ağcaköy, Kavra, Ayacık ve Hoca Hasan köylerinin yanı sıra, zemin, değirmen ve şehirde bulunan 8 bâb dükkân vakfedildiği edinilen bilgiler arasındadır.

Günümüzde Taş Mescit, Taş Medrese, Cemalettin Ferruh Hayratı ve Türbesi, Darüşşifa, Mevlevihane vb. birçok isimle anılan yapının tarihi araştırılacak olursa edinilen bilgiler bu yapının Anadolu Selçuklu Devleti zamanında, Alaaddin

¹⁹⁹ Bkz Belgeler için Ek:19/3

Keykubad'ın atabeyi Cemaleddin Ferruh tarafından 1235 yılında, Şifahane olarak yapıldığını göstermektedir. Bu yapının 987 yılında faaliyet gösterdiğini ve yapının hemen yanında yer alan iki katlı binanın darülhadis olarak kullanılan bölümün medrese olduğu bilinmektedir. Darülhadis'in Mevlevihane olduğu düşüncelerine Sayın Kankal şu ifadelerle karşı çıkmaktadır: *“Bu dârülhadisin bir ara mevlevîhane diye ittihaz olunduğu da söylenmektedir. Ancak dârülhadis diye bahsedilen yer, eğer medrese olarak kul lanılan yer ise mevlevîhane diye zikredilen yer olamaz. Çünkü bu durumda medresenin varlığını göz önüne almamak gerekir. Mevlevîhane diye zikredilen yer, yine medresenin yanında dârüşşifa olarak yapılmış binanın bir bölümü olmalıdır.”* Bu ifadelerin dışında Kankal Mevlevihane'nin ana yapıya Candaroğlu Kasım Bey tarafından eklenme ihtimalinin kuvvetle muteber olduğunu belirterek burasının bir külliye olarak kullanıldığını savunmaktadır. Mevlevihane, Darüşşifa ve Medrese yapıları, dolayısıyla bu yapıların işlevleri düşünüldüğünde her birerlerinin aynı mekan içerisinde yer alması oldukça zor bir ihtimaldir.²⁰⁰

Resim 17: Çankırı Taş Medrese

²⁰⁰ Kankal,A.g.e s:222-223

3.31 Toprak Medrese

Bu medresenin varlığına Çankırı Salnamesinde yer alan bilgide rastlanılmaktadır.1286 (1869) yılına ait salnamede Toprak Medresesi'nin Edhem Efendi isminde bir müderrisi olduğu ve bu müderrisin on iki talebesinin bulunduğu bilinmektedir.²⁰¹ Bu medresnin Çankırı merkezinde bulunan Karatekin İlk Öğretim Okulu yanında var olduğu bilinmektedir.

²⁰¹ Türkoğlu,A.g.e, s:13

BÖLÜM IV

4. ÇANKIRI MEDRESELERİNDE GÖREV YAPAN MÜDERRİSLER

Çalışmanın bu bölümünde, ikinci bölümünde yer alan ve Çankırı’da tespit edilebilen medreselerde görev yapan müderrisler incelenmeye çalışılmıştır. Osmanlı Dönemi Çankırı medreselerinde görev yapan müderrisler, bu müderrislerin hayatları, görev süreleri, hangi medresede görevli oldukları, maaşları vs. konular hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Şuan isimlerinin ve mezarlarının dahi bilinmediği ancak tarihimizde birçok kişinin eğitiminden sorumlu olan ve talebe yetiştirerek birçok alanda halkın yetiştirilmesini ve eğitilmesini amaç edinmiş birçok müderris bulunmaktadır. Bu müderrislerin çoğunun isimlerine arşiv belgelerinde rastlanmaktadır. İsimleri sadece belgelerde tespit edilebilen bu müderrislerin gerek Çankırı’nın gerekse genel eğitim ve kültür hayatımıza önemli katkılar sağladığı inkâr edilemez bir gerçektir.

Müderrisler hakkında edinilen bilgiler kolaylık açısından tablolar oluşturularak sunulmuş ve mezarı tespit edilen müderrislerin kabirlerinin günümüzdeki hâli resimlerle gösterilmiştir.

4.1 Ahmet Hamdi Efendi Bin İbrahim Edhem

Tablo 9: Ahmet Hamdi Efendi’ye genel bilgiler

Ders Verdiği Medrese	Rüstem Çelebi İbn-i Kasım Bey Medresesi
Belge Kayıt Senesi	14 Cemâziye'l-Evvel 328 24.5.1910
Müderrisin Aldığı Ücret	Şehri yüz elli Kurûş
Müderrisin Rütbesi	Müderrisi Kiram
Belge Kayıt Türü	Şahsiyet Kaydı
Orijinal Kayıt Metni	“...Mezbûr Mehmed Raif’in diğer karındâşı Ahmed Hamdi Efendi bin İbrahim Edhem müstekîlen bâ-i-îşâretü îrâde-i âliye tevcîh olunmuşdur...”

Çankırı bölgesinin eğitim kadrosu içerisinde yer alan birçok müderris bulunmaktadır. Bunlardan birisi olan Ahmet Hamdi Efendi'nin varlığına V.G.M. A 203 numaralı defterin 116 sayfasında yer alan 919 sıra kayıt numarasıyla kayda alınan şahıs kaydında rastlamak mümkündür.

Doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak bilinmemekle birlikte yine aynı kayıta 1331 yılına ait yer alan bilgide “Mûmâ-ileyhin bilâ-veled vefatıyla mahlûlünden Hâfız Mehmed Fahreddin Efendi bin Mehmed'e bâ-işâret ve irâde-i aliye tevcih olunmuşdur” ifadesi bize Ahmet Hamdi Efendi'nin 1331 (1913) yılında vefatı üzerine yerine Hafız Mehmet Fahrettin Efendi'nin müderris olduğunu göstermektedir. Bu kayda göre Ahmet Hamdi Efendi, Rüstem Çelebi Medresesinde üç sene müderrislik yapmıştır.²⁰²

4.2 Ahmed Hilmi Efendi

Nusret Paşa Medresesi müderrisi Ahmed Hilmi Efendi ile ilgili bilgiye V.G.M. A 20 numaralı defterin, 86. Sayfasında 1312 tarihi 699 sıra kayıt numarasıyla kayda alınan şahıs kaydında rastlamak mümkündür. Bu belgede, 1238 senesinde medresenin müderrisinin Ahmed Hilmi olduğu görülmektedir.²⁰³

Tablo 10: Ahmet Hilmi Efendi'ye ait genel bilgiler

Ders Verdiği Medrese	Nusret Paşa Medresesi
Belge Kayıt Senesi	13 Şaban 313(1896)
Müderrisin Aldığı Ücret	Senevi 6000 gurüş
Müderrisin Rütbesi	Müderrisi Kiram
Belge Kayıt Türü	Şahsiyet Kaydı
Orijinal Kayıt Metni	<u>Nev-i Cihat:</u> Müderrislik “Mûmâ-ileyhin vukû'-ı vefâtıyla mahlûlünden kebîr oğlu Ahmed Hilmi Efendi bâ-işâret ve irâde-i aliye tevcihi.”

Yukarıda bilgileri verilen Nusret Paşa Medresesi müderrisi Ahmed Hilmi Efendi'nin verilen tarihte bu medresede müderrislik yaptığı bilinmekle beraber müderrisin aynı kayıta yer alan “Mûmâ-ileyhin vukû'-ı vefâtıyla mahlûlünden kebîr oğlu Ahmed Hilmi Efendi bâ-işâret ve irâde-i aliye tevcihi” ifadesi, bu müderrisin 1313

²⁰² Bkz Belge için Ek:17

²⁰³ Bkz. Belgeler için Ek:16

(1896) yılında vefat eden (Büyük ihtimal Osman Efendi) müderrisin yerine atandığını göstermektedir. Diğer taraftan Ahmed Hilmi Efendi'nin ne zaman, nerede doğduğu ve vefat ettiği hakkında bilgi bulunmamaktadır.

4.3 Ali Efendi Bin Abdurrahman Bin Namıyla Sağır Osman Efendi

Bu müderris ile ilgili bilgilere V.G.M. A 204 numaralı defterin 340.sayfasında yer alan 3383 sıra kayıt numarasıyla kayda alınan şahıs kaydında ve Osmanlı Arşivleri EV. MH-00459.00032, EV. d-18252 numaralarıyla kayda alınan muhasebe kayıtlarında rastlamak mümkündür.²⁰⁴

Tablo 11: Ali Efendi Bin Abdullah Bin Namıyla Sağır Osman Efendi'ye ait genel bilgiler

Ders Verdiği Medrese	Mehmet Sait Medresesi
Belge Kayıt Senesi	<u>Şahıs Kaydı:</u> Rumi-5 Mayıs1296 (17 Mayıs 1880) <u>Muhasebe Kaydı:</u> 18 Zi'l-ka'de 1284(12 Mart 1868)
Müderrisin Aldığı Ücret	Senelik:300 Kuruş
Müderrisin Rütbesi	Müderrisi Kiram
Belge Kayıt Türü	Şahsiyet Kaydı, Muhasebe Kaydı
Orijinal Kayıt Metni	<u>Nev-i Cihat:</u> Müderrislik <u>Esâmî-i Mutasarrıfât:</u> Ali Efendi bin Abdurrahman Bin namıyla Sağır Osman Efendi

Yukarıda kaynağı verilen muhasebe kaydında yer alan "... 1289 târîhinde evlâd-ı zükûr vâkıfdan Seyyid Hasan Efendi'ye ce diğer nısf hissesi tarafından Seyyid Mustafa Nuri Efendi... edâ-yı hidmet itmek üzere 18 Zi'l-ka'de 1284 (1868) târîhinde Sağır Seyyid Osman Efendi'ye tevcîh kılındığını..." ifadesinde vakıf sorumluları tarafından müderrislik vazifesinin 1284 (1868) yılında Osman Efendi'ye verildiği görülmektedir. Yine Rumi 1296 (1880) yılına ait şahıs kaydında Osman Efendi'nin ismi geçmekte olup bu müderrisin en az on iki sene bu medresede müderrislik yaptığı görülmektedir. Diğer taraftan müderrisin doğumu ve ölümü hakkında bilgi bulunamamaktadır.

²⁰⁴ Bkn Belgeler için Ek:14

4.4 Belcî Hocaîde Esad Efendi

Bu müderris ile ilgili bilgiye Osmanlı Arşivleri – EV. MKT - 00606.00139 numarasıyla kayda alınan muhasebe kayıtlarında rastlamak mümkündür.²⁰⁵

Tablo 12: Belcî Hocaîde Esad Efendi'ye ait genel bilgiler

Ders Verdiği Medrese	Cemalettin Ferruh Medresesi (Taş Medrese)
Belge Kayıt Senesi	<u>Muhasebe Kaydı:</u> 1288
Müderrisin Aldığı Ücret	Belirtilmemiştir
Müderrisin Rütbesi	Müderrisi Kiram
Belge Kayıt Türü	Muhasebe Kaydı
Orijinal Kayıt Metni	...Kengiri Sancağı'nda vâkî Şeyh Cemâleddin hayrâtından bulunan Taş Medrese'nin müderrislik cihetinin mutasarrıfı pederi Belcî Hocaîde Esad Efendi'nin mukaddemce vukû'vefâtına...

Esad Efendi'nin 1286 yılına ait salnamede dokuz talebesinin olduğu bilgisine ulaşılmaktadır.²⁰⁶ Bu müderrisin doğum tarihi ve kaç sene bu medresede müderrislik yaptığı bilinmemekle birlikte muhasebe kaydından anlaşılacağı üzere 1288 yılında vefat ettiği görülmektedir.

4.5 Dersiam Ebû Bekir Efendi

Ebu Bekir Efendi ile ilgili bilgi yok denecek kadar azdır. Bu müderrisin varlığına V.G.M. A,630/2 numaralı defterin 1225. sayfasında 727. sırasında “Çankırı'da Kirmanzade Saadetlü El-Hâc Mehmed Ağa Vakfı'na ait 12 Şaban 1231 tarihli vakfiye” başlığıyla kaydedilen vakfiye'nin “Şuhudül Hal” kısmında “Ders-i âmmdan Ebû Bekir Efendi” ifadesiyle yer alan bilgiden ulaşılmaktadır. Diğer taraftan Ebu Bekir Efendi'nin hangi medresede kaç sene görev aldığı, ne zaman doğup ne zaman vefat ettiğine dair bir bilgi bulunmamaktadır.²⁰⁷

Ebu Bekir Efendi Çankırı'da bulunan iki Dersiam'dan bir tanesidir. Dersiam olunması için, okunması gereken meşhur ilimlerde ihtisas yapıp medrese ıstılahınca bu

²⁰⁵ Bkz Belge için Ek:19/3

²⁰⁶ Türkoğlu, A.g.e, s:13

²⁰⁷ Bkz. Belge için Ek:11

ilimlere mücaz olmak ve sonrasında imtihana girerek yeterliliğin ispat edilmesi gerekmektedir. Ayrıca İkinci Abdülhamit zamanının da mezun olan hocaların Dersiam olmaları için senede bir defa toplanan heyete başvurarak imtihana girmeleri gerekiyordu. Senelik Dersiam kadrosu on beş kişi olup, bu Dersiamlık için yeterliliğini alan bu on beş kişiye dört sene sonunda ruusla beraber iki yüz kuruş maaş bağlanır ve sonrasında bu rakam arttırılırdı. Dersiam'lar bu dört sene zarfında ücretsiz ders vermekteydi. Ancak İkinci Abdülhamit zamanında Hazine-i Hassadan dörder lira maaş tahsis etmek usul haline gelmişti.²⁰⁸

4.6 Dersiam Mahmut Efendi

Çankırı'da ki diğer bir Dersiam olan Mahmut Efendi hakkında yeteri kadar bilgi olmamakla birlikte bu müderrisin varlığına, V.G.M. A 580.2 numaralı defterin 380. sayfasında yer alan 378 sıra kayıt numaralı vakfiyede rastlanmaktadır.²⁰⁹

Tablo 13: Dersiam Muahmut Efendi'ye ait genel bilgiler

Ders Verdiği Medrese	Mehmet Sait Medresesi
Belge Kayıt Senesi	Belirtilmemiş
Müderrisin Aldığı Ücret	Senelik:300 Kuruş Nakit Akçe Medîne-i mezbûre kîlesiyle, keyl sâfî hınta ve beş keyl şaîr ve hınta ile mahlût virile
Müderrisin Rütbesi	Dersiam
Belge Kayıt Türü	Vakfiye
Orijinal Kayıt Metni	...iki hücreinde dahî müderris buluna ikâmet ide ve evvelen Ders-i âmm mekremetlü Mahmud Efendi ola..

Yukarıda yer alan tablodaki ifadede vakfa mallarını vakfeden aynı zamanda medresenin banisi olan El-Hac Hâfız Mehmed Said Efendi ve birâderi El-Hac Ahmed Rıfat Efendi'lerin medresede Dersiam Mekremetlü Mahmut Efendi'nin müderris olarak görev yapacağını belirtmişlerdir. Diğer taraftan bu müderris doğum ve ölüm tarihleri hakkında bilgi bulunmamaktadır.

²⁰⁸ Pakalın, A.g.e, s:427

²⁰⁹ Bkz. Belge için Ek:14

4.7 Edhem Efendi

Toprak Medrese müderrislerinden olan Edhem Efendi'nin varlığına 1286 (1868) yılına ait salnamede rastlanmaktadır. Edhem Efendi'nin on iki talebesinin olduğu bilinmekle beraber hayatı ile ilgili olarak bilgi bulunmamaktadır.²¹⁰

4.8 El-Hac Ali Efendi

Bu müderrisin varlığı ile ilgili bilgiye V.G.M. A 580.2 numaralı defterin 380. sayfasında yer alan 378 sıra kayıt numaralı vakfiye'nin Şuhudül Hal kısmında rastlanılmaktadır.²¹¹ El-Hac Ali Efendi'nin hangi medresede müderris olduğu doğum ve ölüm tarihlerinin ne zaman olduğuna dair bil bilgi bulunmamaktadır.

4.9 El-Hac Ali Efendi ibn-i El-Hac Hüseyin

Hüseyin oğlu Hacı Ali Efendi ile ilgili bilgilere V.G.M. A 203 numaralı defterin, 340.sayfasında yer alan 2707 sıra kayıt numarasıyla kayda alınan şahsiyet kaydında rastlamak mümkündür.²¹²

Tablo 14: El Hac Ali İbn-i El Hac Hüseyin Efendi'ye ait genel bilgiler

Ders Verdiği Medrese	Mehmet Sait Medresesi
Belge Kayıt Senesi	28 Ramazan 1289
Müderrisin Aldığı Ücret	Senelik:300 Kuruş Nakit Akçe
Müderrisin Rütbesi	Müderrisi Kiram
Belge Kayıt Türü	Şahıs Kaydı
Orijinal Kayıt Metni	<u>Nev-i Cihat:</u> Müderrislik <u>Esâmî-i Mutasarrıfât:</u> El-Hac Ali Efendi ibn-i El Hac Hüseyin

El-Hac Ali Efendi'nin 1289 (1872) yılında bu medresede müderris olduğu

²¹⁰ Türkoğlu, A.g.e, s:13

²¹¹ Bkz. Belge için Ek:14

²¹² Belge ve Bilgi için Bkz. Mehmet Sait Medresesi Ek:14

anlaşılmaktadır. Yukarıda kaynağı verilen şahıs kaydında ise 1306 (1888) yılına ait olan bilgide yer alan “Mûmâ-ileyhin vukû’ı vefâtına mebnî mahlûlünden ve sulbî kebîr mahdûmu Mehmed Said’in ümmî ve câhil olduğuna mebni adm-i ehliyetinden Hâfız Ahmed Efendi ibn-i Hasan’a bâ-irâde-i aliye-i tevcihi..” ibarede El-Hac Ali Efendi’nin 1306 yılında fevat etmesi kuvvetle muhtemel olup yerine geçen müderrisin Hafız Ahmet Efendi olduğu ulaşılan bilgiler arasında yer almaktadır.

1286 yılına ait salnamede rastlanmaktadır. Hacı Ali Efendi’nin beş talebesinin olduğu bilinmekle beraber,²¹³ nerede ve ne zaman doğduğu konusunda bilgi kaynaklarda mevcut değildir. Ancak on dört sene bu medresede müderrislik yaptığı görülmektedir.

4.10 El-Hac Mehmet Efendi

El-Hac Mehmet Efendi’nin varlığı ile ilgili bilgiye V.G.M. A 591-5 numaralı defterin 87. sahife 88. sırasında “Çankırı’da Çivitçi El-hac Mehmet vakfına ait 10/Muharrem/1167 tarihli vakfiye” başlığıyla kaydedilmiş olan vakfiyede ulaşmak mümkündür.²¹⁴

Tablo 15: El Hac Mehmet Efendi’ye ait genel bilgiler

Ders Verdiği Medrese	Çivitçioğlu Medresesi
Belge Kayıt Senesi	10 Muharrem 1167 7 Kasım 1753
Müderrisin Aldığı Ücret	Yevmi 40 Akçe
Müderrisin Rütbesi	Müderrisi Kiram
Belge Kayıt Türü	Vakfiye Kaydı
Orijinal Kayıt Metni	...yevmi kırk akçesi medine-i mezburede Sultan Süleyman aleyhir-rahmetu ve'l-gufran camii şerif kurbunda sekiz bap hücre ile bina ve ihya eylediğim medrese-i celilede müderris olan faziletlu saadetlu El-hac Mehmed Efendi hazretlerine verile...

El-Hac Mehmet Efendi’nin 1753 yılında bu medresede müderris olduğu görülmektedir. Ancak ne zaman nerede doğduğu ve fevat ettiği konusunda kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır.

²¹³ Türkoğlu, A.g.e, s:13

²¹⁴ Bkz Belge için Ek:3/1

4.11 Esad Efendi

Şetrevan Medresesi Müderrislerinden olan Esad Efendi'nin varlığına 1286 yılına ait salnamede rastlanmaktadır. Esad Efendi'nin on iki talebesinin olduğu bilinmekle beraber hayatı ile ilgili olarak kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır.²¹⁵

4.12 Es-Seyit Abdullah Şükrü İbni İsmail

Es-Seyit Abdullah Şükrü Efendi'nin varlığına dair bilgiye V.G.M. A,204 numaralı defterin, 258 sayfasında yer alan 1284 (1867) tarihli, 2036. sıra kayıt numaraları ile kayda alınan şahıs kaydından ulaşmak mümkündür.²¹⁶

Tablo 16: Es Seyit Abdullah Şükrü İbn-i İsmail Efendi'ye ait genel bilgiler

Ders Verdiği Medrese	Kirmanzade Medresesi
Belge Kayıt Senesi	17 Ramazan 287 21 Aralık 1870
Müderrisin Aldığı Ücret	Senevî 60 Kurûş
Müderrisin Rütbesi	Müderrisi Kiram
Belge Kayıt Türü	Şahıs Kaydı
Orijinal Kayıt Metni	<u>Nev-i Cihat:</u> Müderrislik <u>Esâmî-i Mutasarrıfât:</u> Es-Seyit Abdullah Şükrü İbni İsmail

Es-Seyit Abdullah Şükrü İbni İsmail Efendi'nin 1287 (1870) yılında ismi verilen Kirmanzade Medresesinde Seyit Mehmet Şakir Efendi ile beraber müderrislik yaptığı görülmektedir. Yukarıda kaynağı gösterilen şahıs kaydında 1330(1911) yılına ait bilgide yer alan “Mûmâ-ilehümânın vefâtlarıyla mahlûlerinden müteveffâ-yı mûmâ-ileyh es-Seyyid el-Hac Mehmed Şakir Efendi'nin oğlu Ömer Lütfü Efendi'ye bâ-işâret ve irâde-i âliye tevcih olunmuşdur.” ifadesinde bu iki müderrisin vefatıyla medreseye Mehmet Şakir Efendi'nin oğlu Ömer Lütfü Efendi'nin geçtiği anlaşılmaktadır. Sonuç olarak Kirmanzade Medresesi'nde müderris iken 1330 yılında vefat etme ihtimali yüksek olan Es-Seyit Abdullah Şükrü İbni İsmail Efendi'nin ne zaman ve nerede doğduğuna dair bir bilgi bulunmamaktadır.

²¹⁵ Türkoğlu, A.g.e, s:13

²¹⁶ Bilgi ve Belge için, Bkz: Kirmanzade Medresesi, Ek:11

4.13 Es-Seyit Ahmet Efendi

Es-Seyit Ahmet Efendi ile ilgili bilgiye V.G.M. A 591-5 numaralı defterin 87. sahife 88. sırasında “Çankırı'da Çivitçi El-hac Mehmet vakfına ait 10/Muharrem/1167 tarihli vakfiye” başlığıyla kaydedilmiş olan vakfiyede rastlamak mümkündür.²¹⁷

Tablo 17: Es Seyit Ahmet Efendi’ye ait genel bilgiler

Ders Verdiği Medrese	Çivitçioğlu Medresesi
Belge Kayıt Senesi	10 Muharrem 1167 7 Kasım 1753
Müdrerin Aldığı Ücret	Yevmi 40 Akçe
Müdrerin Rütbesi	Müdreri Kiram
Belge Kayıt Türü	Vakfiye Kaydı
Orijinal Kayıt Metni	... el-Hac Mehmed Efendi hazretleri dar-ı fenadan azmi bedesti bağ-ı cinan ve Firdevs-i âşiyân eyledikte hasılı ömrü giran mayeleri mahdumum âli payeleri faziletlu Es-Seyit El-hac Ahmed Efendi medrese-i mezkûreye vazife-i mersumesiyle müdreri ola...

Es-Seyit El-hac Ahmet Efendi’nin babasının vefatından sonra bu medresede görev yapacağı belirtilmiştir. Bu müdrerin ne zaman nerede doğduğu ve vefat ettiği konusunda bilgi bulunmamaktadır.²¹⁸

4.14 Es-Seyit Ahmet İbni Es-Seyit El-Hac Muhammed

Çankırı’da Ali Ağa Medresesi Müdrerlerinden olan Seyit Ahmet Efendi ‘nin 1254 yılında üç kardeşiyle birlikte müdrerlik yaptığı bilinmektedir. Ancak bu müdrerin ne zaman nerede doğduğu ve vefat ettiğine dair kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır.²¹⁹

4.15 Es-Seyit El-Hac Mehmet Şakir

Kirmanzade Medresesi Müdrerlerinden olan Seyit Hacı Mehmet Şakir

²¹⁷ Bkz Belge için Ek:3

²¹⁸ Bknz babası için El-Hac Mehmet Efendi

²¹⁹ Belge ve bilgi için Bkz. Ali Ağa Medresesi

Efendi'nin varlığına V.G.M. A 204 numaralı defterin, 258 sayfasında yer alan 1284 tarihli, 2036 sıra kayıt numarası ile kayda alınan şahıs kayıtlarında rastlanmaktadır.²²⁰

Tablo 18: Es Seyit El Hac Mehmet Şakir Efendi'ye ait genel bilgiler

Ders Verdiği Medrese	Kirmanzade Medresesi
Belge Kayıt Senesi	17 Ramazan 287 21 Aralık 1870
Müdrerin Aldığı Ücret	Senevî 60 Kurûş
Müdrerin Rütbesi	Müdreri Kiram
Belge Kayıt Türü	Şahıs Kaydı
Orijinal Kayıt Metni	<u>Nev-i Cihat:</u> Müdrerlik <u>Esâmî-i Mutasarrîfât:</u> Es-Seyit El-Hac Mehmet Şakir

Seyit Mehmet Şakir Efendi'nin 1287 (1870) yılında ismi verilen Kirmanzade Medresesinde Es-Seyit Abdullah Şükrü İbni İsmail Efendi ile beraber müdrerlik yaptığı görülmektedir. Yukarıda kaynağı gösterilen şahıs kaydında 1330 yılına ait bilgide yer alan “Mûmâ-ilehümânın vefâtlarıyla mahlûlerinden müteveffâ-yı mûmâ-ileyh es-Seyyid el-Hac Mehmed Şakir Efendi'nin oğlu Ömer Lütfü Efendi'ye bâ-işâret ve irâde-i âliye tevcih olunmuşdur.”ifadesinde bu iki müdrerin vefatıyla medreseye Mehmet Şakir Efendi'nin oğlu Ömer Lütfü Efendi'nin geçtiği anlaşılmaktadır. Sonuç olarak Kirmanzade Medresesi'nde müdrer iken 1330 (1911) yılında vefat etme ihtimali yüksek olan Mehmet Şakir Efendi'nin ne zaman ve nerede doğduğuna dair bir bilgi bulunmamaktadır.

4.16 Es-Seyit İbrahim Haram Efendi

1231(1815) yılında müdrerlik yaptığı bilinmektedir. Ancak endisi hakkında ne zaman, nerede doğduğu ve vefat ettiğine, hangi medrese de müdrerlik yaptığına dair bir bilgi elde edilemeyen Seyit İbrahim Haram Efendi'nin varlığına ait bilgiye, V.G.M. A 630/2 Nolu Defterin 1225. sayfa 727. sırada kayıtlı Çankırı'da "Kirman-zâde Sa'âdetlü el-Hâc Mehmed Ağa Vakfı"na ait 1231 tarihli vakfiyenin “Şuhudül Hal” kısmında rastlanılmaktadır.²²¹

²²⁰ Bilgi ve Belge için, Bkz: Kirmanzade Medresesi,Ek:11

²²¹ Bkz.Belge için Ek:11

4.17 Es-Seyit Muhammed İbni Es-Seyit El-Hac Muhammed

Çankırı’da Ali Ağa Medresesi Müderrislerinden olan Seyit Muhammed Efendi’nin 1254 (1838) yılında üç kardeşiyle birlikte müderrislik yaptığı bilinmektedir. Ancak bu müderrisin ne zaman nerede doğduğu ve vefat ettiğine dair kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır.²²²

4.18 Es-Seyit Mustafa İbni Es-Seyit El-Hac Muhammed

Çankırı’da Ali Ağa Medresesi Müderrislerinden olan Seyit Muhammed Efendi’nin 1254 (1838) yılında üç kardeşiyle birlikte müderrislik yaptığı bilinmektedir. Ancak bu müderrisin ne zaman nerede doğduğu ve vefat ettiğine dair kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır.²²³

4.19 Es-Seyit Ömer Lütfü Efendi İbni Es-Seyit El-Hac Mehmet Şakir

Kirmanzade Medresesi Müderrislerinden olan Seyit Ömer Lütfü Efendi’nin varlığına V.G.M. A 204 numaralı defterin, 258 sayfasında yer alan 1330tarihli, 2036 sıra kayıt numarası ile kayda alınan şahıs kayıtlarında rastlanmaktadır.

Tablo 19: Es seyit Ömer Lütfü Efendi’ye ait genel bilgiler

Ders Verdiği Medrese	Kirmanzade Medresesi
Belge Kayıt Senesi	28 Muharrem 1330 21 Aralık 1870
Müderrisin Aldığı Ücret	Senevî 60 Kurûş
Müderrisin Rütbesi	Müderrisi Kiram
Belge Kayıt Türü	Şahıs Kaydı
Orijinal Kayıt Metni	“Mûmâ-ilehümânın vefâtlarıyla mahlûlerinden müteveffâ-yı mûmâ-ileyh es-Seyyid el-Hac Mehmed Şakir Efendi’nin oğlu Ömer Lütfü Efendi’ye bâ-işâret ve irâde-i aliye tevcih olunmuşdur.”

Ömer Lütfü Efendi’nin kendisinden önce iki müderrisin vefatı üzerine (Es-Seyyid El-Hac Mehmed Şakir (Babası) ve Es-Seyyid Abdullah Şükrü İbni İsmail)

²²² Belge ve bilgi için Bkz. Ali Ağa Medresesi

²²³ Belge ve bilgi için Bkz. Ali Ağa Medresesi

1330(1911) yılında Kirmanzade Medresesi'ne müderris olduğu bilinmektedir. Ancak bu müderrisin ne zaman nerede doğduğu ve vefat ettiğine dair bir bilgi kaynaklarda bulunmamaktadır.²²⁴

4.20 Hacı Ali Efendi

Tablo 20: Hacı Ali Efendi'ye ait genel bilgiler

Ders Verdiği Medrese	Kirmanzade Medresesi
Belge Kayıt Senesi	1286
Müderrisin Aldığı Ücret	Senevî 60 Kurûş
Müderrisin Rütbesi	Müderrisi Kiram
Belge Kayıt Türü	Salname
Orijinal Kayıt Metni	<u>Esami-i Mevaki:</u> Kengırı <u>Esâmî-i Medaris:</u> Kirmanzade Medresesi <u>Müderrisler Esamisi:</u> Hacı Ali Efendi

Hacı Ali Efendi'nin 1286 (1869) salnamesinden edinilen bilgide on beş talebesinin olduğu görülmektedir. Ancak müderrisin hayatı ile ilgili kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır.²²⁵

4.21 Hacı Ali Efendi

Ali Ağa Medresesi müderrislerinden olan Hacı Ali Efendi'nin varlığına salnamelerde rastlamak mümkündür.1286 (1869) yılına ait salnamede hacı Ali Efendi'nin Ali Ağa Medresesi'nde otuz yedi talebesinin olduğu bilinmektedir. Ancak bu müderrisin hayatıyla ilgili kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır.²²⁶

4.22 Hacı Bostanzâde Es-Seyit Ahmed Efendi

1231 (1815) yılında müderrislik yaptığı bilinmektedir. Ancak kendisi hakkında

²²⁴ Bilgi ve Belge için, Bkz: Kirmanzade Medresesi, Ek:11

²²⁵ Türkoğlu, A.g.e, s:13

²²⁶ A.g.e, s:13

ne zaman, nerede doğduğu ve vefat ettiğine, hangi medrese de müderrislik yaptığına dair bir bilgi elde edilemeyen Hacı Bostanzâde Es-Seyit Ahmed Efendi'nin varlığına ait bilgiye, V.G.M. A 630/2 Nolu Defterin 1225. sayfa 727. sırada kayıtlı Çankırı'da "Kirman-zâde Sa'âdetlü el-Hâc Mehmed Ağa Vakfı"na ait 1231 tarihli vakfiyenin "Şuhudül Hal" kısmında rastlanılmaktadır.²²⁷

4.23 Hacı Hafız Hasan Efendi

Çankırı'nın Yapraklı ilçesinde bilinen üç tane medrese mevcuttur. Bu medreseler Eşrefiye (Mustafa Efendi), Fethiye ve Niyaziye Medreseleri'dir.²²⁸ Ancak 1286 yılına ait salnamesinde Sabriyye Medresesi ismi de yer almaktadır. Eşrefiye ve Fethiye Medreseleri'nin yerleri bilinmektedir. Diğer taraftan Eşrefiye Medresesi ile aynı mahallede, bu medresenin kuzey batısında yer alan ve 2010 yılında Kuran Kursu yapımı için yıkılan medrese binasında görev yaptığı mahalle eşrafınca söylenen Hacı Hafız Hasan (Sarıkaya) Efendi'nin 1287 (1870) yılında doğduğu ve 1387 (1970) yılında da vefat ettiği bilinmektedir. Hasan Efendi'nin görev yaptığı medresesinin Niyaziye Medresesi olma olasılığı yüksektir.

Diğer tarafta Osmanlı mezar mimarisinde özellikle erkeklere ait olan mezarlarda kişilerin hayatlarında yapmış oldukları mesleklerin sembolize edildiği mezar taşları kullanılmaktadır. Osmanlı'nın bu mezar mimarisinde müderris başlığı olarak da anılan bu mezar taşını Hacı Hafız Efendi'nin kabrinde görmek mümkündür.²²⁹

²²⁷ Bkz.Belge için Ek:11

²²⁸ Bayhan,A.g.e

²²⁹ Serap ÖZKAN, Geç Dönem Osmanlı Adana Mezar Taşları, Yüksek Lisans Tezi, S.Ü,Konya,2007,s:15

Resim 18: Hacı Hafız Efendi'nin Kabri (Yapraklı)

4.24 Hacı Hâfız Mehmed Tevfik Efendi

Hacı Hafız Mehmet Tevfik Efendi'nin müderrislik ciheti ile ilgili bilgiye V.G.M. A 204 numaralı defterin 26.sayfasında 188 sıra kayıt numarasıyla kayda alınan şahıs kaydında rastlanılmaktadır.²³⁰

1871 (1287)'de Çankırı'da doğdu.(1) Müftü ve Müderris Sofîzâde Mustafa Hâzım Efendi'nin oğludur. Annesi Nazife Hanımdır. İlk ve orta öğretimini 1887'de Rüştiye'de tamamladıktan sonra İstanbul'a giderek Fatih Medresesinde öğrenim ve eğitim gördü. 1896'da icazet aldı. 25 Mart 1903'te halkın seçimi ile Sinop Müftülüğüne getirildi. Ayrıca Alâiye Medresesinde Müderrislik ve Alâiye Camiinde Kürsü Şeyhliğini ek görev olarak yürüttü. 1 Ocak 1919'da İl Genel Meclisi âzalığına seçildi. 20 Nisan 1919'da Çankırı Müftüsü oldu. Bu görevde iken Mebusan Meclisinin son dönemine

²³⁰ Bkz.Belge ve Bilgi için Hazımîyye Medresesi, Ek:16

tekrar Çankırı Milletvekili seçilerek 1 Ocak 1920’de Meclise katıldı. Milletvekilliği sona erince yeniden hizmet isteminde bulunması üzerine 12 Temmuz 1923’te Çankırı Vaizliğine tayin edilmiştir. Kendi isteği ile 18 Kasım 1932’de emekliye ayrıldı. Sonraki hayatını tarımla uğraşmak ve talebe okutmakla geçirdi. 29 Şubat 1944’te vefat etti. Hacı Hafız Mehmet Tevfik Efendi Çankırı’da toprağa verildi.²³¹

Tablo 21: Hacı Hafız Mehmet Tevfik Efendi’ye ait genel bilgiler

Ders Verdiği Medrese	Hazımıyye Medresesi
Belge Kayıt Senesi	Zilhicce 1329
Müdürrisin Aldığı Ücret	Senevî 100 Kuruş
Müdürrisin Rütbesi	Müdürrisi Kiram
Belge Kayıt Türü	Şahıs Kaydı
Orijinal Kayıt Metni	“Mûmâ-ileyhin vukû-ı vefâtıyla mahlûllerinden ve kebîr oğullarından İsmail ve Hacı Ali ve Salih ve Hüseyin Efendilerin keyf-i yedlerinden, diğer kebîr mahdûmu Kengiri mebûsu fazîletlü Hacı Hâfız Mehmed Tevfik Efendi’ye bâ-işârât ve irâde-i aliye tevcih olunmuşdur.”

1329 senesinde müdürris olarak Hazımıyye Medresesin’de ders vermeye başlayan Hacı Hafız Efendi’nin aynı zamanda Çankırı Milletvekili olduğu da kayıta yer alan diğer bilgiler arasındadır. Hacı Hafız Efendi’nin babası Çankırı müftüsü aynı zamanda Hazımıyye Medresesi banisi ve müdürrisi Mustafa Hazım Efendi’dir. Hacı Hafız Efendi’nin 1871 yılında doğduğu ve 1944 yılında vefat ettiği bilinmektedir. Kabri Çankırı Mezarlığı’ndadır.

Resim 19: Çankırı Mezarlığı Hacı Hafız Efendi'nin Kabri

²³¹(http://www.cansaati.org/CansaAtiOrgArsiv2002-2005/pop_printer_friendly.asp?TOPIC_ID=695)
indirme tarihi 26.07.2012

4.25 Hacı Hasanzâde Hamdi Efendi

Müftüzade Medresesi Müderrislerinden olan Hacı Hasanzâde Hamdi Efendi'nin varlığına V.G.M. A 205 numaralı defterin, 26 sayfasında yer alan 188 sıra kayıt numarası ile kayda alınan şahıs kaydında rastlanmaktadır.²³²

Tablo 22: Hacı Hasanzade Hamdi Efendi'ye ait genel bilgiler

Ders Verdiği Medrese	Müftüzade Medresesi
Belge Kayıt Senesi	1332
Müderrisin Aldığı Ücret	Şehri 100 Kuruş
Müderrisin Rütbesi	Müderrisi Kiram
Belge Kayıt Türü	Şahıs Kaydı
Orijinal Kayıt Metni	“Mezkûr vazîfe Hacı Hasanzâde Hamdi Efendi nâmına tahsîs kılındığı şerh virildi.”

1332 senesinde Kirmanzade Medresesi'nde müderris olarak görev yapmakta olan Hasanzade Efendi'nin ne zaman nerede doğduğu ve vefat ettiğine dair bir bilgi kaynaklarda bulunmamaktadır.

4.26 Hacı Mehmet Efendi

Hacı Mehmet Efendi ile ilgili bilgilere V.G.M. A Defter-02512.00175 numara ile kayda alınan muhasebe kaydında rastlanılmaktadır.²³³

Tablo 23: Hacı Mehmet Efendi'ye ait genel bilgiler

Ders Verdiği Medrese	Muradiye Medresesi
Belge Kayıt Senesi	1305(1888)
Müderrisin Aldığı Ücret	Yevmi üç akçe, Şehri 250 Kuruş
Müderrisin Rütbesi	Müderrisi Kiram
Belge Kayıt Türü	Muhasebe Kaydı
Orijinal Kayıt Metni	“Cennet-mekân Sultân Murad Hân-ı Râbî Hazretleri'nin hayrât-ı şerîfesinden Kengiri Sancağı'nda Çerkeş Kasabası'nda kâ'in Medresenin Müderrisi Hacı Mehmed Efendi'nin vazîfesi yevmi üç akçeden ibâret olarak cüz'î idüğünden bahsle mûmâ-ileyhe şehri iki yüz elli gurûşvazîfe tahsîsi hakkında...”

²³² Bkz Belge için Ek:20

²³³ Belge ve Bilgi için, Bkz.Müftüzade Medresesi, Ek:15

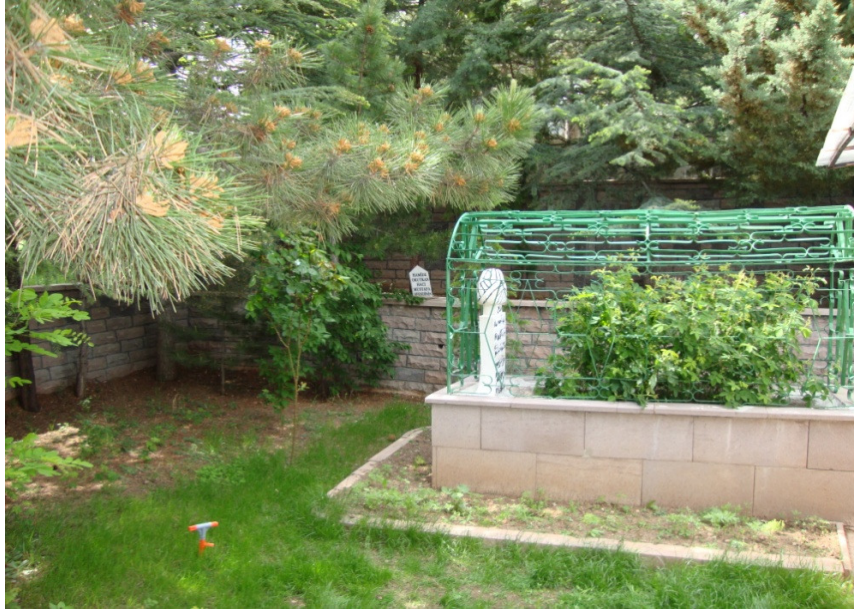
1305 (1888) yılında Muradiye Medresesi'nde müderrislik yaptığı görülen Mehmet Efendi'nin ne zaman, nerede doğduğu ve vefat ettiğine dair kaynaklarda bilgi bulunamamaktadır.

4.27 Hacı Mustafa Efendi

Çankırı ilinin Yapraklı ilçesinde yer alan ismiyle anılan Hacı Mustafa Efendi Medresesi'nin müderrisi olan Hacı Mustafa Efendi'nin 1358 (1939) yılında vefat ettiği bilgisine mezar taşından ulaşmak mümkündür. Hacı Mustafa Efendi'nin hayatı ile ilgili kaynaklarda yeterli bilgi bulunamamakla beraber günümüzde bu müderrisin kabri Yapraklı mezarlığında yer almaktadır.

Resim 20: Hacı Mustafa Efendi'nin kabrinin giriş kısmı

Resim 21: Hacı Mustafa Efendi'nin Kabri

4.28 Hafız Abdulkadir Efendi

Hafız Abdulkadir Efendi'nin varlığı ile ilgili bilgiye V.G.M. A 204 numaralı defterin 8. Sayfasında yer alan, 1292 (1875) senesi 39 sıra kayıt numarasıyla kayda alınan şahıs kaydında, Osmanlı Arşivleri – EV. MKT - 00606.00139 numarasıyla kayda alınan muhasebe kayıtlarında rastlamak mümkündür.²³⁴

Tablo 24: Hafız Abdülkadir Efendi'ye ait genel bilgiler

Ders Verdiği Medrese	Cemalettin Ferruh Medresesi (Taş Medrese)
Belge Kayıt Senesi	14 Cemaziye'l-ahir 1292(1875)
Müdrresin Aldığı Ücret	Belirtilmemiştir
Müdrresin Rütbesi	Müdrresi Kiram
Belge Kayıt Türü	Şahsiyet Kaydı
Orijinal Kayıt Metni	<u>Veza'if ve Muhassesât:</u> Vazifeyi Muayyene <u>Esâmî-i Mutasarrîfât:</u> Hafız Abdulkadir

Taş Medrese'de 1288 yılına ait yukarıda kaynağı verilen muhasebe kaydında yer alan "Kengiri'de Şeyh Cemaletdin hayrâtından bulunan Taş Medresesi müdrresliği

²³⁴ Belge ve Bilgi için Bkz. Taş Medrese, Ek:18

cihetinin bederi mahlûlünden oalarak uhdesine tevcîhi Abdulkadir Efendi tarafından istidâ olunmuş idüğünden...” ifadesi de değerlendirildiğinde muhasebe kaydı ve şahıs kaydında dört senelik bir zaman bulunmaktadır. Hafız Abdulkadir Efendi'nin Belci Hocazâde Esad Efendi'nin vefatından sonra bu müderrisin yerine geçerek Taş Medrese'de en az dört sene müderrislik görevinde bulunduğu görülmektedir. Diğer taraftan bu müderrisin ne zaman, nerede doğduğu ve vefat ettiğine dair bilgi kaynaklarda bulunmamaktadır.

4.29 Hâfız Ahmed Efendi İbn-i Hasan

Hâfız Ahmed Efendi İbn-i Hasan ile ilgili bilgilere V.G.M. A 203 numaralı defterin, 340. sayfasında yer alan 2707 sıra kayıt numarasıyla kayda alınan şahsiyet kaydında rastlamak mümkündür.²³⁵

Tablo 25: Hafız Ahmet Efendi Efendi'ye ait genel bilgiler

Ders Verdiği Medrese	Mehmet Sait Medresesi
Belge Kayıt Senesi	7 Cemâziye'l-ahir 1306
Müderrisin Aldığı Ücret	Senelik:300 Kuruş Nakit Akçe
Müderrisin Rütbesi	Müderrisi Kiram
Belge Kayıt Türü	Şahıs Kaydı
Orijinal Kayıt Metni	“Mûmâ-ileyhin vukû-ı vefâtına mebnî mahlûlünden ve sulbî kebîr mahdûmu Mehmed Said'in ümmî ve câhil olduğuna mebni adm-i ehliyetinden Hâfız Ahmed Efendi ibn-i Hasan'a bâ-irâde-i aliye-i tevcîhi”

Yukarıda kaynağı verilen şahıs kaydında 1306 yılında Hafız Ahmet Efendi'nin bu medresede müderris olduğu görülmekle beraber hayatıyla ilgili olarak kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır.

4.30 Hâfız Mehmed Fahreddin Efendi bin Mehmed

Hâfız Mehmed Fahreddin Efendi ile ilgili bilgiye V.G.M. A 203 numaralı defterin 116. sayfasında yer alan 919 sıra kayıt numarasıyla kayda alınan şahıs kaydında

²³⁵ Belge ve Bilgi için Bkz. Mehmet Sait Medresesi Ek:14

rastlamak mümkündür. Doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak bilinmemekle birlikte 1331 yılına ait yer alan bilgide “Mûmâ-ileyhin bilâ-veled vefatıyla mahlûlünden Hâfız Mehmed Fahreddin Efendi bin Mehmed’e bâ-işâret ve irâde-i âliye tevcih olunmuşdur” ifadesi bize Ahmet Hamdi Efendi’nin 1331 (1913) yılında vefatı üzerine yerine Hafız Mehmet Fahrettin Efendi’nin müderris olduğunu göstermektedir.²³⁶

Tablo 26: Hafız Mehmet Fahrettin Efendi’ye ait genel bilgiler

Ders Verdiği Medrese	Rüstem Çelebi İbn-i Kasım Bey Medresesi
Belge Kayıt Senesi	14 Cemâziye’l-Evvel 1331
Müderrisin Aldığı Ücret	Şehri yüz elli Kurûş
Müderrisin Rütbesi	Müderrisi Kıram
Belge Kayıt Türü	Şahsiyet Kaydı
Orijinal Kayıt Metni	“Mûmâ-ileyhin bilâ-veled vefatıyla mahlûlünden Hâfız Mehmed Fahreddin Efendi bin Mehmed’e bâ-işâret ve irâde-i aliye tevcih olunmuşdur”

4.31 Hasan Efendi

Tablo 27: Hasan Efendi’ye ait genel bilgiler

Ders Verdiği Medrese	Mehmet Sait Medresesi
Belge Kayıt Senesi	1286
Müderrisin Aldığı Ücret	Senelik:300 Kuruş Nakit Akçe
Müderrisin Rütbesi	Müderrisi Kıram
Belge Kayıt Türü	Salname
Orijinal Kayıt Metni	<u>Esami-i Mevaki:</u> Kengırı <u>Esâmî-i Medaris:</u> Saman Pazarı (Mehmet Said) Medresesi <u>Müderrisler Esamisi:</u> Hasan Efendi

Yukarıda bilgileri verilen müderris Hasan Efendi’nin 1286 yılında on bir öğrencisinin olduğu bilinmekle beraber hayatı ile ilgili kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır.²³⁷

4.32 Hocaşade Ali Efendi

Çankırı’nın Yapraklı ilçesinde yer alan Fethiye Medresesi müderrislerinden

²³⁶ Bkz Belge için Ek:17

²³⁷ Türkoğlu, A.g.e, s:13

olan Ali Efendi'nin 1286 yılı salnamesinde on beş talebesinin olduğu yer almaktadır. Ancak bu müderrisin hayatı ile ilgili olarak yeterli bilgi bulunmamaktadır. Medreseden günümüzde kalan iki katlı Darüs Siyade'nin alt katında yer alan iki kabir den bir tanesinin Ali Efendiye ait olması ihtimal dâhilindedir.²³⁸

4.33 Hürrem Efendi

Saatli Medrese Müderrislerinden olan Hürrem Efendi'nin varlığına 1286 yılına ait salnamede rastlanmaktadır. Hürrem Efendi'nin sekiz talebesinin olduğu bilinmekle beraber hayatı ile ilgili bilgi bulunmamaktadır.²³⁹

4.34 İbrahim Efendi Bin Mustafa

İbrahim Efendi ile ilgili bilgilere V.G.M. A 204 numaralı defterin 88.sayfasında yer alan,712 sıra kayıt nurasıyla kaydedilen şahıs kaydından ulaşmak mümkündür.²⁴⁰

Tablo 28: İbrahim Efendi'ye ait genel bilgiler

Ders Verdiği Medrese	İsfendiyarzade Medresesi
Belge Kayıt Senesi	9 Şevval 1284
Müderrisin Aldığı Ücret	16 Akçe
Müderrisin Rütbesi	Müderrisi Kiram
Belge Kayıt Türü	Şahıs Kaydı
Orijinal Kayıt Metni	<u>Nev-i Cihat:</u> Müderrislik <u>Esâmî-i Mutasarrıfât:</u> İbrahim Efendi Bin Mustafa

Yukarıda yer alan bilgilerden anlaşılacağı üzere İsmail Efendi'nin 1284 yılında İsfendiyarzade Medresesi'nde müderris olduğu görülmektedir. Yine aynı kayıta yer alan "Mûmâ-ileyhin bilâ-veled vukû-ı vefâtıyla mahlûlünden Şakir Efendi bâ-irâde-i aliye tevcîh fî 16 Muharrem 315" ifade de mevcut olan müderrisin vekil (çocuk) bırakmaksızın vefatı üzerine Şakir Efendi'nin 1315 yılında müderris olduğu

²³⁸ A.g.e, s:13

²³⁹ A.g.e, s:13

²⁴⁰ Bknz. Belgeler için Ek:10

görülmektedir. Sonuç olarak İsmail Efendi'nin bu medresede otuz sene müderrislik görevinde bulunduğu görülmektedir. Şakir Efendi'nin başka bir müderris yerine göreve geçebileceği ihtimali olmakla beraber bu ihtimal oldukça düşüktür. Çünkü şahıs kaydında sadece iki müderrisin ismi geçmekte olup bir tane ölüm ibaresi yer almaktadır. Diğer taraftan bu müderrisin ne zaman nerede doğduğu ve vefat ettiğine dair kaynaklarda bilgi bulunamamaktadır. İmaret Medresesi Müderrislerinden olan İbrahim Efendi'nin 1286 yılına ait salnamede on iki talebesinin olduğu da elde edilen bilgiler arasındadır.²⁴¹

4.35 İbrahim Edhem Efendi

İbrahim Edhem Efendi ile ilgili bilgilere V.G.M. A 203 numaralı defterin 116. sayfasında yer alan, 917 sıra kayıt nurasıyla kaydedilen şahıs kaydından ulaşmak mümkündür.²⁴²

Tablo 29:İbrahim Edhem Efendi'ye ait genel bilgiler

Ders Verdiği Medrese	İsfendiyarzade Medresesi
Belge Kayıt Senesi	5 Cemâziye'l-evvel 268(1852)
Müderrisin Aldığı Ücret	16 Akçe
Müderrisin Rütbesi	Müderrisi Kıram
Belge Kayıt Türü	Şahıs Kaydı
Orijinal Kayıt Metni	<u>Veza'if ve Muhasseât:</u> Vazife-i muayene <u>Esâmî-i Mutasarrıfât:</u> İbrahim Edhem Efendi

İbrahim Edhem Efendi'nin 1268 (1852) yılında İsfendiyarzade Medresesi'nde müderrislik yaptığı bilinmektedir. İstanbul'da kadılık yaptığı müderris ve molla olduğu aynı zamanda Mekke payeliği yaptığı da bilinen İbrahim Edhem Efendi'nin 1298 (1881) yılında vefat ettiği ve kabrinde Süleymaniye'de olduğu bilinmektedir.²⁴³

²⁴¹ Türkoğlu, A.g.e, s:13

²⁴² Bknz. Belgeler için Ek:10

²⁴³ Mehmet SÜREYYA, Sicilli-i Osmanî, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Cilt:3,s:745

4.36 İsmail Efendi Bin Mustafa

Şahin Mehmet Ağa Medresesi müderrisi olan İsmail Efendi İle ilgili bilgiye V.G.M. A 230 numaralı defterin 346. sayfasında yer alan, 1306 yılına kayıtlı 2760 sıra kayıt numaralı şahıs kaydında rastlamak mümkündür.²⁴⁴

Tablo 30: İsmail Efendi’ye ait genel bilgiler

Ders Verdiği Medrese	Şahin Mehmet Ağa Medresesi
Belge Kayıt Senesi	27 Receb 306(1889)
Müderrisin Aldığı Ücret	Belirlenmemiştir
Müderrisin Rütbesi	Müderrisi Kıram
Belge Kayıt Türü	Şahıs Kaydı
Orijinal Kayıt Metni	“Mûmâ-ileyhin rızâsıyla ferâğ ve kasr-ı yedinden mahdûmu İsmail Efendi bâ-işâret-i âliye-i fetvâ-penâhî tevcîhesine” fî 27 Receb 306

İsmail Efendi 1306 (1889) yılında aynı medresede müderris olan babası Mustafa Efendi’nin kendi isteği üzerine bu medresede müderris olmuştur.²⁴⁵ İsmail Efendi’nin ne zaman nerede doğduğu ve vefat ettiğine dair bilgi bulunmamaktadır.

4.37 İsmail Hakkı Efendi

Bu müderrisin varlığı ile ilgili bilgiye V.G.M. A 580.2 numaralı defterin 380. sayfasında yer alan 378 sıra kayıt numaralı vakfiye’nin Şuhudül Hal kısmında “Müderrisîn-i Kirâm’dan İsmail Hakkı Efendi” ifadesiyle rastlanılmaktadır.²⁴⁶ İsmail Hakkı Efendi’nin hangi medresede müderris olduğu doğum ve ölüm tarihlerinin ne zaman olduğuna dair bil bilgi bulunmamaktadır.

4.38 Kavaklızâde El-Hâc Muhammed Efendi

1231 (1816) yılında müderrislik yaptığı bilinmektedir. Ancak endisi hakkında

²⁴⁴ Bkz. Belge için Ek:18

²⁴⁵ Bkz. Mustafa Efendi İbni İsmail

²⁴⁶ Bkz. Belge için Ek:14

ne zaman, nerede doğduğu ve vefat ettiğine, hangi medrese de müderrislik yaptığına dair bilgi mevcut değildir. Seyit İbrahim Haram Efendi'nin varlığına ait bilgiye, V.G.M. A 630/2 Nolu Defterin 1225. sayfa 727. sırada kayıtlı Çankırı'da "Kirman-zâde Sa'âdetlü el-Hâc Mehmed Ağa Vakfı"na ait 1231 tarihli vakfiyenin "Şuhudül Hal" kısmında "Müderrisin-i kirâmdan Kavaklı-zâde El-Hâc Muhammed Efendi" ifadesiyle rastlanılmaktadır.²⁴⁷

4.39 Mehmed Ata Efendi Bin Salih

Tablo 31: Mehmet Ata Efendi'ye ait genel bilgiler

Ders Verdiği Medrese	Meryem Hatun Medresesi
Belge Kayıt Senesi	5 Rebiü'l-evvel 1324(1906)
Müderrisin Aldığı Ücret	Yevmi bir akçe
Müderrisin Rütbesi	Müderrisi Kiram
Belge Kayıt Türü	Muhasebe Kaydı
Orijinal Kayıt Metni	"Meryem Hatun Vakfı Medresesi'nin Müderrisi Mehmed Ata Efendi"

1324 (1906) yılında Meryem Hatun Medresesi'nde müderris olan Mehmet Ata Efendi'nin nerede, ne zaman doğduğu ve vefat ettiğine dair kaynaklarda bilgi bulunamamaktadır.

4.40 Mehmet Efendi

Taş Medrese Müderrislerinden olan Mehmed Efendi'nin varlığına 1286 yılına ait salnamede rastlanmaktadır. Mehmed Efendi'nin dokuz talebesinin olduğu bilinmekle beraber hayatı ile ilgili olarak bilgi bulunmamaktadır.²⁴⁸

4.41 Mehmed Efendi İbn-i Mehmed

Bu müderrisin varlığına V.G.M. A 204 numaralı defterin 198. Sayfasında yer

²⁴⁷ Bkz.Belge için Ek:11

²⁴⁸ Türkoğlu, A.g.e, s:13

alan 1556 sıra kayıt numarası ile kayda alınan şahıs kaydında rastlanmaktadır.²⁴⁹ Kaydın alındığı tarihte Çankırı'nın Çerkeş Kazasına bağlı Karacaviran (Kurşunlu, günümüzde ilçedir) ismiyle anılan nahiyede yer alan Hamidiye Medresesi müderrisi olan Mehmet Efendi'nin bu medrese de 1325 (1907) yılında görev yaptığı bilinmektedir.

Tablo 32: Mehmet Efendi'ye ait genel bilgiler

Ders Verdiği Medrese	Hamidiye Medresesi
Belge Kayıt Senesi	15 Receb 325(1907)
Müderrisin Aldığı Ücret	Belirlenememiştir.
Müderrisin Rütbesi	Müderrisi Kiram
Belge Kayıt Türü	Şahıs Kaydı
Orijinal Kayıt Metni	<u>Nev-i Cihat:</u> Müderrislik <u>Esâmî-i Mutasarrıfât:</u> Mehmed Efendi İbn-i Mehmed

Mehmet Efendi'nin bu medresede kaç sene müderrislik yaptığına dair bilgi kaynaklarda bulmamakla birlikte, bu müderrisin ne zaman nerede doğduğu ve vefat ettiği de bilinmemektedir.

4.42 Memiş Efendi

1286 (1869) Çankırı salnamesinde varlığına rastlanan ve Çankırı'nın Yapraklı İlçesinde yer alan Sabriyye Medresesi'nin müderrislerinden olan Memiş Efendi'nin yirmi bir talebesinin bulunduğu bilinmektedir. Ancak bu müderrisin hayatı ile ilgili yeterli bilgi bulunamamaktadır.²⁵⁰

4.43 Mevlana Nurettin

Bu müderrisin hayatı hakkında kaynaklarda bilgi bulunamamaktadır. Bu müderrisin varlığına 291 numaralı evkaf defterinde yer alan “müderris Mevlana Sinan Yakubca kurbünde Ak Medrese tahtında iki kıta mülk yeri” ibaresinden

²⁴⁹ Bknz. Belge için Ek:7

²⁵⁰ Türkoğlu, A.g.e, s:13

ulaşılmaktadır.²⁵¹

4.44 Mustafa Efendi

Rahtuvanzade Mehmet Emin Medresesi Müderrislerinden olan Mustafa Efendi'nin varlığına 1286 yılına ait salnamede rastlanmaktadır. Mustafa Efendi'nin on dokuz talebesinin olduğu bilinmekle beraber hayatı ile ilgili olarak yeterli bilgi bulunmamaktadır.²⁵²

4.45 Mustafa Efendi

Çankırı'nın Yapraklı ilçesinde yer alan Fethiye Medresesi müderrislerinden olan Mustafa Efendi'nin 1286 (1869) yılı salnamesinde kırk talebesinin olduğu yer almaktadır. Ancak bu müderrisin hayatı ile ilgili olarak elimizde yeterli bilgi bulunamamaktadır. Medreseden günümüzde kalan iki katlı Darüs Siyade'nin alt katında yer alan iki kabir den bir tanesinin Mustafa Efendiye ait olması ihtimal dâhilindedir.²⁵³

4.46 Mustafa Efendi ibn-i İsmail

Şahin Mehmet Ağa Medresesi müderrisi olan Mustafa Efendi ile ilgili bilgiye V.G.M. A. 230 numaralı defterin 346. sayfasında yer alan, 1306 yılına kayıtlı 2760 sıra kayıt numaralı şahıs kaydında rastlamak mümkündür.²⁵⁴

²⁵¹ Kankal, A.g.e, s:221

²⁵² Türkoğlu, A.g.e, s:13

²⁵³ A.g.e, s:13

²⁵⁴ Bkz. Belge için Ek:18

Tablo 33: Mustafa Efendi İbn-i İsmail Efendi'ye ait genel bilgiler

Ders Verdiği Medrese	Şahin Mehmet Ağa Medresesi
Belge Kayıt Senesi	3 Ramazan 1278(1862)
Müdrerin Aldığı Ücret	Belirlenememiştir
Müdrerin Rütbesi	Müdreri Kiram
Belge Kayıt Türü	Şahıs Kaydı
Orijinal Kayıt Metni	<u>Nev-i Cihat:</u> Müdrerlik <u>Esâmî-i Mutasarrıfât:</u> Mustafa Efendi ibn-i İsmail

1278 (1862) yılında Şahin Mehmet Ağa Medresesi müdreri olan Mehmet Efendi 1036 yılında kendi irade ve isteğiyle müdrerlik vazifesini oğlu İsmail Efendi'ye bırakmıştır. Bu müdrerin ne zaman nerede doğduğu ve vefat ettiğine dair bilgi kaynaklarda bulunmamaktadır.

4.47 Mustafa Hazım Efendi (Sofuzade)

Kendisinin bina ve inşa eylediği, kendi ismiyle anılan Hazımıyye Medresesi'nin müdreri olan Mustafa Hazım Efendi Çankırı'nın en önemli müdrerlerinden birisidir. Mustafa Hazım Efendi'nin müdrerliğine ilişkin bilgiye V.G.M. A 2317 numaralı defterin 21. sayfasında yer alan 24 numaralı vakıf kaydında ve 204 numaralı defterin 26.sayfasında 188 sıra kayıt numarasıyla kayda alınan şahıs kaydında rastlanılmaktadır.²⁵⁵

Tablo 34: (Sofuzade) Mustafa Hazım Efendi'ye ait genel bilgiler

Ders Verdiği Medrese	Hazımıyye Medresesi
Belge Kayıt Senesi	18 Safer 308(1890)
Müdrerin Aldığı Ücret	Senevî 100 Kurûş
Müdrerin Rütbesi	Müdreri Kiram
Belge Kayıt Türü	Şahıs Kaydı
Orijinal Kayıt Metni	<u>Nev-i Cihat:</u> Müdrerlik <u>Esâmî-i Mutasarrıfât:</u> Mustafa Hazım Efendi

Mustafa Hazım Efendi, Sofuzade İsmail Efendi'nin oğlu olup, hicri 1245 (1829) senesinde Çankırı'ya altı saat mesafede bulunan Öğür köyünde dünyaya gelmiştir. On iki yaşına kadar köyünde okumuş ve Çankırı'da bulunan Saman Pazarı

²⁵⁵ Bkz. Belge ve Bilgi için Hazımıyye Medresesi, Ek:8

civarındaki Şahin Ağa Medresesinde El- hac Ali efendinin derslerine devamla icazet almıştır. Kırk yaşındayken Zilhicce 1291 (1874)'de Çankırı Müftücüne tayin olmuş ve hicri 1300 (1883)'de halkın yardımı ile Bugdaypazari Camii civarında birkaç haneyi satın alıp, yerlerine iki katlı (ferkani ve tahtani) 24 odalı, avlusunda mükemmel bir fiskiye ve şadırvanı bulunan bir medrese inşa etmiştir. Burada ayrıca tedrise başlamış ve üç defa icazet vermiştir.²⁵⁶ Mustafa Hazım Efendi hicri 1312 miladi 1896 yılında vefat etmiştir. Mustafa Hazım Efendi'nin mezarı Çankırı Ünür Köyü'nde bulunmaktadır.

4.48 Osman Efendi

Müftüzade Medrese Müderrislerinden olan Osman Efendi'nin varlığına 1286 (1869) yılına ait salnamede rastlanmaktadır. Osman Efendi'nin on dokuz talebesinin olduğu bilinmekle beraber hayatı ile ilgili olarak elimizde bilgi bulunmamaktadır.²⁵⁷

4.49 Raşit Efendi

Şakir Efendi Medresesi Müderrislerinden olan Raşit efendi'nin varlığına 1286 yılına ait salnamede rastlanmaktadır. Raşit Efendi'nin on dört talebesinin olduğu bilinmekle beraber hayatı ile ilgili olarak elimizde bilgi bulunmamaktadır.²⁵⁸

4.50 Saadeddin Efendi

Civencizade Medresesi Müderrislerinden olan Sadeddin efendi'nin varlığına 1286 yılına ait salnamede rastlanmaktadır. Sadeddin Efendi'nin yirmi altı talebesinin olduğu bilinmekle beraber hayatı ile ilgili olarak kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır.²⁵⁹

²⁵⁶ (http://www.cansaati.org/topluluk/forum_posts.asp?TID=201&title=neri-medresede-)indirme tarihi,26.07.2012

²⁵⁷ Türkoğlu, A.g.e, s:13

²⁵⁸ A.g.e, s:13

²⁵⁹ A.g.e, s:13

4.51 Sağır Mehmed Efendi

Rüstem Çelebi Medresesi müderrislerinden olan Sağır Mehmed Efendi ile ilgili bilgiye V.G.M. A 203 numaralı defterin 116 sayfasında yer alan 919 sıra kayıt numarasıyla kayda alınan şahıs kaydında rastlamak mümkündür.²⁶⁰

Tablo 35: Sağır Mehmet Efendi'ye ait genel bilgiler

Ders Verdiği Medrese	Rüstem Çelebi İbn-i Kasım Bey Medresesi
Belge Kayıt Senesi	22 Muharrem 296(1879)
Müderrisin Aldığı Ücret	Şehri yüz elli Kurûş
Müderrisin Rütbesi	Müderrisi Kiram
Belge Kayıt Türü	Şahsiyet Kaydı
Orijinal Kayıt Metni	<u>Nev-i Cihat:</u> Müderrislik <u>Esâmî-i Mutasarrıfât:</u> Tarafından emmisi Mustafa Kamil Efendi bi'l-beyân rdâ-i hizmet itmek üzere mûmâ-ileyh ile Sağır Mehmed Efendi

1296 (1879) yılında ismi verilen medresede müderris olarak görev yapan Sağır Mehmet Efendi'nin hayatı ile ilgili bilgi bulunamamaktadır.

4.52 Seyit Osman Bin Necip

Nusret Paşa Medresesi müderrisi Seyit Osman Efendi ile ilgili bilgiye V.G.M. A 20 numaralı defterin, 86. Sayfasında 1312 (1894) tarihli 699 sıra kayıt numarasıyla kayda alınan şahıs kaydında rastlamak mümkündür. Bu belgede, 1238 senesinde medresenin müderrisinin Osman Efendi olduğu görülmektedir.²⁶¹

Tablo 36: Seyit Osman Efendi'ye ait genel bilgiler

Ders Verdiği Medrese	Nusret Paşa Medresesi
Belge Kayıt Senesi	19 Safer 238(1822)
Müderrisin Aldığı Ücret	Senevi 6000 gurûş
Müderrisin Rütbesi	Müderrisi Kiram
Belge Kayıt Türü	Şahsiyet Kaydı
Orijinal Kayıt Metni	<u>Nev-i Cihat:</u> Müderrislik <u>Esâmî-i Mutasarrıfât:</u> Seyyid Osman bin Necib

Yukarıda bilgileri verilen Nusret Paşa Medresesi müderrisi Seyit Osman

²⁶⁰ Bkz Belge için Ek:17

²⁶¹ Bkz. Belgeler için Ek:16

Efendi'nin verilen tarihte bu medresede müderrislik yaptığı bilinmekle beraber müderrisin aynı kayıta yer alan 1313 (1895) yılına ait bilgide ki “Mûmâ-ileyhin vukû'-ı vefâtıyla mahlûlünden kebîr oğlu Ahmed Hilmi Efendi bâ-işâret ve irâde-i âliye tevcîhi” ifadesi bu müderrisin 1313 yılında vefat etmiş olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Çünkü şahıs kaydında iki isme yer verilmekte olup bir ölüm durumu belirtilmiştir. Kaynaklarda bu müderrisin hayatı ile ilgili başka bilgi bulunmamaktadır.

4.53 Şakir Efendi

Şakir Efendi ile ilgili bilgilere V.G.M. A 204 numaralı defterin 88. sayfasında yer alan, 712 sıra kayıt nurasıyla kaydedilen şahıs kaydından ulaşmak mümkündür.²⁶²

Tablo 37: Şakir Efendi'ye ait genel bilgiler

Ders Verdiği Medrese	İsfendiyarzade Medresesi
Belge Kayıt Senesi	16 Muharrem 315(1897)
Müderrisin Aldığı Ücret	16 Akçe
Müderrisin Rütbesi	Müderrisi Kiram
Belge Kayıt Türü	Şahıs Kaydı
Orijinal Kayıt Metni	<u>Nev-i Cihat:</u> Müderrislik “Mûmâ-ileyhin bilâ-veled vukû'-ı vefâtıyla mahlûlünden Şakir Efendi bâ-irâde-i aliye tevcîhi”

Yukarıda yer alan bilgilerden anlaşılacağı üzere Şakir Efendi'nin 1315(1897) yılında İsfendiyarzade Medresesi'nde müderris olduğu görülmektedir. Yine aynı kayıta yer alan “Mûmâ-ileyhin bilâ-veled vukû'-ı vefâtıyla mahlûlünden Şakir Efendi bâ-irâde-i âliye tevcîh fî 16 Muharrem 315” ifade de mevcut olan müderrisin vekil (çocuk) bırakmaksızın vefatı üzerine Şakir Efendi'nin 1315 yılında müderris olduğu görülmektedir. Bu müderrisin ne zaman ve nerede doğduğu ve vefat ettiğine dair kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır.

²⁶² Bknz. Belgeler için Ek:10

SONUÇ

Osmanlı Devleti uygulamış olduğu medrese eğitimiyle, liyakatlı devlet adamlarını yetiştirerek devlet yönetimindeki olumsuzlukları en aza indirmek, zamanının ilmi faaliyetlerinden geri kalmamak, dini, ahlaki ve kültürel anlamda devlet düşüncesine uygun bireyler yetiştirmek, fethedilen yerlerde medrese açılmasıyla, o bölgede dini, siyasi ve kültürel etkinliğini arttırmak istemiştir.

Medreseler yapısal (bina) olarak birbirlerinden farklılık göstermekle birlikte sistematik olarak aralarında fazla bir ayırım söz konusu değildir. Medreseler bir vakfa bağlı olup medreselerin giderleri bağlı oldukları vakıflar tarafından karşılanmaktadır. Bu vakıftan sorumlu olan kişi mütevellidir. Genellikle bir başkan ve yedi üyeden oluşmaktadır. Medreselere binanın kapasitesine göre öğrenci alımı yapılmakta olup öğrenci kapasitesine göre müderris bulunuyordu. Talebeler müderrisler tarafından paylaşıyor ve dersler müderrislerin odalarında işleniyordu. Aynı zamanda medreselerde öğrenciler yatılı kalıyor ve iâşeleri vakıf tarafından karşılanıyordu. Her bir medresenin dershanesi bulunmakla birlikte halkta bu dersanelerden yararlanabiliyordu.

Medreselerde vakıftan ve medreseden sorumlu “mütevelli”, eğitimden sorumlu “müderris”, müderrislerin asistanı olarak derslerde yardımcı olan “muid”, öğrenmeye istek ve talep eden “talebe”, temizlik işlerinden sorumlu “ferraş”, güvenlik ve giriş çıkışlardan sorumlu “bev vap”, medrese bir külliye ise “imam, şeyh, vaiz” gibi kişiler medreselerde görev yapıyorlardı.²⁶³

Medreselerin gelirleri, hayırsever insanların kendi mülklerinden vakfettiği arsa, dükkân, eşya, para vs akarlarla sağlanmaktadır. Genel olarak medrese giderleri arasında mütevelliyeye verilen ücret, müderris maaşı, öğrencilere verilen harçlık, iâşe giderleri,

²⁶³ Bknz. s:24-33,Tablo:5-6-8

medrese tadilat ve tamirâtı gibi alanlarda olmaktadır.²⁶⁴

Yapılan çalışmanın önemli bir kısmını oluşturan, Çankırı İli Osmanlı Devleti Zamanı'nda yapılmış olan medreselerin çok az bir kısmı halen ayakta olup çoğu tarih sahnesinden silinmiş ve belgelerle sınırlı kalmıştır. Bu çalışmayla Çankırı'da otuz bir adet medrese tespit edilmiştir. Belgelerden yola çıkarak bu medreselerden birçoğunun mütevellisi, bânisi, müderrisleri, binanın yapısı (öğrenci odaları, dersane, kütüphane vs), gelir ve giderleri tespit edilen bilgiler arasındadır. Medreselerin bugüne ulaşanları resmedilip aktarılmıştır.²⁶⁵

Osmanlı Zamanı, Çankırı Sancağı'ndaki medreselerde görev yapan elli üç tane müderris tespit edilmiştir. Bu müderrislerin görev yaptıkları medreseler, ne zaman görev yaptıkları ve hayatlarına dair önemli bilgiler verilmiştir. Kabirleri tespit edilen müderrislerin kabir fotoğrafları çekilip aktarılmıştır.²⁶⁶

Böylece din, düşünce ve kültür tarihimizin önemli kurumları olan medreselerin Osmanlı Dönemi Çankırı şehrinde açılanları gerek meraklıların gerekse ilim dünyasının dikkatine sunulmaya çalışılmıştır. Takdir edileceği gibi sınırlı zamanda yapılan bu çalışma beraberinde bazı eksiklikleri de getirmektedir. İleride daha geniş zamanda ve daha zengin belgelerle yapılacak çalışmalarla bu eksikliğin giderileceği kanaatindeyiz.

²⁶⁴ Bknz. Tablo:5-6-8

²⁶⁵ Bknz.s:47-96

²⁶⁶ Bknz. s:96-133

KAYNAKÇA

A. Arşiv Belgeleri

Belge, Kültür Bakanlığı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığı, Toplantı No: 294, Karar No: A-1204- , Tarih: 9.6.1978

Belge, Kültür ve Turizm Bakanlığı Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu, Toplantı No:140, Karar No: 2670, Tarih:17.10.2007

Belge, Vakıflar Genel Müdürlüğü İdare Meclisi, Karar No: 231, Sayı: 229, Kayıt No: 3295, 1938

Muhasebe Kaydı, Osmanlı Arşivleri Kayıt:- EV. MH-00459,0003

Muhasebe Kaydı, Osmanlı Arşivleri Kayıt:- EV. MKT - 00606,00139

Muhasebe Kaydı, Osmanlı Arşivleri, Kayıt:- EV. D-18252

Muhasebe Kaydı, Osmanlı Arşivleri, Kayıt:- EV. MKT-01351,00027

Muhasebe Kaydı, Osmanlı Arşivleri, Kayıt:-EV. MKT-01351,00025.

Muhasebe Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: -02512,00175

Şahıs Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 203, Sayfa No: 116, Sıra No: 916

Şahıs Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 203, Sayfa No: 116, Sıra No: 917

Şahıs Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 204, Sayfa No: 152, Sıra No: 1226

Şahıs Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 204, Sayfa No: 258, Sıra No: 2034-2041

Şahıs Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 204, Sayfa No: 74, Sıra No: 599

Şahıs Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 204, Sayfa No: 74, Sıra No: 597

Şahıs Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 204, Sayfa No: 8, Sıra No: 37

Şahıs Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 204, Sayfa No: 8, Sıra No: 39

Şahıs Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 205, Sayfa No: 26, Sıra No: 188

Şahıs Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 205, Sayfa No: 28, Sıra No: 193

Şahıs Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 204, Sayfa No: 8, Sıra No: 37

Şahıs Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 203, Sayfa No: 116, Sıra No: 916

Şahıs Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 203, Sayfa No: 116, Sıra No: 917

Şahıs Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 203, Sayfa No: 340, Sıra No: 2707

Şahıs Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 203, Sayfa No: 340, Sıra No: 2707

Şahıs Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 204, Sayfa No: 110, Sıra No: 890

Şahıs Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 204, Sayfa No: 110, Sıra No: 890

Şahıs Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 204, Sayfa No: 152, Sıra No: 1226

Şahıs Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 204, Sayfa No: 198, Sıra No: 1556

Şahıs Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 204, Sayfa No: 198, Sıra No: 1556

Şahıs Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 204, Sayfa No: 26, Sıra No: 188

Şahıs Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 204, Sayfa No: 26, Sıra No: 188

Şahıs Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 204, Sayfa No: 74, Sıra No: 597

Şahıs Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 204, Sayfa No: 74, Sıra No: 599

Şahıs Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 204, Sayfa No: 8, Sıra No: 39

Şahıs Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 204, Sayfa No: 8, Sıra No: 39

Şahıs Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 204, Sayfa No: 86, Sıra No: 699

Şahıs Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 204, Sayfa No: 88, Sıra No:
712

Şahıs Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 204, Sayfa No: 88, Sıra No:
712

Şahıs Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 205, Sayfa No: 26, Sıra No:
188

Şahıs Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 205, Sayfa No: 28, Sıra No:
193

Şahıs Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 230, Sayfa No: 346, Sıra
No: 2760

Şahıs Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 230, Sayfa No: 346, Sıra
No: 2760

Şahıs Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 2317, Sayfa No: 21, Sıra
No: 24

Şahıs Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 2317, Sayfa No: 21, Sıra
No: 24

Vakfiye Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 579, Sayfa No: 88, Sıra
No: 36

Vakfiye Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 580,2, Sayfa No: 380,
Sıra No: 378

Vakfiye Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 591-5, Sayfa No: 87, Sıra
No: 88

Vakfiye Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 594, Sayfa No: 209, Sıra
No: 152

Vakfiye Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 595, Sayfa No: 3, Sıra No:3

Vakfiye Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 595, Sayfa No:4, Sıra No:4

Vakfiye Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 630/2, Sayfa No: 1225, Sıra No: 727

Zabıt Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Kutu No: 3, Zabıt Kutusu: 666,3

Zabıt Kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Kutu No: 3, Zabıt Kutusu: 666,5

B. Araştırma Eserleri

Abdüsselam, *İdealler ve Gerçekler*, (Çeviri: Senai Demirci, Mesut Toplayıcı), (Yeni Asya Yayınları), İstanbul, 1987

ASLAN Yüksel, “Çankırı Darüs-Siyade Zaviyesi”, (Çankırı araştırmaları Dergisi), Sayı:2, Çankırı, 2007

AKGÜNDÜZ, Hasan, *Klasik Dönem Osmanlı Medrese Sistemi*, (Ulusal Yayınlar), İstanbul, 1997

ANAMERİÇ Hakan, RUKANCI Fatih, “XI ve XVI Yüzyıllarda Medrese ve Üniversitelerde Eğitim”, (Tarih İncelemeleri Dergisi), İzmir, Cilt:13, Sayı:2, Aralık, 2008

ARSLAN Yüksel, “Tebberrukat Vakfiye Defteri”, Çankırı Araştırmaları Dergisi, Sayı:1, Çankırı, 2006

ATAY Hüseyin, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi (1457-1924)*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1983

AVCI Cemal, ”19.Yüzyıl Sonlarında Kastamonu Vilayeti”, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:1, Sayı:24, Bolu, 2012

AYDINGÖR Figen, *Tanzimat Döneminde Kadın Yaşamındaki Modernleşme*, (Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir, 2006

BALIK, İbrahim, “Anadolu Selçuklu Medreselerinin İdareci ve Hizmetli Kadrosu”, (A.K.Ü Sosyal Bilimler Dergisi), Afyon, 2002

BALTACI, Cahit, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, (İrfan Matbaası) İstanbul, 1976

BAŞER Talip, *Dünkü ve Bugünkü Çankırı*, (İstiklal Matbaası), Ankara 1956

BAYHAN, A.Ali vd, *Tarih ve Kültürel Değerleri ile Yapraklı*, (Yapraklı Belediyesi Yayınları), Yapraklı, 2009

- BOYACIOĞLU, Ramazan, “Beyan’ül Hak’ta Ulema, Siyaset ve Medrese”, (Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Dergisi) Cilt: II, Sivas, 1998
- BOZER, Rüstem, YAVAŞ, Alptekin , “Çankırı - Çerkeş IV. Murat (Muradiye) Cami ve Osmanlı Dönemindeki Yenileme Projesi”, (Çankırı Araştırmaları Dergisi), Yıl: 2, Sayı: 2, Çankırı, 2007,
- CİHAN, Ahmet, “Osmanlı Medrese Sosyal Hayatı”, Osmanlı, (Yeni Türkiye Yayınları), Cilt:5, Ankara, 1999
- ÇELEBCAN Nuri, *16.Yüzyıl Tezkirelerinde Bilgi Akışı*, (Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale, 2006
- DEDE İsmail, *Sebilürreşat Dergisinde Medrese Öğrencilerinin Medreseyi Değerlendirmeleri*, (Çanakkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tazi), Çanakkale, 2006
- DEMİRALP, Yekta, “Erken Dönem Osmanlı Medreseleri”, (Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi), İzmir, 1997
- DOĞAN Recai, “Osmanlı Eğitim Kurumları ve Eğitimde İlk Yenileşme Hareketlerinin Batılılaşma Açısından Tahlili”, (A.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi), Cilt:37
- DÖĞEN Şaban, İslam’da İlim, (“Gerilik Kimdedir” Sebilürreşad), (Gençlik Yayınları), İstanbul, 1953
- EI-ALEVCİ, Abdulhamîd, “Medârisu’l-muduni’l- Irâkıyye hârice Bağdâd fi’l-asri’l- ‘Abbâsiyyi”,el-Mevrid: Mecelletun turâsiyyetun fasliyyetun, (Çeviren, Eyyüp TANRIVERDİ), Vizâretu’s-sekâfeti ve’l-i’lâm, Cilt: 9, Sayı 11, Bağdat 1980,
- ELİBOL Ahmet, *19.yy da Çankırı*, (Çankırı Belediyesi Kültür Yayınları), Çankırı,2008
- ERDOĞAN ÇELTİK Seher, “Ali Emiri’nin Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası Üzerine Bir İnceleme”, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007
- ERGÜN Mustafa, “Medreselerde Okutulan Dersler ve Ders Kitapları”, (Anadolu Dil-Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi), Afyon, 1996

- GÖLCÜK Şerafettin, *Ebu-Cafer Et-Tehavi'nin El-akidetu't Tahaviyye'deki Bazı Kelami Meselelerin Değerlendirilmesi*, (S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2011
- GÜL Ahmet, “Osmanlı Medreselerinde Eğitim-Öğretim ve Bunların Arasında Dâru'l-Hadislerin Yeri”, (Türk Tarih Kurumu), Ankara, 1997
- GÜVEN İsmail, “Büyük Selçuklu Devletinde Eğitim ve Öğretime Genel Bir Bakış”, (A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi), Cilt, 25, Sayı:2, Ankara, 1992
- , “Türkiye Selçukluları'nda Medreseler,” (A.Ü Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi), Cilt:31, S:1, Ankara, 1998
- HIZLI, Mefail, “Osmanlı Klasik Döneminde Medrese”, (Türkler Ansiklopedisi), Cilt: XI, 2002
- , “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler,” (U.Ü. İlayat Fakültesi Dergisi), Bursa, Cilt: 17, Sayı: 1, 2008
- ILDIZ Deniz, *Gökdere Medresesi Örneğinde Osmanlı Klasik Dönem Öncesi Bursa Medreseleri*, (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2006
- İHSANOĞLU, Ekmeleddin, KAÇAR, Mustafa, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Klasik Bilim Geleneğinin Tarihiçesi”, (Türkler Ansiklopedisi), Cilt:11
- İPŞİRLİ, Mehmet, “Dersiâm”, DİA, IX, İstanbul, 1994
- , ”Medrese” ,DİA, İstanbul, 2003
- , “Cer”, DİA, VII, İstanbul, 1993
- İZGİ, Cevdet, *Osmanlı Medreselerinde İlim*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1997
- KANCURA, Hamza, “Türkiye Selçuklu Devletinde Siyasi ve Ticari Gelişmeler”, (Yüzüncüyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), Van, 2006

- KANKAL Ahmet, *XVI Yüzyılda Çankırı*, Çankırı Belediyesi Kültür Yayınları, Çankırı, 2011
- KARATAŞ Ali İhsan ,“XVIII. Yüzyılda Bursa Halkının Ekonomik Yapısı”, (Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi), Bursa, 2006
- KÖLEMEN Serap, *19.yy Sonu ve 20.yy Başlarında Kütahya Sancağında Eğitim*, (Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), Afyon, 2007
- KÜÇÜKKALAY, Mesut, ELİBOL, Numan, “Osmanlı İmparatorluğu’na Avrupa’dan Karayolu İle Yapılan İhracatın Değerlendirilmesi: 1795-1804”, (Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi), Eskişehir, 2004
- OCAK Ahmet, *Nizamiye Medreseleri*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 1993
- , *Selçukluların Dini Siyaseti 1040-1092*, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2002
- , “Selçuklu Medreselerinin Mağrip ve Endülüs Üzerindeki Etkileri”, *Turkish Studies*, Volume 4/3 Spring, 2009
- ÖKTEM, Ülker, “Osmanlı Medreselerinde Felsefe”, (OTAM- Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi), Sayı:15, İstanbul, 2004
- ÖYMEN Raşit, “İslamiyet’te Eğitim ve Öğretim Hareketleri”, (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi), Cilt: 11, Ankara, 1963
- ÖZCAN Tahsin, “ Osmanlı Devleti’nde Eğitim Hizmetlerinin Finansmanı”, (Türkler Ansiklopedisi), Cilt: X, 2002
- ÖZKAN, Serap, *Geç Dönem Osmanlı Adana Mezar Taşları*, (Selçuk Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2007
- ÖZTÜRK, Hakan, *Cumhuriyet Dönemi Tarih Çalışmalarında Hz. Muhammed Tasavvuru*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi), Ankara, 2011

- PAKALIN, Mehmet Zeki, *Tarih Terimleri Sözlüğü*, (Milli Eğitim Yayınları), Cilt I, II ve III, İstanbul, 1983
- PAY, Salih, “Klasik Dönem Osmanlı Külliyelerinde Personel Sistemi”, (Türkler Ansiklopedisi), Cilt: X, 2002
- ROUX Jean-Paul, *Türklerin Tarihi*, (Çevri: Aykut KAZANCIGİL vd. Kabalacı Yayınevi), İstanbul, 2004
- SARIKAYA Yaşar, “Osmanlı Medreselerinin Gerilemesi Meselesi, Eleştirel Bir Değerlendirme Denemesi”, (İslam Araştırmaları Dergisi), Sayı:3, İstanbul, 1999
- ŞANAL Mustafa, “Eşref Efendizade Mehmet Şevketi'nin Medreselere İlişkin Islahat Düşünceleri ve Çözüm Önerileri”, (OTAM-Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi), Sayı: 10, Ankara, 1999
- “Osmanlı Devleti'nde Medreselerde Ders Programları...” (Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi), Sayı: 14, Kayseri, 2003
- ŞENTÜRK Recep, “Fıkıh ve Sosyal Bilimler Arasında Son Dönem Osmanlı Aydını”, (İslam Araştırmaları Dergisi), Sayı:4, İstanbul, 2000
- ŞULUL, Cevher, “İslam Felsefesinde İlimlerin Sınıflandırılması Geleneği, D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi” Sayı XVI, İzmir, 2002
- SÜREYYA, Mehmed, *Sicill-i Osmanî*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Cilt:3 İstanbul, 1996
- TAŞDEMİRCİ, Ersoy, “Medreselerin Doğuş Kaynakları ve İlk Zamanları”, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi), Sayı:2, Kayseri, 1988
- Türk Eğitim Tarihinde Azınlık Okulları ve Yabancı Okullar, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Kayseri, 2001
- TAŞKIN Ünal, “Klasik Dönem Osmanlı eğitim Kurumları”, (Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi), Volume 1/3 Spring 2008
- TÜRKOĞLU Ömer, *Salnamelerde Çankırı*, (Çankırı Valiliği Yayını), Çankırı, 1999

- ULUSOY Ahmet, *Kuruluşundan 17. Yüzyıla Kadar Osmanlı Medreselerinde Eğitim Öğretim Faliyetleri*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2007
- UNAN, Fahri, “Bir XIV. Yüzyıl Yazarının Kaleminden Çağının İlim ve Âlim Anlayışı” (Kırgızistan- Türkiye Manas Üniversitesi- Sosyal Bilimler Dergisi), Sayı:2, 2001
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, (Türk Tarih Kurumu Yayınları), Cilt: I, Ankara, 1988
- YILDIZ, Esra, *Konya'daki Medrese Yapılarının Yeniden Kullanım Koşullarına Göre Değerlendirilmesi*, (S.Ü, Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2003
- YILMAZ Harun, *EL Melikül Muazzam Döneminde Dimaşkta Kurulan Medreseler*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2008

EKLER

EK:1

The image shows an open manuscript with two pages of handwritten text in a grid format. The right page is titled "دولتنامه" (Dolatanameh) and the left page is titled "تاریخ" (Tarikh). The text is written in Persian script. The right page contains a table with several columns and rows of text, while the left page contains a single column of text. The handwriting is dense and fills most of the grid cells.

روز	تاریخ	دولتنامه
۱
۲
۳
۴
۵
۶
۷
۸
۹
۱۰
۱۱
۱۲
۱۳
۱۴
۱۵
۱۶
۱۷
۱۸
۱۹
۲۰
۲۱
۲۲
۲۳
۲۴
۲۵
۲۶
۲۷
۲۸
۲۹
۳۰

EK:2

The image shows two pages from an old manuscript, likely a ledger or account book, featuring a grid of approximately 10 columns and 20 rows. The text is handwritten in a cursive script, possibly Persian or Arabic.

- Page 1 (Left):** The title 'جان' (Jan) is written at the top center. A large block of text is written in the upper right section of the grid. In the lower right, there are two smaller blocks of text. On the far left, there are some notes and a small table with a few rows of numbers.
- Page 2 (Right):** The title 'دراستان' (Drastan) is written at the top center. The page contains several diagonal blocks of text, likely representing entries or calculations. There are some numbers written in the right margin of the grid.

EK:3/1

T. C.
EVKAF
Umum Müdürlüğü
V. Kayıtlar Müdürlüğü
Sayı - 291 -

Hölâsa

İstemalat mülhaka Tercih Müdürlüğüne :

Çankırıda Çivitci elhaç Mehmedin 10/Muharrem/1167 tarihli mukayyet vakfiyesinde altı bin beş yüz kırk dokuz nükudunu vakf ettiği yazıldıktan sonra (şöyle şart söyledim ki meblağı mezbur yedi mütevellii merkum ile senevi onu on bir buçuk hesabı üzere resmi kavi ve kefilî melî ve ledeliktize ikisinden biri ile alâveçhil'hâkîstirbah ve iş tizlî olunup bifadillahi taalâ hasil olan ribih ve nemasından yevmi on yedişer akçesi ciheti tevliyet ve yevmi kırk akçesi medinei mezburede sultan sülâyman aleyhürrahmetü velgufran cemii şerifi kurûnünde sakiz bap hücre ile bina ve ihya eylediğim medresesi celilede müderris olan faziletli saadetli elhaç Mehmet Efendi hazretlerine verilüp münâileyh elhaç Mehmet Ef. hazretleri dâri fenadan ezmi rişti bağı cenan ve firdevsi aşiyân eyledikte hasılı ömrü giranmayeleri mehdumun Ali Bayeleri faziletli esseyit elhaç Ahmet Ef. Medresesi mezkureye vazifei mersumesiyle müderris ola ve badehu müderris olanlar tefsir ve ahadisî talimiyeler kâdir ^{ve feth} ve mevâd ve fânunu şettâda mahir ve misli naziri nadir ola ve medresesi merkumenin yedi bap hücrelerinde ikişer nefer talip sakin olup beher neferine yevmi dördür akçe nar ve şem'i bahâ verile ve medrese kapısı ittisalinde hücrelerinde sakin olan bevvap ve ferrâşe yevmi beş akçe bevvap ^{şey} ve ferrâşiye verilüp şamûsheher medresesi mezkuru şenki şubardan pâk ve derunu birânunu tabeşâk edüp babı medresesi mezkuru feth ve talik eyliye) diye hayratını zikr etmiş ve tevliyeti evvela kendi nefisine ve vefatından sonra (kızım Fatma neslen bade neslin ve batnen bade batnin evladı evladı mutasarrif olalar ve bade linkiraz neuzûbillâhilmfîkâ feyyâz medinei merkumede icrayı şer'i din ve ahkâmı ihyayı mübin işlâm eden kadî efendinin ve müderrisaynın re'yi mü'nir ve tetbiri müstetirlerine mukavvez ola ve mü'rurü esmine ile medresesi mezkûre bittâliye harap olur ise gâleli vakf mutlaka medinei münevver'e fukarasına sarf oluna) dayu muharrer bulundugu beyaniyle geri sunuldu.

3/4/936

V. Kayıtlar M.

H. V. Zengin

E. Zengin

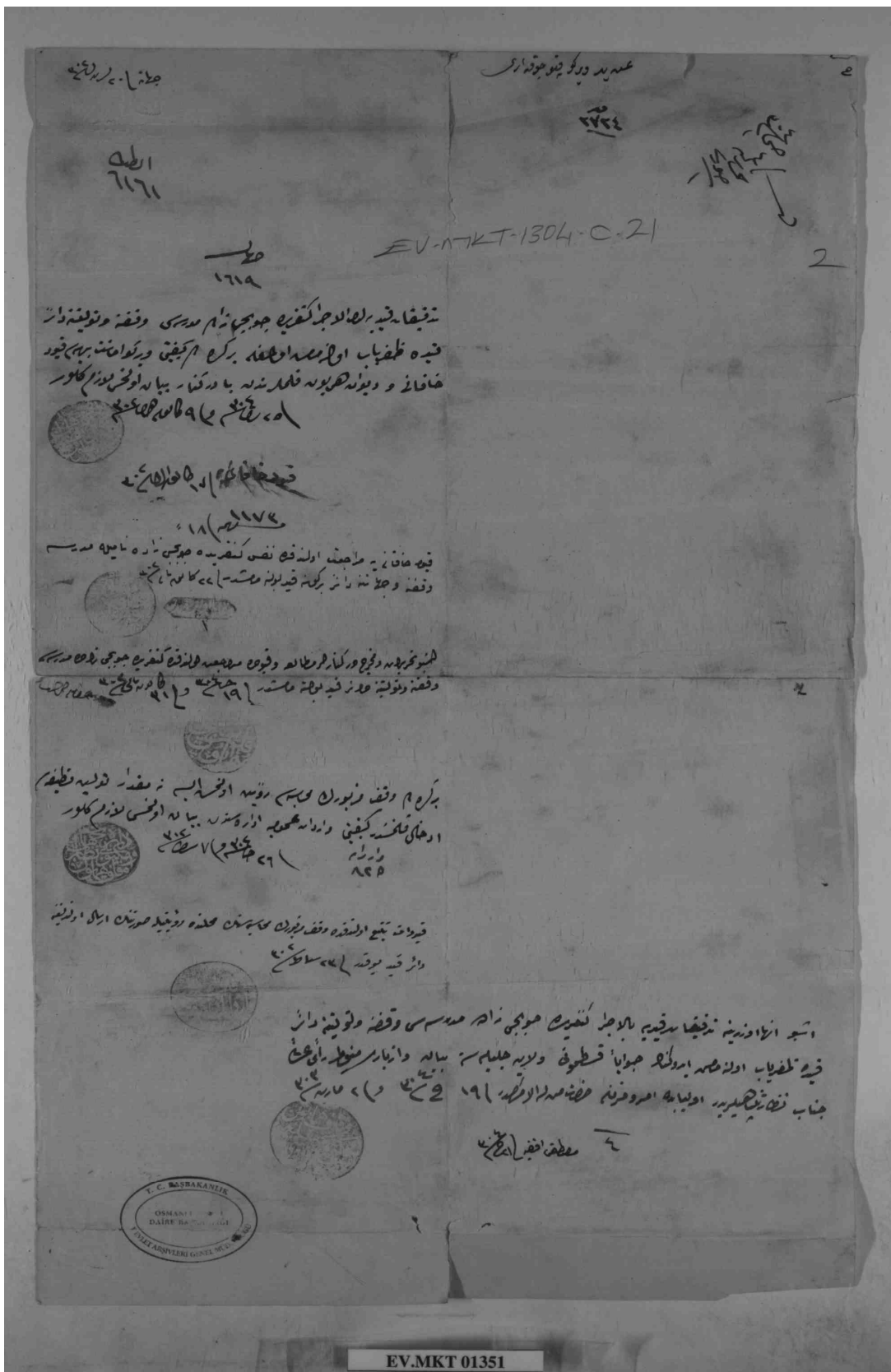
3

EK:3/3

The image shows a handwritten manuscript page with a grid layout. The right side contains a table with columns for 'تاریخ' (Date), 'مکان' (Place), and 'ملاحظات' (Remarks). The left side has a large block of handwritten text under the heading 'ملاحظات'.

تاریخ	مکان	ملاحظات
۱۳۰۲	کابل	ملاقات و دیدار با آقایان مستوفی و...
۱۳۰۳	کابل	ملاقات با آقایان مستوفی و...
۱۳۰۴	کابل	ملاقات با آقایان مستوفی و...
۱۳۰۵	کابل	ملاقات با آقایان مستوفی و...
۱۳۰۶	کابل	ملاقات با آقایان مستوفی و...
۱۳۰۷	کابل	ملاقات با آقایان مستوفی و...
۱۳۰۸	کابل	ملاقات با آقایان مستوفی و...
۱۳۰۹	کابل	ملاقات با آقایان مستوفی و...
۱۳۱۰	کابل	ملاقات با آقایان مستوفی و...
۱۳۱۱	کابل	ملاقات با آقایان مستوفی و...
۱۳۱۲	کابل	ملاقات با آقایان مستوفی و...
۱۳۱۳	کابل	ملاقات با آقایان مستوفی و...
۱۳۱۴	کابل	ملاقات با آقایان مستوفی و...
۱۳۱۵	کابل	ملاقات با آقایان مستوفی و...
۱۳۱۶	کابل	ملاقات با آقایان مستوفی و...
۱۳۱۷	کابل	ملاقات با آقایان مستوفی و...
۱۳۱۸	کابل	ملاقات با آقایان مستوفی و...
۱۳۱۹	کابل	ملاقات با آقایان مستوفی و...
۱۳۲۰	کابل	ملاقات با آقایان مستوفی و...

EK:3/4

EK:3/5

کتابخانه مجلس شورای اسلامی
تهران

۲۰۱

تقدیر و رفع جوگی زایم مدرس و وقف تولد به منقاه والده ک هایه خانومه حیره خا بولینغ و جهه مذکوره کدونه
استقال ایشرا بیه کهور تقیه کدونه بجهه اجر و نیکه بوانه زایم جمله کدونه اصحابم در پیوسته رساله اسما اولمه ولد کدونه کدونه
مذکوره نه سون من اولمه والده حیره خا بولینغ دایر بکون بانه واحتمام صلح اولمه ابرار اولمه منجه اولمه کدونه خا
یتد و امساره کویوم سینه بجهه اولمه شرط واقف بینه کدونه اولور واقف اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه
والده کدونه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه
دایر اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه
عهد خا اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه
مورد معوضه بکون ایضاً معوضه کدونه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه اولمه

1951/4

EV.MKT 01351

EK:4

Hülasa

T. C.
VAKIFLAR
Umum Müdürlüğü
İdare Meclisi
Sayı 229

Karar No.
231

Çankırıda Çivirdçi oğlu vakfının hayrî hizmeti kalmadığı anlaşıldığından , geliri kudretsiz hayrata sarfedilmek üzere, vakıflar kanununun I inci maddesinin Ç fıkrası uyarınca mazbutan idaresi - hakkında Muamelât M. T. Müdürlüğünün tevdi olunan IO/4/936 günlü ve 229 evrak sayılı yazısı ile ilişiği evrak okundu .

Evrakından, emaneten idare edilmekte olan bu vakfın , filen - hayrî bir hizmeti olmadığı anlaşıldığından , teklif veçhile, 2762 No.lu vakıflar kanununun I inci maddesinin Ç fıkrası uyarınca mazbut vakıflar arasına alınarak Umum Müdürlükçe idaresine ve şartlarının yeribegetirilmesine imkân kalmadığına göre, gelirinin I7 inci madde hükmünce kudretsiz mazbut vakıflara tahsisine İB/4/936 gününde karar verildi .

İdare Meclisi	Aza	Aza	Aza	Aza
Reisi	Umum Müdür	G. Paşay	H. Yücel	H. Baran
<i>P. Paşay</i>	<i>n. müavin</i>	<i>G. Paşay</i>	bulunmadı	<i>H. Baran</i>
	<i>F. Turhan</i>			

EV U.M. EVRAKI	
Tarih	28 Nisan 1936
Sayı No.	3295

Muamelât. m.
28.4. 936
F. Turhan

29
II
29-4-36

Selâmi

5

EK:5

T.C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
GAYRİMENKUL ESKİ ESERLER ve ANITLAR
YÜKSEK KURULU BAŞKANLIĞI

K A R A R

Toplantı No. ve Tarihi : 294-9.6.1978

Karar No. ve Tarihi : A-1204-9.6.1978

Toplantı yeri :

-2-

İ S T A N B U L

ÇANKIRI İL MERKEZİNDE 1710 SAYILI YASA GEREĞİNCE TESCİL EDİLEN KORUNMASI
GEREKLİ ESKİ ANITLARIN LİSTESİ:

No:	Adı	Yeri
1-	Ulu Cami - - -	Çankırı İl Merkezi, Mimar Sinan, Büyük Cami Sok.6 paf.159 ada,1 parsel
2-	İmaret Camii (İsfendiyar)	Çankırı İli, Cumhuriyet, Kasım Bey İbni İsfendiyar 2 paf.61 ada,17-18-19-20-21-22-23-24 parseller
3-	Taş Mescit - - -	Çankırı İli, Yeni Mahalle, Taşmescidi Cad. 14 paf.460 ada,1 parsel
4-	Karataş Mescidi - - -	Çankırı İli, Karataş, Sudeposu Caddesi No:18 4 paf.114 ada,1 parsel
5-	Medrese Mescidi Türbesi	Çankırı İli, Alibey Mah. Mecbur Sok.5 paf. 141 ada,1 parsel
6-	Çivitlioğlu Medresesi	Çankırı İli, Uncu Sokak.
7-	Karataş Çeşmesi - - -	Çankırı İli, Karataş, Karataş Çeşme Sok.4 paf. 115 ada,7 parsel
8-	Kayabaşı Çeşmesi - - -	Çankırı İli, Karataş, Kayabaşı Sok.4 paf.122 ada,18 parsel
9-	Çamaşırhane ve çeşme - - -	Çankırı İli, Cumhuriyet, Çamaşırhane Sok.No:20
10-	Çeşme - - - -	Çankırı İli, Karataş, Yozgatlı Sok.4 paf.170 ada,1 parsel
11-	Çeşme - - - -	Çankırı İli, Buğday Bazarı, Tosya Caddesi, 10 paf.33 ada,30 parsel
12-	İncilli Çeşme - - - -	Çankırı İli, İncilliçeşme, Akkızçalısı Sokağı 9 paf.99 ada,

al. 001

M. S. %

da.

EK:6

**T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
ANKARA KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA BÖLGE KURULU
KARAR**

Toplantı Tarihi ve No: 17/10/2007 140
Karar Tarihi ve No : 17/10/2007 2670

Toplantı Yeri
ANKARA

Çankırı İli, Yapraklı İlçesi'nde bulunan, tapunun 22 ada, 3 parselinde kayıtlı Hacı Mustafa Efendi Camii ve Medresesi'nin onarımı ile ilgili olarak hazırlanan projelerin Kurulumuzda değerlendirilmesi istemine ilişkin Ankara Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün 24.8.2007 gün ve 8261 sayılı yazısı okundu, ekleri incelendi, yapılan görüşmeler sonunda;

Çankırı İli, Yapraklı İlçesi'nde bulunan, tapunun 22 ada, 3 parselinde kayıtlı Hacı Mustafa Efendi Camii ve Medresesi'nin 2863 Sayılı Kanun kapsamına giren özellikleri nedeniyle korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmesine, koruma grubunun 1 olarak belirlenmesine, yapının onarımı ile ilgili olarak hazırlanan rölövenin ve restorasyon projesinin uygun olduğuna, ancak mail-i inhidam olduğu belirtilen medrese yapısının mümkün olduğunca yıkılmadan onarılmasına dikkat edilmesine, her iki yapının da çatısının alaturka kiremitle kaplanmasına karar verildi.

ASLI GIBİDİR.

F.İşin SUN
Müdür V.

BAŞKAN

Ark. M. Akif IŞIK

İMZA

BAŞKAN YARDIMCISI

Prof. Dr. Hakkı ACUN

İMZA

ÜYE

Av. Mehmet DOĞAN

İMZA

ÜYE

Yrd. Doç. Dr. Nevin TURGUT GÜLTEKİN

İMZA

ÜYE

Y. Mim. İsmail TOKER

İMZA

ÜYE

Y. Mim. Hayati BINLER

İMZA

ÜYE

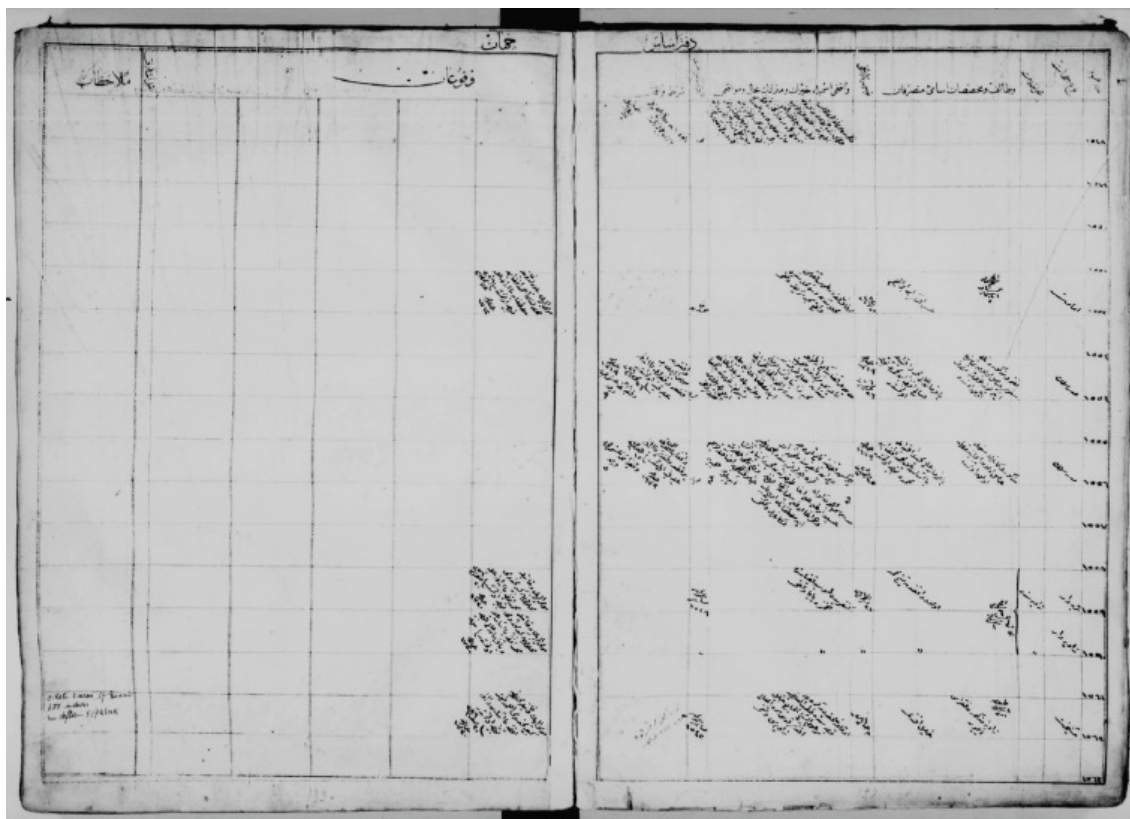
Şeh. Pln. Ali AKTAŞ

İMZA

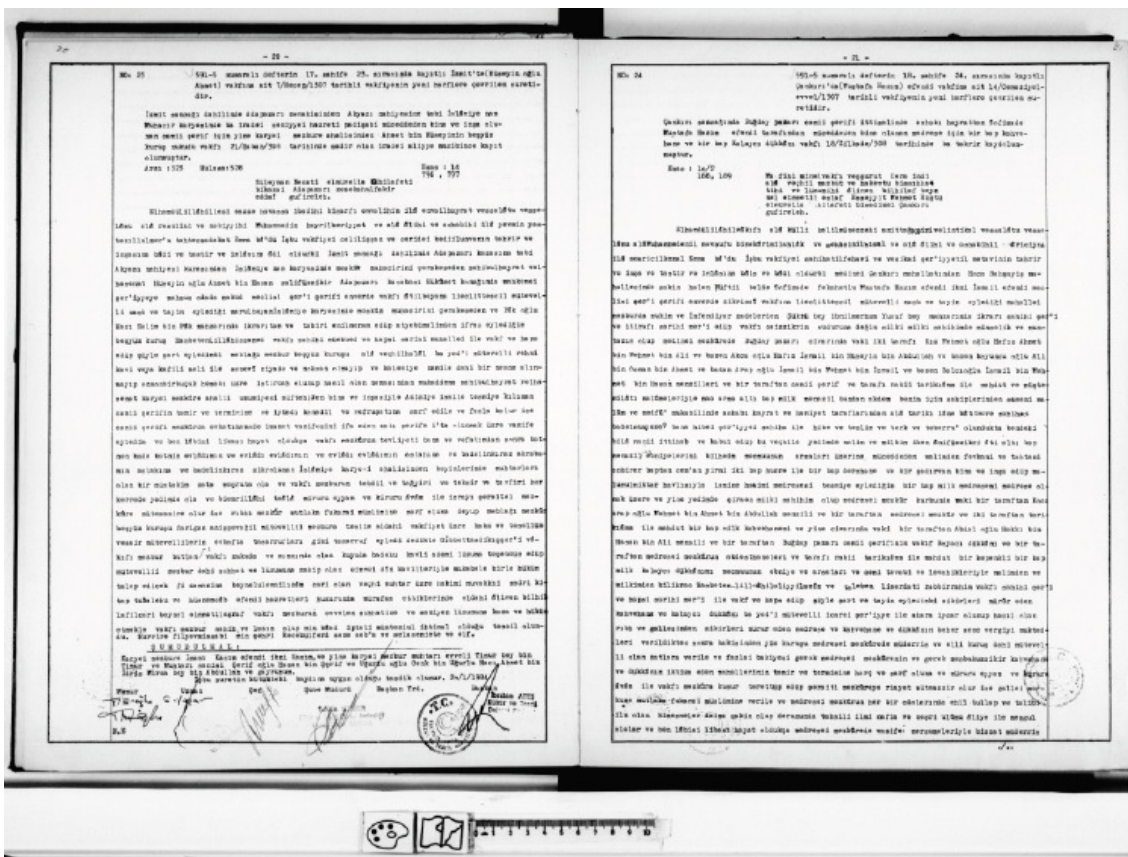
ÜYEAli HASEKİOĞLU
Yapraklı Bld. Bşk.
İMZA**ÜYE**Mutlu ERGEÇ
Ankara Vakıflar Blg. Müd. Tem.
İMZA**ÜYE****ÜYE**

18.09/21 E.Ö.

EK:7

EK:8/1

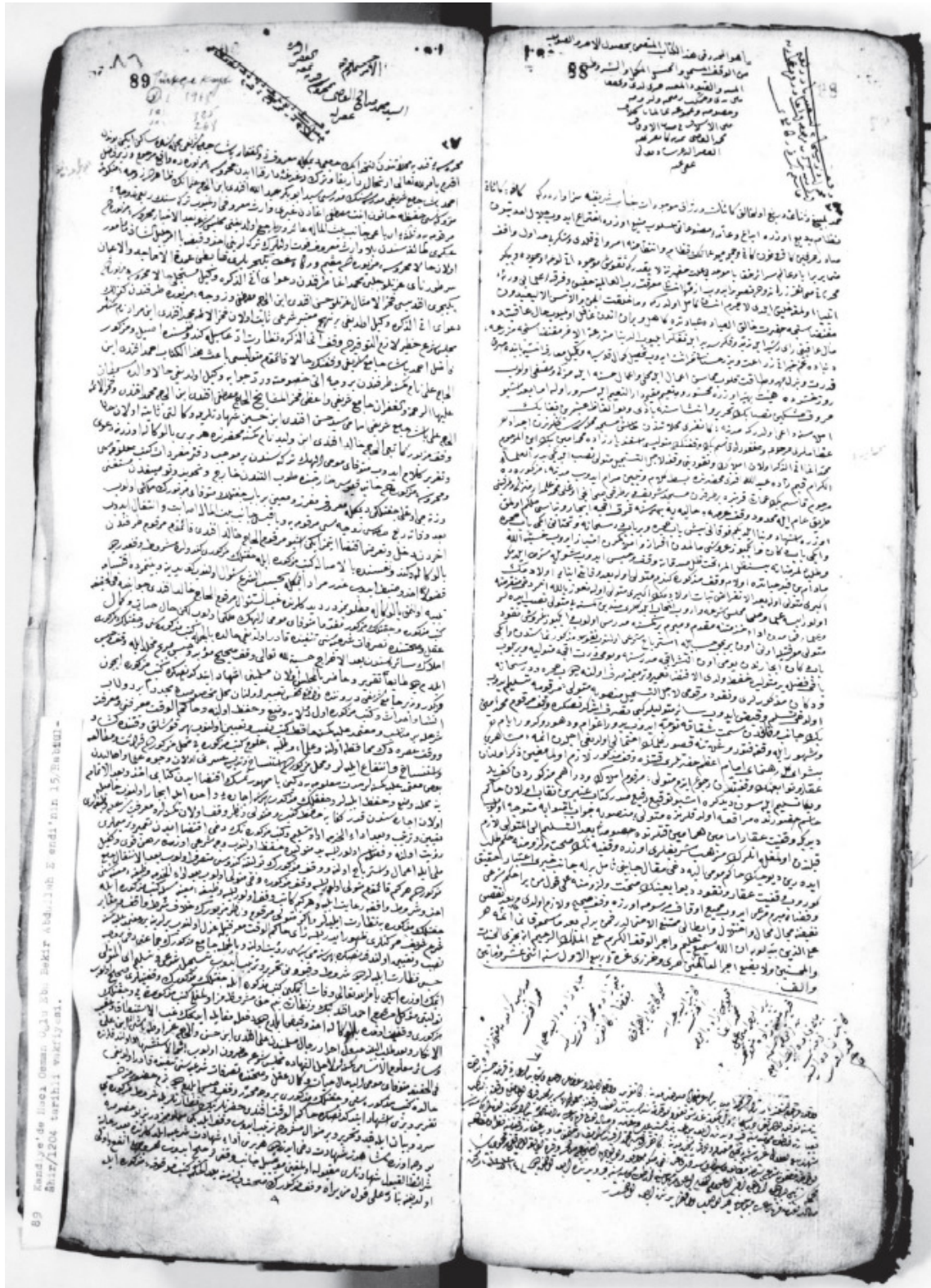
EK:8/2

The image shows two pages from a handwritten manuscript, likely a ledger or account book, written in Arabic script. The pages are filled with tables and text.

Page 1 (Left): The top section is titled "ملاحظات" (Observations) and contains a table with several columns. Below this, there are several blocks of text, some of which appear to be lists or accounts. At the bottom left, there is a larger block of text, possibly a summary or a note.

Page 2 (Right): The top section is titled "ذوات" (Entities) and contains a table with several columns. Below this, there are several blocks of text, some of which appear to be lists or accounts. At the bottom left, there is a larger block of text, possibly a summary or a note.

The handwriting is in a clear, legible style, and the tables are well-organized with distinct columns and rows. The overall appearance is that of a well-maintained historical document.

89 Kaud.je.de.lovea.oman.43u.8b. Bekir.Abdul.3b. E. endi. n. 15. Bahub. 89
 89 Kaud.je.de.lovea.oman.43u.8b. Bekir.Abdul.3b. E. endi. n. 15. Bahub. 89
 89 Kaud.je.de.lovea.oman.43u.8b. Bekir.Abdul.3b. E. endi. n. 15. Bahub. 89

EK:10/2

The image shows two pages of a handwritten ledger or account book. The pages are filled with a grid of cells, each containing Arabic text. The left page is titled "حجرات" (Hajrat) at the top center and "ملاحظات" (Malahat) at the top left. The right page is titled "ملاحظات" (Malahat) at the top center. The text is written in a cursive style, typical of historical Arabic manuscripts. The grid structure suggests a systematic recording of data, possibly related to land or property records.

EK:11/1

EK:11/2

The image shows two pages from a handwritten manuscript, likely a calendar or ledger, written in Arabic script. The pages are numbered 111 and 112 at the bottom. The left page is titled "تاریخ" (Tarikh) and the right page is also titled "تاریخ". Both pages feature a grid layout with handwritten text in the cells. The text appears to be organized into columns and rows, possibly representing dates and corresponding events or data. The handwriting is dense and fills most of the grid cells. There are some larger blocks of text and some blank space within the grid. The overall appearance is that of a historical record or a detailed account.

EK:11/3

The manuscript page features a grid with handwritten Persian text and numerical entries. The page is divided into two main sections by a horizontal line. The top section is labeled 'دولت‌اش' (Dolât-âsh) and the bottom section is labeled 'حکایت' (Hikâyat). The grid contains various entries, including names, dates, and numbers.

Top Section (دولت‌اش):

- Column 1: **دولت‌اش**
- Column 2: **موت‌اش**
- Column 3: **تولد‌اش**
- Column 4: **تولد‌اش**
- Column 5: **تولد‌اش**
- Column 6: **تولد‌اش**
- Column 7: **تولد‌اش**
- Column 8: **تولد‌اش**
- Column 9: **تولد‌اش**
- Column 10: **تولد‌اش**
- Column 11: **تولد‌اش**
- Column 12: **تولد‌اش**
- Column 13: **تولد‌اش**
- Column 14: **تولد‌اش**
- Column 15: **تولد‌اش**
- Column 16: **تولد‌اش**
- Column 17: **تولد‌اش**
- Column 18: **تولد‌اش**
- Column 19: **تولد‌اش**
- Column 20: **تولد‌اش**
- Column 21: **تولد‌اش**
- Column 22: **تولد‌اش**
- Column 23: **تولد‌اش**
- Column 24: **تولد‌اش**
- Column 25: **تولد‌اش**
- Column 26: **تولد‌اش**
- Column 27: **تولد‌اش**
- Column 28: **تولد‌اش**
- Column 29: **تولد‌اش**
- Column 30: **تولد‌اش**
- Column 31: **تولد‌اش**
- Column 32: **تولد‌اش**
- Column 33: **تولد‌اش**
- Column 34: **تولد‌اش**
- Column 35: **تولد‌اش**
- Column 36: **تولد‌اش**
- Column 37: **تولد‌اش**
- Column 38: **تولد‌اش**
- Column 39: **تولد‌اش**
- Column 40: **تولد‌اش**
- Column 41: **تولد‌اش**
- Column 42: **تولد‌اش**
- Column 43: **تولد‌اش**
- Column 44: **تولد‌اش**
- Column 45: **تولد‌اش**
- Column 46: **تولد‌اش**
- Column 47: **تولد‌اش**
- Column 48: **تولد‌اش**
- Column 49: **تولد‌اش**
- Column 50: **تولد‌اش**

Bottom Section (حکایت):

- Column 1: **حکایت**
- Column 2: **تولد‌اش**
- Column 3: **تولد‌اش**
- Column 4: **تولد‌اش**
- Column 5: **تولد‌اش**
- Column 6: **تولد‌اش**
- Column 7: **تولد‌اش**
- Column 8: **تولد‌اش**
- Column 9: **تولد‌اش**
- Column 10: **تولد‌اش**
- Column 11: **تولد‌اش**
- Column 12: **تولد‌اش**
- Column 13: **تولد‌اش**
- Column 14: **تولد‌اش**
- Column 15: **تولد‌اش**
- Column 16: **تولد‌اش**
- Column 17: **تولد‌اش**
- Column 18: **تولد‌اش**
- Column 19: **تولد‌اش**
- Column 20: **تولد‌اش**
- Column 21: **تولد‌اش**
- Column 22: **تولد‌اش**
- Column 23: **تولد‌اش**
- Column 24: **تولد‌اش**
- Column 25: **تولد‌اش**
- Column 26: **تولد‌اش**
- Column 27: **تولد‌اش**
- Column 28: **تولد‌اش**
- Column 29: **تولد‌اش**
- Column 30: **تولد‌اش**
- Column 31: **تولد‌اش**
- Column 32: **تولد‌اش**
- Column 33: **تولد‌اش**
- Column 34: **تولد‌اش**
- Column 35: **تولد‌اش**
- Column 36: **تولد‌اش**
- Column 37: **تولد‌اش**
- Column 38: **تولد‌اش**
- Column 39: **تولد‌اش**
- Column 40: **تولد‌اش**
- Column 41: **تولد‌اش**
- Column 42: **تولد‌اش**
- Column 43: **تولد‌اش**
- Column 44: **تولد‌اش**
- Column 45: **تولد‌اش**
- Column 46: **تولد‌اش**
- Column 47: **تولد‌اش**
- Column 48: **تولد‌اش**
- Column 49: **تولد‌اش**
- Column 50: **تولد‌اش**

کشف و کشف غایت است و در آنجا که حقیقت معلوم می شود تا زمانی که در این دنیا قرار نگرفته است
 و در این وقت که حقیقت معلوم می شود تا زمانی که در این دنیا قرار نگرفته است
 و در این وقت که حقیقت معلوم می شود تا زمانی که در این دنیا قرار نگرفته است

Handwritten notes and signatures in Persian script.

بزرگوار است که در این وقت که حقیقت معلوم می شود تا زمانی که در این دنیا قرار نگرفته است
 و در این وقت که حقیقت معلوم می شود تا زمانی که در این دنیا قرار نگرفته است
 و در این وقت که حقیقت معلوم می شود تا زمانی که در این دنیا قرار نگرفته است

Handwritten notes and signatures in Persian script.

EK:12/2

The image shows a handwritten manuscript page with a grid layout. The page is divided into two columns by a vertical line. The right column contains a table with multiple rows of text and numbers, while the left column has fewer entries. The text is written in a cursive style. The page is numbered '151' in the top right corner. The title 'مجلد' (Volume) is written at the top center. The left column has a header 'ملاحظات' (Notes) and the right column has a header 'دریافت' (Received). The text in the right column is organized into several groups, each starting with a date and followed by a list of items and their quantities. The numbers are written in a simple, clear font. The overall appearance is that of a historical record or ledger.

تاریخ	ملاحظات	دریافت
۱۳۰۰
۱۳۰۱
۱۳۰۲
۱۳۰۳
۱۳۰۴
۱۳۰۵
۱۳۰۶
۱۳۰۷
۱۳۰۸
۱۳۰۹
۱۳۱۰
۱۳۱۱
۱۳۱۲
۱۳۱۳
۱۳۱۴
۱۳۱۵
۱۳۱۶
۱۳۱۷
۱۳۱۸
۱۳۱۹
۱۳۲۰
۱۳۲۱
۱۳۲۲
۱۳۲۳
۱۳۲۴
۱۳۲۵
۱۳۲۶
۱۳۲۷
۱۳۲۸
۱۳۲۹
۱۳۳۰

Turkice Kayit

Diy: 2225

Def: 2

no: 3

مردن اصحا حنيفة مؤلف در ابتدا در وصال و... (partially illegible)

عنوان
مردن اصحا حنيفة مؤلف در ابتدا در وصال و...

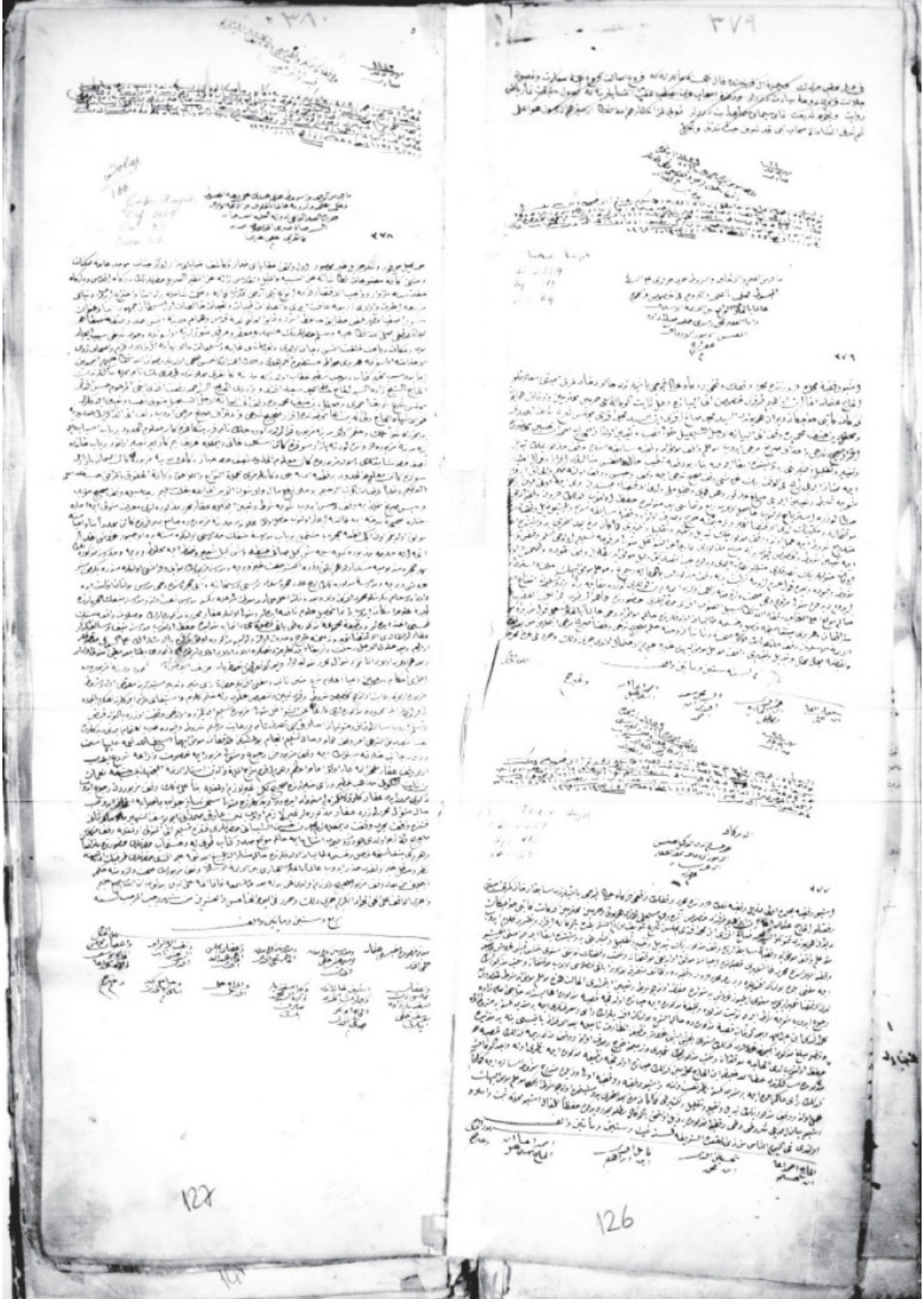
مات مؤلفه داور... (partially illegible)

مردن اصحا حنيفة مؤلف در ابتدا در وصال و... (main text block, mostly illegible)

Turkice Kayit
Diy: 2225
Def: 2
no: 3

سوره... (main text block, mostly illegible)

EK:14/1

EK:14/2

اوقافها بنو حقایق مخصوصه

ملاحظات	تاریخ	شماره	محل	توضیحات	تاریخ ثبت	شماره ثبت	محل ثبت
	۱۳۰۲	۴	تهران	تفریحیه قبه در محله سن بهم کبیر زنده بنیاده	۱۳۰۲	۳	تهران
	<p>دفعه ۱۷ در ۱۳۰۲</p> <p>۱۳۲۲-۸۱-۲</p> <p>۹</p> <p>اوقاف مخلوقه در مدینه تفویض محاسبانه قهری به مجلس سائرینده بشماره الحاج حقیق محمد سعید و الحاج احمد رضا ابن حیدر مدینه مذکور هم جمع کبیر زمین و اوقاف عقار و مدرسه و حجرات و وقف بنیاد بجز محاسبان بودجه شهر رضیه در نوبت ۵۰ ده ۱۳۰۹ تاریخ اولاد ذکور و اوقاف سید حسنه انبیه و دیگر وقفها هم می طرفه سید زلفی بیضا انبیه اولاد حسنه اولاد اولاد ۱۸ دی وقف ۱۳۰۹ تاریخ صفیه سید حسانه اصفیه نوبت خاندانی نوبت بر بنیاد و بر بنیاد قبه اطلاق کرده اولاد و وقف فرزندان بهایک در ائمه در سه تاریخ موردی بهایک در ائمه سید تاریخ صفیه و جنبه مستخرسه قریب مذکور اولاد بر سر بالاستان علی السوی مقروضه اولاد دید جلوه الاجل رحلت تاریخ اولاد بهایک در ائمه اولاد اولاد اولاد اولاد اولاد اولاد سید سید جلوه مستخرسه اولاد دید جمع اولاد اولاد اولاد اولاد حکم قریب اولاد بر سر اولاد</p>						

595/09

EK:14/3

Handwritten manuscript on two pages, numbered 5 and 6. The text is in Arabic script and includes various diagrams, tables, and calculations. A large, faint watermark is visible across the center of the pages.

Page 5:

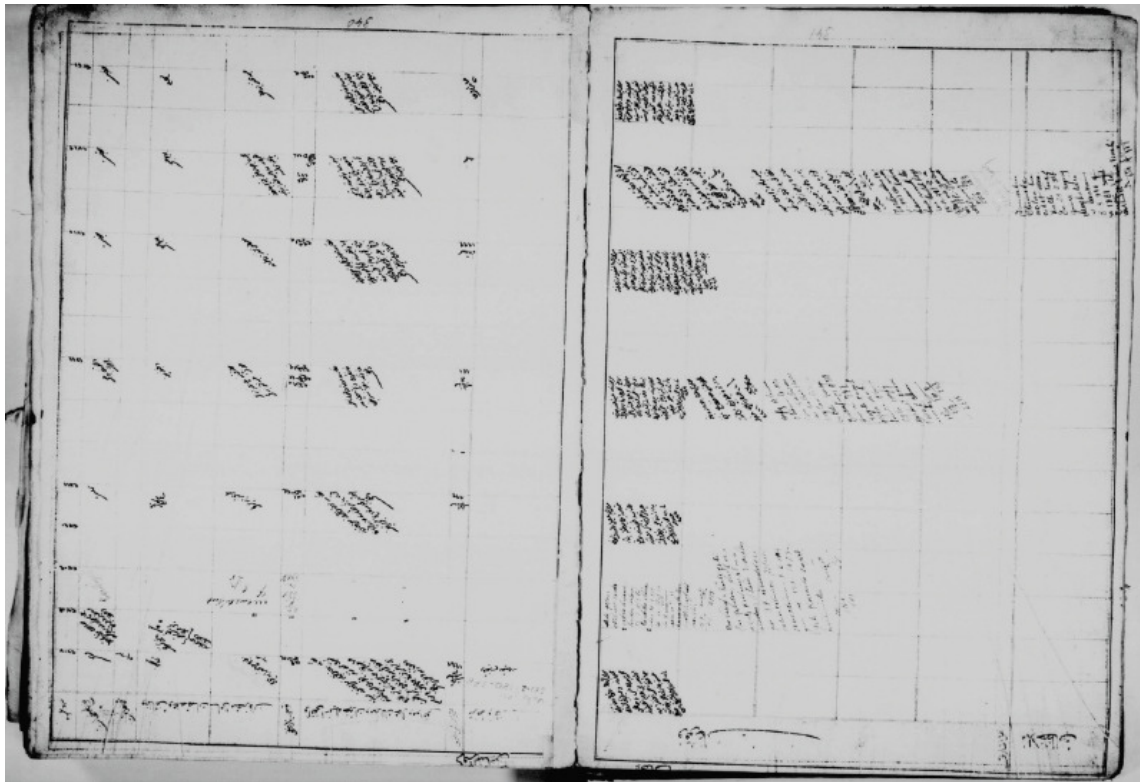
- Top section: Text describing a process or calculation, followed by a diagram of a horizontal line with points and labels.
- Middle section: A diagram showing a curved path or trajectory with several points and numerical values.
- Bottom section: A table with multiple columns and rows of numbers, possibly representing a sequence or data points.

Page 6:

- Top section: Text and a diagram showing a curved path with points and labels.
- Middle section: A diagram showing a curved path with points and labels, similar to the one on page 5.
- Bottom section: A table with multiple columns and rows of numbers, similar to the one on page 5.

The manuscript appears to be a technical or scientific record, possibly related to astronomy or geometry, given the nature of the diagrams and the use of numbers.

EK:14/4

EK:15

قطون ولایت اوقاف و بیعت

۶۰

عونتو اوقاف
 بیعتخانه سفید و در خانه رابع عقیدت خیریه تریف سنده کتبی سنجق چوکه قدسده کاهنه مدرسین مدرس عالی محمد افسر بقه وظیفین بومی اوج اقیه ده
 عیاره اوله ربه جزای اید و کله نه بختد موی اید شدی ایکی نوز الا اوقاف وظیفه تقصیر معقن وار اولاده ۱۴ مورخه تاریخ مجلس اداره ولایت وظیفین اوزرینه
 تحقیقده لازم اوقاف و وقف نکلون قضا و سرکار اینه و حیوانه وکیل بازار و کراته رسوایته جمیع اجماری اوله و سوسی اوقاف ایکی بلالی نوز کور نوز سده
 وار لای اولدیفی قیما اکلکله اولدیفنده بعده اجماریه قلمونه اوزره اولی امری رسوایه نکلوه عینای استیصال ایدلکده در بوشه مالک وقف نکلنده سنده خط اوله ربه
 معاهده جانب وقف بریدلی و بریلکده در و بنورد طایفه ایدنده سینه طایفه الزام و احاک و یا امانتی اداره اولقده در و جمیع اجماری دفع فاج عوزنده عیارته
 بور ایدله باقیقیو استعاره لازم کله جک مصارفه ادره سنده افا و قلمده اجماریه اوج اوقاف تقیه تا و دی قوریلنده تقیه اوقاف و اوقاف
 ۱۹۶۸

زینب کتبی اوقاف سفید ۱۰/۱۰/۱۹۶۸

76

EK:16

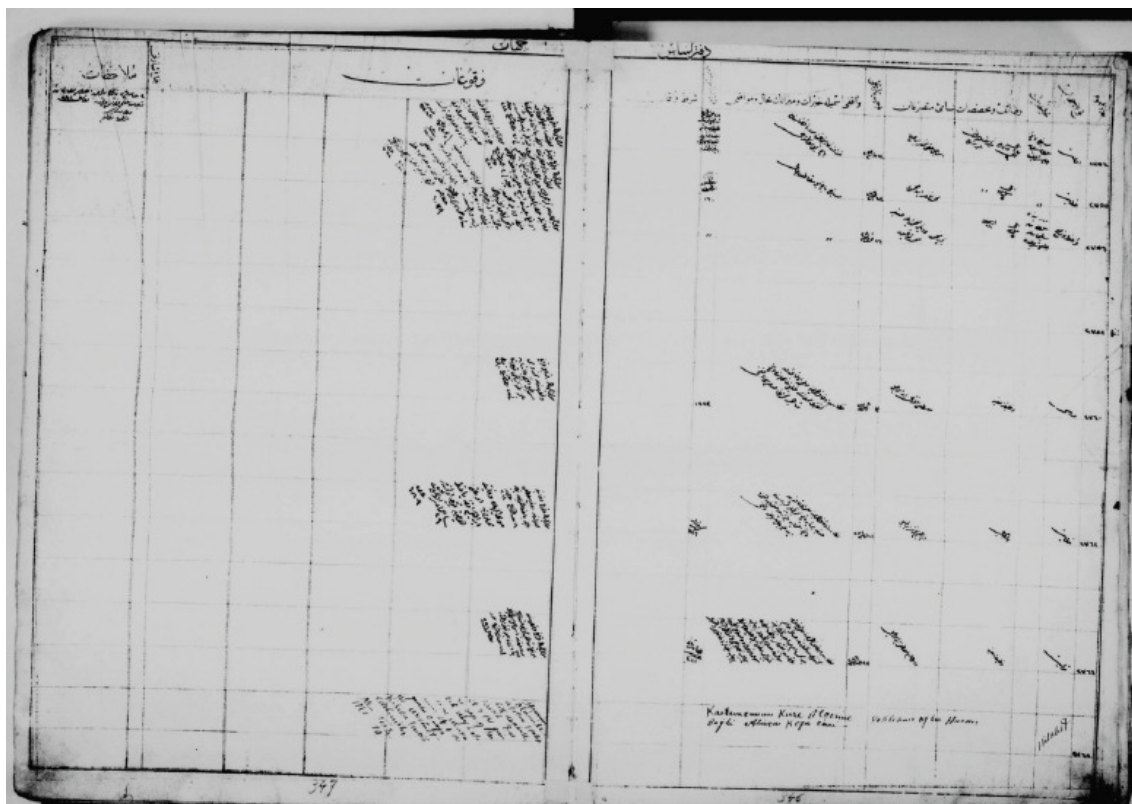
ملاحظات	تاریخ	وقت	مکان
ملاحظات			
ملاحظات			
ملاحظات			
ملاحظات			
ملاحظات			
ملاحظات			

ملاحظات	تاریخ	وقت	مکان
ملاحظات			
ملاحظات			
ملاحظات			
ملاحظات			
ملاحظات			
ملاحظات			
ملاحظات			
ملاحظات			

EK:17

The image shows an open manuscript with two pages of handwritten text in Arabic script. The text is organized into a grid format, with columns and rows. The left page has a header section at the top left, followed by several rows of text. The right page also has a header section at the top, followed by several rows of text. The handwriting is dense and fills most of the grid cells. The pages are slightly aged and show some wear at the edges.

EK:18

EK:19/1

The image shows an open manuscript with two pages. The right page is titled "دانشنامه" (Dānshānma) and the left page is titled "ملاحظات" (Malahāṭāt). Both pages are organized into a grid with approximately 10 columns and 15 rows. The text is written in Persian script. The right page contains a list of entries, each with a number in the rightmost column and a corresponding Persian phrase in the other columns. The left page contains handwritten notes, some of which are organized into columns, mirroring the structure of the right page. The handwriting is dense and fills most of the grid cells.

قطب نما و لایحه تجدید کنونی اوقاف میرکند

عبدالقادر آغا طرفه و پرورشه عرضی ملک خدیوہ مانع کنوی سجا غیب واقف سنج جهان لایحه
 خیراتہ بولنا کہ طاسہ مدرسہ کت مدرسہ کت فیکت متفرق بری بلین خواہہ زاد اسعد انیک
 مقصدی وقوع دفاتر و کتروس مومن ایک حبیب صحیح اوعی اولوب بیت مکتوب خدیش ایفایہ
 مقصد بولدیغہ بنا: عیب نہ نوبہین تخت ایجابک اجلاس استعا اولوس اورینہ استعموس^{مادہ}
 ہ سعادت تاریخ مقام عالی و لایحہ تجدید کنونی اوقاف میرکند تجریدہ عارفی نظیر و بنا
 اولوسہ و بیت مکتوب لہ نصف حصہ کت عیب نہ نوبہین محمد آغا طرفہ دهن بولوب باعوضکال
 استعا اولوسہ اوریندیغہ استعار سابع و بیت تحقیقاہ مقصدہ اجرا اولوسہ صلوحہ کولوب مکتوب^{اول}
 عبدالقادر و کولوب مومن لہ محمد انیک محلی مجید شرط واقف و تعامل قریبہ دظمانہ نظیقا
 ایجاب حالک اجرا و کیفیت با اعوم و ضبط و ستم استعار و انبا اولوس لوزم کلمہ بلای اوقاف و مجاہدہ
 باورکار افا اولوسہ و صورتہ حال مدرسہ مومن باج دهن بقصد استعار قلمبہ اولوسہ اولوسہ
 اجرای اوقاف خصوصہ لعم عیب و لایحہ تجدید رکار بولوبہ بانج اورینہ

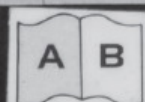
عبدالقادر آغا

تاریخ: ۱۳۰۲

شماره

606 / 109

EV-MKT

EK:20

